

SAL 1
HEJMAR 1
ADAR 1995

CIRA

KOVARA
KULTURÎ

kovara komeleya nîvîskarêñ kurd li swêdê

**Hejmar I
Sal I
Adar 1995**

XWEDÎ Û BERPIRSIYARÊ GIŞTİ

Mehemed Malmîsanij

REDAKSİYON

Osman Aytar
Nedim Dağdeviren
Nacî Kutlay
Mahmûd Lewendî
Hesenê Metê
Zinar Soran

ŞERTÊN ABONETİYÊ

Salek: 200 SEK
Nîvsal: 100 SEK
Hejmarek: 50 SEK
Ji bo welatên din mesrefa postê lê zêde
dibe.

İLAN

Rûpelek 1000 SEK
Nîv rûpel 500 SEK
Çarîk rûpel 200 SEK

**PERGALA BERGÊ
Û RÜPELAN:**

Nedim Dağdeviren

ADRESS • ADRES • NAVNISAN

c/o Tayfun, Hyppingeplan 21, 2 tr., 163 32 Spånga • SWEDEN
TELEFON 08-760 69 38 TELEFAX 08-711 08 36

Ji xwendavanen re

Xwendevanê hêja,

Va ye kovareke nû, Çira digihîje destê we. Ew jî dide ser riya karwanê kovarên Kurdî.

Çi baş çi nebaş, xusûsiyetên her kovarê hene. Yek ji xusûsiyetên Çirayê ev e ku ew kovareke kültür ye û ji alî *Komeleya Nivîskarêne Kurd li Swêdê* tê derxistin. Komeleya Nivîskaran, di 22.1.1995'an de bi qerara bîst nivîskarêne Kurd ên pena-ber hatibû damezirandin û îro ji çar perçeyên welêt sî û sê endamên wê hene. Hêvî ev eku ev hejmar zêdetir be.

Komele û kovareke wişa, fersendekê dide ku em hevûdin baştır nas bikin û hem ji hev hem jî jî xwendevanan fêrî tiştna bibin.

Herwekî diyar e, Çira bi sê lehçeyên Kurdî; bi Kurmanciya Bakur, Kurmanciya Başûr û Kirdkî (Kîrmancî, Zazakî) ye; ev yek kovarê dewlemendtir dike. Ji xusûsiyetên Çirayê yek jî ev e.

Em kêfxwêş in ku ji nifşen cihêcihê endam, di komeleyekê de bi hevre kar dikin û kovarekê derdixin. Endamên Komelê bi temenê xwe, lehçeyên xwe, babeta nivîsên xwe û bi fîkrên xwe cihê-cihê ne. Loma nivîsên Çirayê jî cihêreng in*.

Rûpelên Çirayê ji xwendevanen re vekirî ne. Heta ji destê me bê em dê cî bidin nivîsên cihêreng.

Xwendevanê delal,

Em li benda alikariya we ne. Heke bi dilê we be kovarê belav bikin û bibin aboneyên wê. Bi nivîsên xwe, bi rexne û pêşniyazên xwe me haydar bikin da ku em kîmaniyên xwe biza-nibin, da ku Çira me û we ronítir bibe.

22. 2. 1995

ÇIRA

* Berpirsiyariya her nivîsê, ya nivîskarê/nivîskara wê ye.

Wendoxan rê

Basan

Wendoxê erjayey,

Ha wo kovarêka newa, Çira re-sena şima dest. Ya zî dana raya karwanê kovaranê Kurdkî ser.

Ci baş çi nebaş, xusûsiyetê her kovare estî. Xusûsiyetanê Çira ra yew no yo ki ya kovarêka kulturî ya û ebi destê *Komeleya Nuştoxanê Kurdan-Îsweç divejiyêna*. Komeleya Nuştoxan, 22. 1. 1995 di ebi qerarê vîst nuştoxanê Kurdan ê penaberan (multecîyan) awan bîbî û ewro çar parçeyanê welatî ra hîris û hîre endamê yay estî. Hêvî aw a ki na hûmari hîna zêde bo.

Komele û kovarêka winasî, firsetê dana ki ma yewbînan hîna baş nas bikî û hem yewbînan ra hem zî wendoxan ra tayê çiyan bîmusî.

Hezeki aseno, Çira ebi hîrê leh-çeyanê Kurdkî; ebi Kurmanckîya Bakur, Kurmanckîya Başûr û Kirdkî (Kîrmâncî, Zazakî) ya; no rewş zî kovare hîna pêt (zengîn) keno. Xu-sûsiyetanê Çira ra yew zî no yo.

Ma kêfweş û ki neslanê ciyaciyan ra endamî, komeleyêk di piyakar kenî û kovarêk vejenî. Endamê Komele ebi serranê xwi, lehçeyanê xwi, babeta nuşteyanê xwi û ebi fikranê xwi ciya-ciya yî. Cuwera nuşteyê Çira zî tewir-tewir î*.

Riperrê Çira wendoxan rê akerde yî. Heta destê ma ra bêro ma do ca bidî nuşteyanê ciya-ciyayan.

Wendoxê delalî,

Ma pabeyê yardımê şima yî. Eke ebi zer ba şima ba kovare vila bikên û bibêñ aboneyê ya. Ebi nuşteyanê xwi, ebi krîtik û pêşniyazanê xwi ma haydar bikên ki ma kemaneyanê xwi bizanî, ki Çira ma û şima hîna roşn bîba.

22. 2. 1995

ÇIRA

* Berpirsiyariya her nuştî, ya nuştoxê/nuştoxa yê ya.

بِرَدْمٍ شَيْءَ عَمَانَ وَعَنْزَمٍ شَيْءَ عَمَانَ

جعفر کو خدمت نمایند و مبلغ خود را
که در این سال میگذرد باید از خانواده خود
برداشت کنند و مبلغ خود را
که در این سال میگذرد باید از خانواده خود
برداشت کنند و مبلغ خود را
که در این سال میگذرد باید از خانواده خود
برداشت کنند و مبلغ خود را
که در این سال میگذرد باید از خانواده خود
برداشت کنند و مبلغ خود را

طريق شهاده شهاده اموال راغبات بغيري عصب وفقار به تجاه
لله دفعه اچوه سع اوكله مكتبه به بادم الهمه زده و تقوه
بعلمه اسے ابا راهه بر ایهه دیا ب آدم الله باذنه عقاوه
ار راهه و پرسنل حکم اشواره ندا ياعینا و باقیه شعره ایهه
بعض صادره که ویره هادکه و اکبل امر الدینه و دد الفتنه
محمد بشیاف و شوق اتفه وحجه نهاده و عالم بجهه ایله ایله
و جهانسته شریعته محمد راهه خروج ایهه مکتبه و صیغه و تصیغت ایله
ایهه بوز جهاده کلک اغا جیکده کلکه عجیا طوغیور و باخوده است
ایهه که اسد حفظه او و ده بائیش محمد انتهه مدنی محمد انتهه کیون
که ده بیکه خود آصدیره و تلفیف اعلیه و بتجاهات دشیه الیه ملک ایله
و ایله ایله هدایتی غول ایهه نعمتی دکله عه کریب قدره مفتاحه
ایله و همیه شریعه ایله ایله اک مکتبه باشیده با ایهه علیه دلله
ده ترق عسکر لریه کیم ایله صفت و ط صفات با ایهه دیوره که و الک مکتبه
ایله می خیری صوابه و عسکر لریه سپریت بدلنی محاصه استیمه

سندی سیما به عبدالعزیز که در روز بیانات آلمان
عضاً طلب، رسیده باشد سیما اینجا داشت
محمد علی

Namyasêx Se'îd

DESTNİVİSA NAMEYA ŞÊX SE'ÎD (1925)

Nameya ku hûn dêli jêrê bixwînin, nameyeke Serekê Serîhildana Pîranê ya 1925'an Şêx Se'îd e. Ev name, di dema serîhildanê de bi destê Şêx Se'îd hatiye nivîsîn û ji Şêx 'Evdirehîm û Îsmaîl Efendî re hatiye şandin. Herwekî ji fotokopîya wê jî dîyar e, 'eslê nameyê bi Tirkî ye. Nameya Şêx Se'îd, piştî 1925'an, yanî piştî 69 salan, cara pêşîn digihîje nifşê nû.

Ev name di dema serîhildanê de ketiye destê eskerê Tirk û kopya wê di rojnameya Vakit a wê deme de hatiye çapkirin¹. Ligor vê rojnameyê, lekeyên ku li ser nameyê xuya dikin, lekeyên xwînê ne. Kaxiza nameyê, ji daîreyeke cendirmeyên Tirkan -ku ketiye destê Kurdan- hatiye girtin. Ji xwe cihê ku destnivîsa şêxê şehîd diqede ev peyvîn "Tirkî" xûya dikin:

Jandarma ... Kumandanlığı

Aded (?)

Cevab

Tarih

Numrosu

Ev peyvîn Tirkî, di 'eslê kaxizê de hene (metbû' in).

Navê çend kesên navdar di vê nameya Şêx Se'îd de derbaz dibe. Wek Şêx Eyub (Sêwreg), Şêx Sîrac (Pîran), Salih Beg (Hêne) û Mehmed Emîn Odabaşî (Sêwreg). Me derheqê van kesan de di beşê notan de hin agahdariyên kurt dan. Ji van kesan Salih Begê Hêneyî bi şî'rên xwe jî navdar e. Me çend nimûne ji şî'rên wî nivîsandin.

Wergera Nameyê:

Bi alikariya Xwedê te'ala

Ji birayê min Şêx 'Evdirehîm û² 'ezizê min İsmail Efendî re³

Min nameya we ya bi tarîxa 19 Şâ'ban 1343'yan [Adar 1925], roja ïnê, se'et di çaran de girt. Nameya Şêx Mehemed Reşîd Efendî jî pê re bû. We derheqê hatina Bozan Axa⁴ û Şêx Eyub Efendî⁵ bo Qerebexçeyê de nivîsandiye û [we nivîsandiye ku] ew li benda hevduđitina me ne. Ser seran û ser çavan ez dê bihatama zîyareta wan. Lê min nuh do Reşîd Axa tevî sed peyayî şand Cepha Rojhelatê, [gundê] Simaqî⁶ û iro jî ïnşallah 'eşîra Térkan⁸ tê, ez wan jî bişînim cepheyê. Min Şêx Tahir û Şêx Sîrac⁹ ji bo civandina eskeran şandin, hîn nehatine. Min Şêx Munîr şand Zoxbirîm¹⁰ û Mehemedyan¹¹ û alî rojhelatê, hîn nehatine. Min Salih Beg¹² û Mehdî Efendi¹³ şandin Licê, hîn nehatine. Îşev li Licê ne. Îñşallah heke ew hatin, piştî bi rêtükêkkirina vî alîyî ez bi alî we de têm û Bozan Axa û Şêx Eyubi dibînim. Şîreta min li hemî eskerên me, bila bi sebr û sebat bin û bi şerî'eta pak 'emel bikin. Nebe ku eskerên me mal û pezê Misilman û efendiyân bi zorê ji wan bigrin, talan bikin. Lê ji bo zexîreyê min ji we re di nameya berê de jî nivîsand, heke pir pêwîstî hebe bila ji 'embarekê bi destê merivekî emîn û muhasib, bi defter [belge] erzaq derxin bidin. Paşê heke Xwedê te'ala nesîb bike, em dê 'eynî tiştî yan jî buhayê wî li wan vegerînin. Ez ji Mîrê Sadik Begî¹⁴ re, ji Mîrê Hamid Begî¹⁵ û ji mîrên Gêlê¹⁶ re, ji birayê Zulfîqar Axa Mehemed Reşîd Efendî re, ji Şewqî Efendî û Mecid Axa re, ji hemî mucahidên İslâmîyê re silav û du'a dikim; wesîyet û şîretan li hemîyan dikim ku ji şerî'eta Mehemedî dernekevin. Li gor ku em dibihîzin axayênu ku bi hev re hatine, ji Çermûğê hatine. Gelo rast e yan nerast e? Bi me bidin zanîn. Xwedê te'ala hîlekariya Mehmed Eminê¹⁷ Mehmûd Efendî Odabaşî bike...¹⁸ wî û dilê wî bi iman û mîrxasiya dînî tije bike. Ü heke di iradeya ezelî ya wî de qebûlkirina riya rast ne qedera wî ye, [Xwedê te'ala] di cî de wî qehr û perişan bike; İslâmî ji xirabiya wî emîn bike. Heke mimkûn e bi şêwr û tifaqê, bi sev, li 'Elîbardaqê¹⁹ bê deng û beng bavêjin ser eskerên Tîrkan. Heke nemimkûn e, texîrkirina wê hîn bi xêr e. Ü bila eskerên me dora riya Sêwregê bigrin.

Roja ïnê, se'et 5

19 Şâ'ban 343 [1925]

Xadimu'l-mucahidîn²⁰

Mehemed Se'îdu'l-Neqşîbendî

Niha min ji 'Evdil'ezîz Begê Şahabanî²¹ nameyek girt. Hêzek, ber bi Sêwregê, bi hawara Diyarbekirê de tê. Gelo rast e, derew e? Zû xeber bidin me. Mehemed Se'îd

**Yê ku ji Tirkî wergerandiye:
M. Malmisanij**

¹ Vakit, 27 Nisan 1341, s. 1-2

² **Şêx 'Evdirehîm:** Birayê Şêx Se'îd e.

³ **İsmail Efendi:** Serekê hêzên Şêx Se'îd bû ku ber bi Sêwregê çûbûn.

⁴ **Bozan Axa:** Serekê 'eşîra Îzolî bû. Demekê li gundê Poro -gundeki Bozovayê-dima.

⁵ **Şêx Eyub Efendi:** Şêx Mehemed Eyub, kurrê Şêx Xalid e. Bi gunehkarkirina alîkarbûna serîhildana Şêx Se'îd, di 1925'dan de dema ku 41 salî bû bi qerara Mehkema Îstiqlalê (Şark İstiklal Mahkemesi) li Diyarbekirê hat bidardekirin. Şêx Mehemed Eyub şêxê hêla Qerebexçeyê (nêzî Sêwregê) bû li Sêwregê şûbeya Terakkiperver Cumhuriyet Fîrkası vekiribû, demekê serekê vê şûbeyê bû.

Li gor ku rojnama Vakit dînîvîse, Serekê Belediyeya Sêwregê Mehmed Emîn Odabaşı, Şêx Mehemed Eyub îxbâr kiriye û derheqê wî de agahdarî daye dewletê (Vakit, 24 Nisan 1925).

⁶ **Qerebexçê:** Gundekî Sêwregê ye.

⁷ **Simaqî:** Gundekî Diyarbekirê ye (dewletê navê wî kiriye Erimli).

⁸ **'Eşîra Têkan:** 'Eşîreke Kurdan e ku li Bakurê Diyarbekirê dijî.

⁹ **Şêx Sîrac:** Ji Şêxmalanê (gundekî Pîranê) ye. Paşnavê malbata wî Ensarioğlu ye. Meb'ûsê DYP Mehmet Salim Ensarioğlu, biraziyê Şêx Sîrac e.

¹⁰ **Zoxbirîm:** Gundekî Hezroyê ye (dewletê navê wî kiriye Kîrmataş).

¹¹ **Mehemedyan:** Gundekî Diyarbekirê ye (dewletê navê wî kiriye Arkbaşı).

¹² **Salih Beg:** Mebest jê Salih Begê Hêneyî ye. Jibo agahdarî binêre nivîsa kurt a ku me li jêrê derheqê wî de nivîsiye.

¹³ **Mehdî Efendi:** Birayê Şêx Se'îd e.

¹⁴ **Mîrê Sadiq Beg** (Mîreyê Sadiq Beg): Mîre, kurrê Sadiq Beg e û ji Gêlê ye.

¹⁵ **Mîrê Hamid Beq** (Mîreyê Hamid Beg): Mîre, kurrê Hamid Beg e û ji Gêlê ye.

¹⁶ **Gêl:** Qezayeke Diyarbekirê ye. Eğil.

¹⁷ **Mehmed Emîn** [Odabaşı]: Serekê Belediyeya Sêwregê, Qumandarê Hêzên Millî (Kuva-yî Millîye Kumandanî) û di dema serîhildana Şêx Se'îd de alîkarê Tîrkan bûye. Li gor ku rojnama Vakit dînîvîse, wî Şêx Mehemed Eyub îxbâr kiriye û derheqê wî de agahdarî daye dewletê (Vakit, 24 Nisan 1925).

¹⁸ Li vir kelîmeyek nehat xwendin.

¹⁹ **'Elibardaq:** Gundekî Diyarbekirê ye.

²⁰ **xadîmu'l-mucâhidîn:** xizmetkarê mucâhidan

²¹ **Şahaban:** Gundekî Diyarbekirê ye (dewletê navê wî kiriye Sivritepe).

SALİH BEGÊ HÊNEYÎ

Salih Beg, Kurdekî ji Kurdêñ Kird (Zaza) û ji qeza Hênenê (qezayekê Diyarbekirê) ye. Loma bi navê Salih Begê Hênenî yan Salih Begê Hêneyî tê naskirin. Wî demekê muftîtiya Ma'denê kiriye.

Salih Beg, di dema serîhildana Şêx Se'îd de Serekê Yekemîn ê Mücahidan (Mücahidin Reis-i Evveli), yanî serekê yekemîn ê hêzên eskerî yên Kurdan bû. Ew bi mîrxasiya xwe jî navdar e. Li gor ku hin rojnameyêñ Tirkan ên wê demê dinivîsin, di dema dardebûyinê de Salih Begê Hêneyî şîret li hevalên xwe kiriye da ku merd bin, netirsin.

Wî digel Kurmancî û Kirdkî çend zimanêñ biyanî jî zanibûye. Li gor îfadeya xwe ya ku di mehkemeyê de daye, wî 'Erebî, Tirkî, Farisî, piçek jî Frensî zanibûye û li cem mamosteyekî Ermenî, Îngilizî jî xwendîye lê nikaribûye bipeyive.

Salih Begê Hêneyî şî'r jî nivîsiye. Şî'reke Salih Begê Hêneyî weha ye:

"Eger çêkî ji bo cehşê kerê ra
Ji zêr afir, li nêv eywanê kesra¹

Mu'ellîm be ji bona wî Felatûn²
Bibe saqî ji bo wî Îbnû Sîna

Tu wî av dî ji yenbû'a heyatê³
Di şûna êm bidî wî lewz⁴ û xurma

Meke bawer ku dê sahibhuner⁵ be
Ewê dîsa wekî bavê xwe ker be

Dema tu wî ji eywanê derînê
Huner nayê ji wî xeynê zirrînê"⁶

Di beyteke xwe de jî weha dibêje:

"Bi çavê 'îbretê mêze ke hîvê
Ku daîm piştê bedrê ew hîlal e."⁷

Tê gotin ku di dema dardabûyinê de Salih Begê Hêneyî, bi Türkî ev beyta jérîn gotiye:

”Gerçi enzar-ı ehibbadan dahi dûr olmuşuz
Rahmet-i Rahman'a yaklaşmakla mesrur olmuşuz”⁸

Lê di çavkaniyeke din de ev beyt bi awayekî din e:

”Rahmet-i mevlaya yaklaşmakla mesrur olmuşuz
Hak yolunda müflis-i hane harap olduksa da
Bu harabiyetle biz manada mamur olmuşuz.
Kul bize zulm[l]e mücâzât etse perva etmeyiz
Çünkü teyid-i ilahiyeye mazhar olmuşuz.”⁹

---

¹ **kesra:** padışayê İranê

² **Felatûn:** Platon, Eflatun

³ **yenbû'a heyatê:** serkaniya ava jînê

⁴ **lewz:** behîv

⁵ **sahibhuner:** xwedîhuner

⁶ Min ev şî'r ji Mahmûd Lewendî girtiye.

⁷ Ev beyta Salih Begê Hêneyî, min di semînerekê de ji M. Emîn Bozarslanbihîstibû.

⁸ Binêre nota 7.

⁹ Uğur Mumcu, Kürt-İslâm Ayaklanması 1919-1925, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991, r. 231

MİN ŞÊX SE'ÎD DÎT

Tê zanîn, bi hezaran gundiyên Kurd besdarî serîhildana Kurdan a 1925'an bûne. Ji ber ku serîhildanê li Pîranê dest pê kiribû, berî herkesî gundiyên dorûbera Pîranê tevî wê serîhildanê bûbûn. Bavê min yek ji wan gundiyân bû. Wek pirraniya Pîraniyan wî jî tevî ap û xalê min ji roja pêşîn hember leşkerên Tîrk, di nav refêن Kurdan de ciye xwe girtibû. Wek hevalên xwe yên wê demê, wî jî gelek caran ji me re behsa "Herba Şêx" dikir.

Ci heyf ku ji "bîrhatinên" nifşê Şêx Se'îd zêde tişt nehatiye nivîsin. Heke hatibin nivîsin jî min nedîtine. Bêguman heke bîrhatinên besdarên serîhildanên Kurdan ên berê û ên nû bêن binivîsin, tevgera welatperweriya Kurdî baştir tê naskirin. Bi vê baweriyê, min beşek ji "bîrhatinên" wê demê yên bavê xwe wek axaftina wî, bi lehçeya Kirdkî (Zazakî) nivîsandibû û di 1992'yan de di rojnameya Armancê de weşandibû. Gotinêن wî yên jêrîn, ji wê nivîsê hatin wergerandin.

M. Malmîsanij

M. Malmîsanij
(1952 - Pîran)
Kitêba wî ya dawîn:
**Cizira Botanî
Bedirhaniler ve
Bedirhani Ailesi
Derneği'nin
Tutanakları**

Min çawa Şêx Se'îd dît?

Şêx Se'îd Efendî bi xwe li Xunusê bû. Pir dewlemend bû, çar-pênc keriyên pezê wî hebûn. Wî, berê li her bajarî merivin dîtibûn, gotibû "Herkes li ciyê xwe dest deynin ser 'hukûmeta xwe'. Em vê qanûnê qebûl nakin." Şêx dev ji hemû mal û milkên xwe berda, rabû berê xwe da memleketê me, hat. Em pê hesiyan gotin "Va ye Şêx Se'îd li wê hêla Pirdê Dimlê¹ ye, tê!" Sê sed-çar sed kes ji xelkê hêla me, ji vir heta Dimlê ketin rê, çûn pêşıya wî.

Em çûn wê hêla Vêrdanê², wê hêla Pirdê Dimlê pêşıya Şêx. Şêx û hevalên xwe hatin Dêreyê³. Wê şevê Dêrey tije bû. Şêx Se'îd li Dêreyê çû mala Xal Huseynê Avlay.

Ji Licê⁴ bigre heta Hênen⁵ cihê ku ew jê derbas bûye, xelk gihiştiye wî, bi hev re hatin. Ji hêla Kirdan zaf xelk pê re bûn (mebest ji "Kirdan" Zaza ne-Malmîsanij). Mîr û beg siwar, ên din peya bûn⁶.

Ez hingê zewicî bûm. Min nuh mala xwe ji Qojigê⁷ anîbû. Tevî ku mala min wek koxikekê bû, hejdeh kes mîvanên min bûn.

Wê şevê Şêx got "Ez diçim tewafa Pîr Mesûrî"⁸. Em nêzî deh kesan bi wî re bûn. Ez bi xwe jî pê re bûm. Wî bi Kirdkî [Zazakî] qise dikir. Li wir got "Hûn li vir bisekinin, ez diçim hundir". Çû hundirez ziyareta Pîr Mesûrî, hinek ma, vegeviya hat, got "Karê me naçe seri".

Serê Şêx Se'îdî Dest Pê Dike

Roja din em pê re çûn Pîranê⁹. Wê demê Pîran nahîye bû, lê wekî gundekî bû. Tê bîra min, hîn nû hukûmetê qereqoleke piçûçik li Mehla Cellanê¹⁰ danîbû. Îsmaîl Efendî mudirê Pîranê bû, Hesen Huznî jî qumandarê qereqolê bû. Îsmaîl Efendî ji Ma'denê¹¹ bû.

Gava ku Şêx Se'îd hat, çend mehkûm jî tevî me bûn, ew jî hatin Pîranê. Mesela Welî Hediki, Hesenê Bêzi, Şewêşê Mehmedî, Hesikê 'Elikî, zarên Îsikî, yanî Mehemê Îsikî û Îsmelê Îsikî. Ji van Welî Hediki û Hesenê Bêzi Qelbînî [ji gundê Qelbînê]¹² bûn, Mehemê Îsikî, Îsmelê Îsikî û Hesikê 'Elikî Dêreyî [ji gundê Dêreyê] bûn. Hinekan xeber gihadibûn qereqolê. Hinek dibêjin "Ji Qelbînê Îbremê Haj 'Elî wê demê cendirmeyê bejik¹³ bûye, ew çûye xeber daye qereqolê, gotiye 'mehkûm bi Şêx Se'îd re ne', loma cendirman avêtiye ser wê malê û ji wir meselê patlax daye." Lîbelê ez bi xwe nizanim kê xeber gihandiye qereqolê.

Gava ku xeber giha qereqolê, zefîyek hat ba Şêx Se'îd, got "Em emir-qu'lî ne, bila ev mehkûm li vir nemînin".

Şêx got: – Bila nemînin, çîma dimînin?

Mehkûm pê hesiyan, avêtin ser qereqola Pîranê; tifing berdanê, Hesen Huznî û Îsmaîl Efendî girtin. Hawê ku dibêjin, ji birayên Şêx Se'îdî, Şêx 'Evdirehîm bi wan mehkûman şêwiriye û pişt daye mehkûman, bi hev re avêtine ser qereqolê.

Em li Pîranê bûn. Şêx Se'îd û axeler-maxeler, -ku yek jê re digotin Nebî Axa¹⁴, ew jî pê re bû- qasî bîst kesî çûbûn hundirê camiyê, em jî li derve sekinîbûn. Dîtina ku min dît, li ber deriyê qereqolê teq, teq, teq dengê tifingê wan hat. Şêx Se'îdî got "Weha nabe, weha mekin!" Lê êdî tişte ku bûbû, bûbû.

Heta muxrubê em sekinîn. Xal 'Elî Temirê Dêreyî ji min re got:

– Hadê em biçin malê.

Min got: – Çima?

Got: – Mesele xira bû.

Em vege riyan hatin, dengê tifingan dom dikir.

Wê şevê Şêx Se'îd û merivênu pê re bûn, ji Pîranê derketin, vege riyan çûn.

Me Avêt Ser Ma'denê

Xelkê van ciyên me tev muttefiq bûn. Qeza me Ma'den bû. Me pêşî avêt ser Ma'denê, me Ma'den girt. Piştî ku me Ma'den girt, em du sê rojan li wir man. Me nêzî deh niqir (beroşen mezin) danîn, tê de dan keland; me eskerên Şêx hedik xistin çentên xwe. Me ew dixwarin.

Serekên me, giregirên me bûn. Mîrên Gêlê¹⁵ bûn, axayên Pîranê bûn. Li her cî, mezinên wê derê serek bûn.

Berî çuyina me, hukûmeta Tîrkan nêzî pênc sed kes ji xelkê hêla Adîyemanê anîbûn Ma'denê, da ku nehêlin em Ma'denê bigrin. Piştî çûna me, ew li pişt deriyan man. Xwedîyên gelek malên ku em lê diman, digotin "Yênu ji bo kuştina we, berî we hatibûn, anika li pişt deriyan in". Ew xistibûn pişt deriyan, nedîwêriyan wan berdin. Ew hemî teslîm bûn.

Li Erqeniyê

Piştî Ma'denê me avêt ser Erqeniyê, me Erqenî jî girt. Li Erqeniyê, mezinên me gotin "Xelk qirêj û birçî ye. Belav bibin, herin malên xwe. Sê rojan bimînin, çekên xwe hazır bikin, paşê werin em davêjin ser Diyarbekirê".

Xeber dan Reşît Axayê Tîrkan¹⁶, Reşît Axayê Gewran, xelkê Mistan¹⁷ û xelkê Jorê¹⁸, gotin "Piştî sê rojan werin, em êriş dibin ser Diyarbekirê".

Gava ku me Pîran, Ma'den û Erqenî girtin, li wan deran axaler-maxalerên

me hukûmet xistin destê xwe. Mesela li hêla Pîranê Zilfi Axayê Pîranê, Huseynê Hejikê; di nav Kirdasiyan de Zifqar [Zulfîqar] Axayê Tulkumê, Reşit Axayê Têrkan û axayên wek wan, her yek bû sermiyanê mintiqâ xwe (mebest ji "Kirdasiyan" Kurmanc in-Malmîsanij).

Li Diyarbekirê

Roja ku gotibûn "werin", wê rojê em donzdeh-sêzdeh kesên Dêreyî çûn Simaqiyê¹⁹. Em bi peyatî çûbûn. Xelqê Simaqiyê ji gund derketibûn, em li odayêwan man.

Wê şevê em çûn me çarmedorê Diyarbekirê girt. Zifqar Axayê Gewran ji wê hêlê hat, hin ji jêr hatin, em xelkê Pîranê ji jor çûn û hin jî ji hêla din hatin; me dorûbera wê girt.

Zora hukûmetê çûye, top kişandine ser bedenê, di dorûbera xwe de davêjin, bera me didin. Em jî qaşo bi tifingan bera wan didin. De top bi tifing disechine? Ji topan re çare tunebû. Tiştek davêtin jor, ronî dikir, em yek bi yek dihatin xuyakirin.

Li wir, ji hêla me çend kes hatin kuştin. Mesela ji Metînan²⁰ Hesenê Metînan, ji Zeydanê²¹ du kes û yek jî ji Dêreyê hatin kuştin.

Şeveke tarî ye. Çav çavan nabîne. Nêzî Diyarbekirê Aqinî [dibe ku min ev nav şas nivîsandibe-Malmîsanij] heye, ez û 'Eliyê birê min û çend kesên din ji xelkê hêla me, em li wir bûn, guleyek topê li nêzî me ket. Meha Adarê ye²², baran dibare, dinya herî ye. 'Elî got:

– Aha, li min ket!

Ku 'Elî weha got, min pirs kir:

– Li kudera te ket?

Got: – Li serê min ket.

Min destê xwe li ser serê wî gerrand û seha serê wî kir; min fêm kir ku bi xwîn e lê wekî din tiştek tune. Min got:

– 'Elî, destê min pirr bi xwîn e feqet qul-mul tune, tiştekî muhîm tune.

Got: – Lê çîma ewqas diêşê?

Min got: – Wele xwîn zaf e, ez dibêjim şîlekî kevir e.

Bi rastî jî şîlê kevirekî bû.

Piştî demekê, hevalan got "Paş de vegeerin!"

Qefleyek ji xelkê Bot[iy]an²³ di Deriyê Mêrdînê²⁴ re ketibûn hundir. Wan û eskeran gelek ji hevdû kuştibûn. Me neşîya em têkevin hundirê bajêr. Dawiyê em reviyan.

Hêla Sêwregê

Carekê me û terefdarên hukûmetê me hevdû ber bi Sêwregê ve bir, heta Qerebexçeyê²⁵.

Hinek 'esîret hebûn, pişta hukûmeta Tirkan digirtin. Mesela li hêla Qerejdaxê wan deran Ehmed Axayê 'Ewêna hebû, wî piştgiriya hukûmetê dikir. Me bi merivên wî re şer kir. 'Eşîra Ehmed Axayê 'Ewêna pirr bû.

Vê dawiyê li hin derên din jî hin şêx û axa derketin, şasî kirin gihîştin hukûmetê, bi hukûmetê re xweş kirin. Kî bibûya terefdarê hukûmetê, hukûmetê jî alikariya wî dikir.

Em ji Diyarbekirê Direvin

Gava li ber Diyarbekirê zora me çû, me da dû hev û me bazda. Herrî û teqin e, çarox di piyên me de bûn. Ha babam, de babam, şefeqê lêxist em hatin gundekî Kirdasiyan [Kurmancan], jinêngund her yekê şivek girt û ber bi me ve hatin, gotin:

– Gû di gorra bavê we kiriyo! We mala me jî xira kir! Hûn direvin, lê emê çi bikin?

Gava ku em dihatin, ji Şêxmalan²⁶ Şêx Sîrac²⁷ jî bi me re bû. Em hatin Herbujinê, got:

– Zarno! Esker! Piyên xwe sivik bikin! Hukûmet li ber avê, li Tepê pêşıya me digre, me hemiyan hêşîr digre! (Li vir mebest ji "av" êçem e.– Malmisanij)

Şêx Sîrac siwar bû. Hespa xwe bezand. Şêx-mêx siwar bûn, em peya bûn. Em hatin ku li Tepê tiştek tune.

Em sê sed-çar sed kes ji hêla me [ji hêla Pîranê] bûn. Em derbas bûn, hatin girê Hîra Qeri, me dît ku va ye siwarek ji jor de tê, nêzî deh peyan jî pê re ne. Me meraq kir, me got "ew çi kes e?"

Hat ku Reşît Axayê Têrkan e. Reşît Axayê Têrkan berê digot "Ev mesele [serîhildan] nabe, mekin! Em neşen zora hukûmeta Tirkan bibin". Dema ku me avêt ser Diyarbekirê ew jî êdî hat. Newêre li cihê xwe bisekine. Di dilê xwe de dibêje "ev çûn, ku zora Tirkan bibin û vejerin min dikujin". Reşît Axa ji jor hat ku va ye em paş de direvin, bi Kirdasî [Kurmancî] got:

– Hun ku da derin, hun ku da direvin? ... hespê xwe di dê û jina we ...! Wexta ku min digo "Nabe, nabe!", we digo "Reşît Axa teres e". de vejerin em herin, de vejerin! Hun ku da direvin?²⁸

Welhasil em hatin malê. Dûre êdî em bi çiyan ketin. Me lêxist em çûn Koyê 'Erseki [Çiyayê 'Ersekê]²⁹. Me di vê navê de gelek eziyet dît.

Piştî Şêx Se'îd Çi Bû?

Me û eskerên Tirkan me hevdû gelek bir û anî. Ez dibêjim qey ji Pîranê û ji gundên wê, nêzî du sed kesî hatin kuştin. Ji eskerên Tirkan jî nêzî du sed heb hatin kuştin.

Rojekê li ber Roy Vêrdanî [Çemê Vêrdanê] me û eskeran me gelek bera hevûdin dan. Ji wan zaf hatin kuştin û bi avê de çûn. Ew ji Hênen dihatin ku derbasî vê hêlê bibin, me jî dixwest ku em nehêlin bêñ vê hêlê.

Herçî me texsîr nekir, lê dawiyê zaf esker hatin, hukûmetê zor da me. Ev derana hemî tijî esker bûn. Çi kes li Pîranê nemabû, xelk hemî reviyabûn.

Eskeran çadir vegirtin. Meha Adarê bû. Ba û baran bû, serma bû, meriv li derive dîqerisî. Em xelkê van gundan tev bi çiyan ketin. Tu kes li malê nema. Me mal û halê xwe di cî de hişt.

Gava em direviyan car-car xelkê digot "Va ye esker tê!", jinan mastê xwe, tiştên xwe yên giran dirijandin. Qelbîniyan tiştê xwe davêtin sarincan.

Ez çûm Koy 'Erseki [Çiyayê 'Ersekê]. Me hin heywanêñ xwe bi xwe re birin.

Wexta ku em li Koy 'Erseki bûn, Xal Mihikê Yemoy jî li gel me bû. Xal Mihik pîr bû. Tê bîra min carekê ban kir, got:

– Zarno! Diyarbekir teslîm bûye. Kemal Paşa³⁰ tenê maye, sê-çar heb zeftî mane, werin em herin!

Em dihatin, me dît ku hukûmetê ev der girtine, çadir vegirtine. Hin çadir li Tewrînê³¹, hin jî li Keyanê Koçan³² vegirtibûn. Ev dorûber tijî esker bûbûn. Em wan sê-çar mehan li derive bûn, em li van deran perîşan bûn. Hukûmet êdî dizirriya, nedisekinî, çunkî zora me biribû. Êdî dilê wî bi kesî nedîşewitî. Em di wê ba û baranê, di wê sir û sermayê de timî li çiyan bûn. Gelek caran em birçî bûn.

Eskeran ne beroş dihiştin, ne dîzik û ne jî nivîn. Çi tiştek li malêñ me nehiştibûn. Heft heb dîzikên me hebûn, me dims dixistinê, eskeran şikandibûn. Çi tişte ku di nav malê de bû, eskeran rahiştibû biribû. Dewar û bizinêñ me girtibûn biribûn. Em jî li çolê belingaz mabûn. İnsan wenî perîşan bûn. Bere bere hukûmet sist bû. Paşê zemanek hat, gotin "Efû derketiye, werin malêñ xwe". Em hatin ku ci bêñ! Me nihêrt ku tiştek li malê tune.

Eskerên Tirkan paşê jî xelk kuştin. Mesela ji Qelbînê Huseyn hebû, me jê re digot Huseyno Çurro, eskeran ew kuştin. 'Elî Hediki kuştin. Ji Dêreyê Bekirê Îmisi (Bekirê Huseynê Îboy) di Şerê Pirdâ de hatibû kuştin.

Çend heb mehkûm hebûn, ew jî hatin kuştin. Mesela Ehmedê Huseyn Axay³³ li pişt Kufarbê³⁴, di şikeftekê de dîtibûn; eskeran bi şev avêtin ser, girtin, serê wî jê kirin, xistin cuherekî³⁵, ji qumandar re anîn.

Delu Fikrî

Piştî ku Şêx Se'îd û hevalên wî bi dar de kirin, piştî ku şer qediya û demek di nav re çû, hukûmetê merivên xwe şandin, got "Lê bigerrin ka kê ev kar kirine".

Ji qumandaran Receb Begî çadira xwe li Pîranê vegirt. Delu Fikrî [Fikriyê Dîn]³⁶ jî hat çadira xwe ya sipî li rasta Dêreyê vegirt.

Esker rojekê çûbûn Qelbînê, hemî mîrên Qelbînê xistibûn mizgefta Qelbînê; ji nav wan bi qasî bîst mîrên çak û bikêrhatî bijartibûn. Bi kefiyê kolozên wan, milên wan bi hev ve girêdabûn. Îcar hingê kolozên me jî zaf mezin bûn. Yê min bi xwe jî zaf mezin bû.

Em li Dêreyê bûn, me dît ew Qelbînî anîn Dêreyê, ba qumandar. Ji gundên din jî, ji Dilbê³⁷, ji Herêdanê³⁸ hin kes girtibûn.

Bi şefeqê re alayıya eskerî ji Dêreyê bar kir çû, ew camêrên ku girtibûn jî bi xwe re birin. Roja din em pê hesiyan ku birine wê hêla Pîranê, li nêzî Xizikê³⁹ kuştine. Ji wan, bi tenê çend kes xelas bûne.

Çend Qelbîniyên ku bi vê qeflê re bûn, ev bûn: Ehmedê 'Evdî, Mehêmê Misfay Remzanî, Ehmedî Zeyni, Mehmedê Mehmedî, Misfay Mihoy. Husê Werda Efi, Husê Meyri û 'Emerê Mihikî jî li gel vê qefleyê bûn. 'Emerê Mihikî di bin termên wan de mabû, bi birîndarî filitibû.

Mehêmê Misfay Remzanî yê ku ji wir filitibû, paşê digot "Eskeran milên me bi hev ve girêdan, bi şev ketin nav me, qesetûrali me xistin. Ê min 'ebayek li min bû, gava ku qesetûra li 'ebayê ket, 'eba qul kir lê negîhîş laşê min, min xwe avêt 'erdê".

Mehêmê Misfay Remzanî bi wî awayî xwe li mirinê danîbû û xelas bûbû.

Ji Qelbîniyan wê şevê Ehmedê 'Evdî, Mehêmê Misfay Remzanî, Ehmedî Zeyni, Mehmedê Mehmedî, Misfay Mihoy xelas bûn. Qesetûra li guhê Misfay Mihoy ketibû, guhê wî birrîbû lêbelê nemiribû. Yênu ku xurt bûn,bihêz bûn, kefiyêن xwe qetandibûn, bazdabûn. Yênu din li wir kuştibûn.

Roja din em pê hesiyan, jin çûn wir, dîtin ku eskeran kevir û ax û herî ayêtine ser meytêن wan. Li wir jinan meytêن wan camêran dîtibûn, bi zorê naskiribûn.

Ji yênu kuştî mesela ev du kes Qelbînî bûn: Mehmedê Bawkal Şêx 'Elî (berê mala Bawkal Şêx 'Elî li Qelbînê bû, paşê anî Dêreyê) û Mehêmê Mehmedê Eli.

Xuşka Mehemê Misfay Remzanî, Elikî jî ji bo birê xwe bi qefleya jinên Qelbînî re çûbû ser van kuştiyan. Çûbû ku seh bike ka birê wê li wir e yan na. Elikê digot "Çenteyê Mehemê Mehmedê Eli [ku hatibû kuştin] hîn jî di navbera şalwar û û derpiyê wî de girêdayî bû û du perçeyên nanê hişk tê de bûn".

Ji bilî van, Mehmedê Wisoy ê Basrafi jî hat kuştin.

Delu Fikrî mîralay, yanî qumandarê alayıyê bû. Hawê ku ez pê hesi-yame, hukûmetê ew û alayıyeke eskerî ji Bozantya⁴⁰ şandibûn vir. Zaf zulim dikir, meriv dikuştin. Bînbaşiyek jî pê re bû, wek 'Erebekî reş bû.

Hukûmetê Delu Fikrî şandibû, gotibû "Biçe bibîne ka ev çi mesele ye" û emir dabûyê, gotibû "Bikuje!"

'Elî Xal Huseynî di mesela Şêx Se'îd de reviyabû hatibû malê. Dema ku dinya aram bûbû, dîsa çûbû ciyê xwe (alayıya xwe). Min nedizanî ku çuye. Danê sibeyekê ez ji malê derketim çûm mala 'Elî Xal Huseynî, min ji jina wî pîrsî:

– 'Eyşê, 'Elî Efendî li malê ye?

Got: – Na.

Min got: – Li ku ye?

Got: – Gavek berê li hespa xwe siwar bû, çû. Ji zû de li vir bû, ızinlî bû. Îro dîsa çû alayıya xwe.

Ez paş de vege riyam. Ez hatim ber deriyê Wisê Zerîfi, ku va ye mufrezeyek bi qasî deh eskerî di kuçeyê de tê.

Nebêje ku hatine li Bazbindê⁴¹ çend kes kuştine, li wê hêla Bazbindê li Akragê⁴² jî neh kes kuştine.

Ji min re gotin: – Were vir!

Ez çûm, gotin: – Gazî muxtar bike!

Muxtar hat, eskerekî got: – Ji me re savar, nan û ard lazim in, divê hûn kom bikin!

Ji malan bi zorê, sê bar tişt kom kirin.

Em hatin bin Tuyera Seft⁴³, eskerekî bi Tirkî ji min re got:

– Tawux yoxtir, tawux? (Mirîşk tune, mirîşk?)

Min baş Tirkî nedizanî. Min got: – Yoxtir. (Tune.)

Ji wan eskerekî got: – War, war. (Hene, hene.)

Nebêje ku gava ku hatine, li rexê gund, li mala 'Elî Xal Mihikî mirîşk

qixiyaye.

Min got: – Nêrde war? (Li ku heye?)

Got: – Îşte şu ewde war. (Va ye li wê malê heye.)

[Paşê] Got: Haydê.

Em çûn ber deriyê 'Elî Mihikî. Xejika 'Elî Xal Hemoyî, jina 'Elî Mihikî li wir bû.

Min got: – Xejê!

Got: – Ha.

Min got: – Ev mirîşkan dixwazin, tu bêje "tune".

Tu nebêjî ku ji 'eskeran yek Kirdkî dizane, got:

– Sen benim anamî awradimî...! Senin bir se'etin qalmîş, seni oldiracaxam.

Ben quesabem, quesab! Ìtoxlı ît! Xayîn, sen nîye qariya dîyor "Soyle tawux yoxtir"? (Tu di dê û jina m...! Se'etek te maye. Ez dê te bikujim. Ez quesab im, quesab! Seg kurê seg! Xayîn, tu çima ji jinikê re dibêjî "Bêje mirîşk tune"?)

Em çûn ba qumandar. Qumandar got gundiyan hemiyan bîcivînin!

Eskeran mîrên Gund hemî civandin. Li Gund tu kes nehiştin. Heftê û şes kes civandin, em bi hev ve girêdan. Pêşî milên me girêdan, paşê vekirin, gotin "rûnin". Çûn gurzek çoyêñ ter anîn, gotin "Em dê bi tifingan bera we nedîn, em dê li we xin, van çoyan em dê bi lêdanê li ser laşê we bişkênen, bi lêdanê em dê we bikujin. Tifingêñ xwe, çekêñ xwe bînin teslîm bikin".

Mihê Huseynê Avlay muxtar bû, got:

– Çek tunene, me çekêñ xwe dane.

Got: – We dane kê?

Mihî got: – Me dane Receb Beg.

Bi rastî ji Dêreyiyan çil heb tifing dabûn Receb Begî. Receb Beg ji qumandarê alayıyê bû, li Pîranê bû. Alayıyek li Dêreyê bû, alayıyek ji li Pîranê.

Got: – Heke we dane, elbet li ser kaxizê nivîsandî ye. Bila yek ji we here Pîranê, ji Receb Begî wesîqe bigre bîne!

Herkes newêre here. Ev der ji eskeran dagirtî ye. Xal Mihikê Yemoy hebû, êdî ketibû, pîr bûbû, lêbelê zaf cesûr bû, got:

– Ez diçim.

Xal Mihik û du esker çûn Pîranê, ba Receb Beg. Piştî çend se'etan vege riyan. Ji Receb Beg kaxiz girtibûn, anîbûn.

Ku kaxiz anîn, em berdan.

Hîn Xal Mihik ji Pîranê venegeriyabû, eskeran navê mehkûman xwendin,

gotin "Vana bînin".

Gotin: – Îsmaîl oxlî Mehem [Mehemê Îsikî]!

Me got: – Hukûmetê ew bir Xarpêtê, li wir bi dar de kir.

Gotin: – Elî Efendî ['Elî Huseynê Avlay]?

Me got: – Çuye eskeriya xwe dike.

Gotin: – Îsmelê Îsikî?

Her wê gavê, Îsmelê Îsikî [ku xwe veşartibû], ji mala Ema Deqoy derketibû, diçû mala Mistê Zilfî. Çawa ku çû, Xal Husê Hemoy got:

– Binêre Îsmelê Îsikî va ye li wir e!

Xal Husê Hemoy ku wenî got, esker çûn Îsmel girtin. Dûre navêن Hesikê 'Elikî û çend kesên din xwendin.

Li wê derê li Îsmelê Îsikî xistin, xistin; roja din birin, li ser rê, li Akragê bera wî dan, kuştin.

Îsmelê Îsikî, Mehemê Îsikî, Welî Hediki, Şewêşê Mehmedî û Hesikê 'Elikî berî şerê Şêx Se'îd jî mehkûm bûn. Tişt-miştên xelkê dixwarin.

Hesenê Bêzi û Eybê Huseynê Fetikî

Hesenê Bêzi û Eybê Huseynê Fetikî rojekê çûn Koy Qelbînî [Çiyayê Qelbînê], goma 'Elikê Neçarî, jê pere xwestin. 'Elik dewlemend bû lê pere neda wan, wan jî tifing bera wî dan, 'Elik kuştin. Ji wir lêexistin çûn Wiriyyê⁴⁴.

Hesenê Bêzi û Eybê Huseynê Fetikî mehkûm bûn, mîrkuj bûn, meriv kuştibûn. (Hesenê Bêzi ji Qelbînê bû, Eybê Huseynê Fetikî jî ji Şêxmalanê bû.)

Mistê Zilfî yê Dêreyî jî hingê li Wirî, li mala xuşka xwe, yanî li mala Mehmedê Avlay mîvan bû. Mist, camerekî zaf li ser xwe bû. Gundê Wirî piçük e, qasîbîst mal e. Hesenê Bêzi û Eybê Huseynî diçin wir, dibêjin "Peran bidin me". Wiriyyî jî diçin ji Mist re dibêjin:

– Kekê Mist, du kes hatine vir, ji me xûgî dixwazin.

Mistê Zilfî dibêje: – Kî ne?

Dibêjin: – Hesenê Bêzi û Eybê Huseynê Fetikî ne.

Mist dibêje: – Hûn ji wan re bibêjin "Herin ji mala Mehmedê Avlay bixwazin, mezinê gund li wir e".

Jineke Mistî heye, wek şerekê ye. Mist ji jina xwe re jî dibêje:

– Li min binihêre, ku ew hatin vir, gava ku tifingên xwe deynin, tu û mîrê xwe jî xwe qayîm bigrin.

Wiriyyekî din î xurt heye, jê re dibêjin 'Elî Hefsî. Mist xeber dişîne, dibêje "Ji 'Elî re bêje, gava tu hatî hundir, li ber derî, li ser piyan bisekine".

Hesen û Eyb tên. Mist jî li wir e. Dibêjin:

– Silamû 'eleykum.

Mist dibêje: – 'Eleykum silaaam, werin, werin, werin rûnin.

Ji hêlekê jî vedigere ser jiha xwe, dibêje:

– Çima tu wek keran wisa sekinî yî! Van tifingan bigre, bi dîwêr ve hilawîsîne!

Jina wî tifingan digre, hildiwasîne. Hesen û Eyb rûdinin. Fikra Mistî li bêbextiyê ye.

Mist dibêje: – We xêr e?

Hesen dibêje: – Bila Wiriyî ji me re hinek peran peyda bikin, fişek-mîşekên me tunene.

'Elî Hefsî hatiye, li wir li ser piyan sekiniye. Zavê Mistî, Mehmedê Avlay jî li wir e.

Mist dibêje: – Wey, bila peyda bikin. Peyda dikin û wek keran peyda dikin.

Mist wenî dibêje û ji nişkê ve xwe davêje Hesenî digre. 'Elî Hefsî û Mehmedê Avlay jî xwe çeng dikin ser Eybî, wî digrin. Dibêjin "Werîs bînin, werîs, werîs". Werîs tînin, milêن Hesen û Eyb ji paş ve girêdidin û xeber didin qereqola Pîranê. Jixwe hukûmet berê jî gelek li dû wan gerriyaye, neşiyaye wan bigre. Ji Pîranê mufrezeyek cendirmeyan tê, wan dibe Pîranê. Dibêjin "Wan bibin li wan jêran bikujin". Dibin, li binê Pîranê, li ser girekî piçûk her duyan dikujin.

Si'îdê Mela Misfay

Li vî memleketê me, li Pîranê xelkê gişî alîkariya Şêx Se'îd kir; Si'îdê Mela Misfay û Zîlfî Ca'firî tenê alîkariya wî nekirin. Lewra jî hukûmetê ji wan hez dikir. Dibêjin Kemal Paşa, Si'îdê Mela Misfay kiribû xefîyeyê vî memleketî. Gotina wî ji ya walî zêdetir pere dikir.

Si'îdê Mela Misfay demekê hukim kir lêbelê merivên wî û Key Axay [Mala Axa]⁴⁵ hevdu kuştin. Du birazîyen wî jî hatin kuştin.

Rojekê mezinên Key Axay ji merivên xwe du xortan dişînin Diyarbekirê da ku wî bikujin. Dibêjin Si'îdê Mela Misfay, walî û qumandarê qolordiyê, li Diyarbekirê, li ser kursiyan rûniştî bûne. Ew du xort diçin, di nava xelkê de bi debançeyan bera wî didin, Si'îdê Mela Misfay dikujin.

**Yêن ku ji Kirdkî (Zazakî) wergerandiye:
S. Rêving û M. Malmisanij**

- ¹ **Dimli** (Dibni): Gundekî Pîranê ye.
- ² **Vêrdan**: Mezrayeke gundê Salurî, bi ser qeza Pîranê ve ye.
- ³ **Dêrey** (Dêran): Gundekî Pîranê ye.
- ⁴ **Licê**: Qezayeke Diyarbekirê ye.
- ⁵ **Hêni** (Hêne): Qezayeke Diyarbekirê ye.
- ⁶ Bi hawayê ku Gêlî dibêjin, di dema serîhildana Şêx Se'îd de rojekê Zino Begê Gêlî ji Kirdekî re dibêje "Here mehîna min bîne".
- Kird naçe û çêrê wî dike, dibêje:
- Ez di ... diya te ....! Îro herb e, çima ez herim mehîna te bînim. Tu here mehîna xwe bîne.
- ⁷ **Qojigî** (Qocîgî): Gundekî Pîranê ye.
- ⁸ **Pîr Mesûr** (Pîr Mensûr, Pîmsur): Li gor gotinan ewliyayek e. Ji Şerefnameya Şerefxanê Bedlîsî tê fêmkirin ku nêzî hezar sal berê jiyaye. Gorra wî nûke jî li gundê Dêreyê ye û ziyaretgah e.
- ⁹ Ji çavkaniyên Tîrkan tê fêmkirin ku Şêx Se'îd û hevalên xwe di 11'ye Sibata 1925'an de çûne Pîranê.
- ¹⁰ **Mehla Cellan**: Taxeke Pîranê ye.
- ¹¹ **Ma'den**: Qezayeke Xarpêtê (El'ezîzê) ye.
- ¹² **Qelbin**: Gundekî Pîranê ye.
- ¹³ **cendirmeyê bejik** (zeftiyê bejik): Cûreyekî milîs e.
- ¹⁴ **Nebî Axa**: Bi qasî ku tê fêmkirin Neboyê Keleş e.
- ¹⁵ **Gêl**: Qezayeke Diyarbekirê ye.
- ¹⁶ **Resît Axay Têrkan**: Axayê Têrkan bû û ji gundê Îbikanê bû. Li gor ku di nav xelkê de tê gotin, "di dema Împeretoriya Osmanî de ji dewletê jê re kurk dihatin".
- ¹⁷ **Mistan** (Miston): Gundekî Dara Hêni ye.
- ¹⁸ **Xelkê Jorê**: [Di vê tekstê de] Xelkê herêma bakurê Pîranê ye.
- ¹⁹ **Simaqî**: Gundekî Diyarbekirê ye.
- ²⁰ **Metînan**: Gundekî Pîranê ye.
- ²¹ **Zeydan**: Gundekî Pîranê ye.
- ²² Kurdan di 7'ê Adara 1925'an de êriş biribûn ser Diyarbekirê.
- ²³ **Botiyan** (Botiyon, Buetiyon): Gundekî Dara Hêni ye.
- ²⁴ **Deriyê Mêrdînê**: Ji deriyên keleha Diyarbekirê yek e, li hêla başûrê ye.
- ²⁵ **Qerebexçê**: Gundekî Sêwregê ye.
- ²⁶ **Şêxmalan**: Gundekî Pîranê ye.
- ²⁷ **Şêx Sîrac**: Ji gundê Şêxmalanê û apê Mehmet Salim Ensarioğlu ye.

(Mehmet Salim Ensarioğlu îro meb'ûsê "Doğru Yol Partisi" ye.)

²⁸ Ev paragraf di 'eslê nivîsê de bi Kurmancî bû.

²⁹ **'Erseki:** Gundekî Pîranê ye.

³⁰ **Kemal Paşa:** Mustafa Kemal Atatürk

³¹ **Tewrîn** (Towrîn): Nêzî gundê Dêreyê ciyek e.

³² **Key Koçan:** Taxeke gundê Dêreyê ye.

³³ **Ehmedê Huseyn Axay:** Bavê diya Mehmet Salim Ensarioğlu ye.

(Mehmet Salim Ensarioğlu îro meb'ûsê "Doğru Yol Partisi" ye.)

³⁴ **Kufarbi** (Kuferbi): Gundekî Pîranê ye.

³⁵ **cuher:** tûrikê ku ka û ceh dixinê û bi hustuyê hespê de dikan, hesp jê dixwe; cuhûr

³⁶ Xelkê dorûbera Pîranê hîn jî zarokên xwe bi navê Delu fîkrî ditîrsînin, dibêjin "Delu Fîkrî tê ha!"

³⁷ **Dilbi:** Mezrayeke gundê Herêdanê, bi ser qeza Pîranê ve ye.

³⁸ **Herêdan** (Herîdon): Gundekî Pîranê ye.

³⁹ **Xizik:** Şaxekî çemê Dîcleyê ye.

⁴⁰ **Bozantya** (Pozanti): Qezayeke Edenê ye.

⁴¹ **Bazbindi** (Bazbendi): Gundekî Pîranê ye.

⁴² **Akragi:** Gundekî Pîranê ye.

⁴³ **Tuyera Sefi:** Li gundê Dêreyê navê dareke tuyê ye.

⁴⁴ **Wîrî:** Mezrayeke gundê Kufarbê, bi ser qeza Pîranê ve ye.

⁴⁵ **Key Axay** [Mala Axa]: Li Pîranê babikek e.

ŞÊXO

Naci Kutlay

Şêxo pirr westîya bû. Nikaribû li ser lingên xwe bisekine. Ji ber birçîbûn û westandinê çevêñ wî reşe ve dihatin. Sê roj bûn kû çevêñ xwe negirtibûn. "Lê gere ez ana van nefikirim" digot di dilê xwe de. Tîrsa mirinê pê girtibû.

Kêmasî 12-13 roj bûn kû Şêxo rûyê xwe kurnekiribû. Sê meh berê, hela hê berf nebarîbû, li serê çîyan, hevalê wî, 'Berber Miho' porê wî dabû ber meqesê. Lê porê wî niha wek gincîyan bûn. Ewê li serê van çîyan bicemide û bimire. Ev qazaxê kû xwîşka wî Meyrê jê re çêkiribû nebûya, çakêtê wî li ber vê sermayê tu çareserî nedikir. Gelo xwîşka wî Meyrê ya çevxezal, bîra wî dike? Xwazila niha li gundê xwe yî li Mazîdaxê, li mala wan a germ de, di nav malbata xwe de têra xwe nan bixwara. Li çiyayê Erûhê, di vê zemherîyê de, ev du rojin kû parîyek xwarin ji qirika wî ve neçûbû xwarê. Di hundirê potînên eskerîyê yên kevn û şil de lingên wî dicemidîn.

Hat bîra wî kû du roj berê esker kiribûn telê. Şêxo û hevalên wî heft kes bûn. Her yekî wan ji derekê bûn. Heft kesen çiyayî... Ber ve nîvro bû, li hemberê çîyê, qasî bîst eskeran, bi rêz li pey hev diçûn. Serbazek û du serbazalîkar jî bi wan re bûn. Sê kesen kû kincen

Naci Kutlay
(1931 - Tendurek)
Kitêba wî ya dawîn:
49'lar Olayı

gundîyan lê û bi çek bûn, li pêşîyê û bêtirs rê ve diçûn.

Li ber pala çiyê, berpirsiyarê hevalên xwe, Remo, eskerên kû diçûn rind didît... Xwest kû wan bigre navbera gullebaran a du alî... Silho li cem wî bû. Go, "dev jê berde. Ew ne tenê ne. Li pey wan eskerên din hene, ewê jî bêñ. Bi van gundêñ der doran jî bawerî nabe." Remo, demekî kurt bêdeng ma. Yê dev jê berda... Lê paşê li alê Şêxo ve zivirî:

- De zû bikin. Tu û Xello, ji pa re herrin. Pêşîya newalê bigrin. Emê jî jor ve gullebaran bikin. Bi rûmeta Xwedê, emê qira wan bînin, ji holê rakin, got.

Herdu heval ji paş ve, bi hilke hilka bîhncikyayî, heta çokan ketin berfê û gîhîştin serê newalê. Xwe veşartin. Bi tirs û heyecan li benda eskeran man kû bira bêñ têkevin li ber menzîla gullan. Paşê bi kalansînkofan dest bi gulleresandinê kirin. Hevalên din jî pê re pê re dest pê kiribûn.

Çawa bû, çilo xeber standin? Di navbera seetekê de balafir û helîkopteran newal dan ber top û gullan... Li newalê, te digot qîyamet rabûye... Kî mir û kî ma?... Şêxo jî nizanibû. Ew bi xwe jî tênegîhîşt kû çawa ji mirinê filitîbû. Di tarîya şevê de, li cîkî dûr, li şikevtekê di nav xwîn û xwîyê de hişê wî hat serê wî. Nîvê şevê, her diçû serma zêde dibû... Şêxo dicemidî. Di bêdengîya şevê de, ji newalê deng dihatin... Şêxo, "li her deran digerin" got, bi xwe xwe re. "Nikarin bêñ van deran, qumandar, eger ji mirinê xelazbin jî, ber jêr çûn ew..." Ev 'bênamûs' û 'qehpe' jî yê me ne got di dilê xwe de û 'qoricî' hanîn pêş çevêñ xwe.

Di tûrikê wî de piçek nan mabû. Bo kû lingêñ wî necemidin, zû bi zû ew dilipitandin. Tirsa cemidandin û mirinê... Lê birçîbûn û westandin!... Hevalên wî û Xello ci bûn gelo?

Şêxo ev herema baş nasnedikir. Carekê-duda, ew jî bi hevalên kû ev der baş nasdikirin re derbas bûbû. Mîna kû di bîreka vik û vala de bû ana... Xwe wer hîs dikir. Eger kû xwe bi ji xwe şerm nekiriba, yê dest bi girî bikira... Gotinêñ hevalên wî hatin bîrê... Fikirî, gere ez ber bi başûr herim. Lê belê zanibû kû her der tijî esker û 'qoricî' ne.

Rojtira din jî helîkopteran der û dor berçev û bombebaran kirin. Roja sisya, êdî Şêxo bêhal bû. Lingêñ wî ditevizîn. Guhêñ xwe yêñ cemidî bi kefiya xwe ve nixamt, lê her tişt bêfeyde bûn. Ji birçîbûnê hişê wî diçû. Şêxo rabû ser xwe û ji wir derket, bi tirs dest bi rê ve çûnê kir. Xwe diteland. "Lê wekî ez bi lingêñ xwe ve herim têkevim nav dijmin?" hat bîra wî.

Demek hat kû Şêxo diricifi. Teqe teqa çengêñ wî bûn û nedisekinîn... Lingêñ wî wek daran bûbûn. Şêxo, bi hereketê tilyêñ lingê xwe nedihesîya.

Bêhîs bûn. Hê jî tırsîya... Rûnişt û solêن xwe derxistin. Bi destêن xwe yên sor-hêşîn ve lingêن xwe mizdan. Bêruh bûn. Demek berê pêçîyêن lingêن wî yên tevizî û bi jan, ana wek darekî bêruh bûbûn. Bi zehmet solêن xwe kirin lingêن xwe. Bi tırsa mirin û cemidandinê hewil da xwe.

Roj çû ava, her der reşe ve hat. Tiştêن kû Şêxo jê ditirsîya dihatin serê wî. Hanî bîra xwe kû, ewê li serê vî çiyayî bicemide. Nikaribû rê ve here.

Hêvîya xwe ya jîyanê winda nekiribû Şêxo. Dest ji hewildanê berneda. Bi zehmet û bîhnçikyayî hat derket ser wî girê pêş xwe. Ji dûr ve çirûskên îşiqê dîtin. Bi dîtina van çirûskan ve, wisa şâ bû, te digot ji nû ve hatîye dinê... Hemû tehlîke û asteng hanîn ber çevêن xwe, lê dîsa jî berê xwe da çirûskan û çû... Hêvîyeka mezin ket dilê wî kû ewê bijî. Di vê dema kurt de tiştêن xwes û bi ûmûd difikirî.

Lê çîp û lingêن wî pê re nedihatin. Çend caran li erdê ket û hate xarê. Eger kalanşînkof û tûrê wî nebûyan, dibe kû hê hêsanter bi rê ve biçuya. Carnan erdê ket û rabû, lê bi hewildan gîhişte wê mala kû li serê gund bû û çirûskên îşqê jê dihatin. Seyên malê diewtîyan. Paşê derê malê vebû, zilamekî qerase û bi çek xuya bû. Tivinga xwe ber bi Şêxo kir.

- Tu kî yî?

Zimanê Şêxo venedigerîya û bi zehmetî:

- Ez... Ez... Ez im, got.

Lê bû bi erdê keve, lê hewil da xwe, gavek din pêş de havît... Xayê malê:

- Pêş de neyê, got.

- Ez cemidîm. Min hilde malê, got Şêxo.

Seydo, di gund de, 'qoricî'kî bi nav û deng bû, ewlîn bi wî bawer nekir. Lê paşê, gunê wî bi vî kesê kû nîvê vê şevê, nikare xwe li ser lingan bigre û bêhal ketîye, hat. Fikirî ku tu sebeb tune, meriv ji vî belengazî bitirse... Lê dîsa jî Seydo bêtivdîrî nekir û ket milê wî yî kû bi çek bû. Ew bir malê. Zerê ya jina Seydo jî alî wan kir. Zarok di xewê de bûn.

Alî Şêxo kirin kû ew potînêن xwe ji lingêن xwe derxe. Hinek darêن din jî kirin sobê. Nehîstîn kû Şêxo pirr nêzîkî sobê rûne. Pêçîyêن lingêن wî nû ve dest bi êş û janê kirin... Çiqasî jî germ bûbûn, lê dîsa jî rengê tiliyêن lingêن wî yên piçûk nehatin guhartinê û nîvhêşîn bûn.

Zerê çay keland. Seydo jî ana bi dudilî bû. Gelo tivinga wî jê bigre û wî bibe teslîmî qereqolê bike? Qereqol ne dûr bû. An jî wî bikuje û meytê wî nîşanî qumandar bide û xelata pera bigre? Kêmasî wê çend mîlyon lîre bidana wî...

Şêxo têdigihîst kû ew mîvanî maleka dost nebûye. Lê, xayê malê tivinga wî jê negirtibû û dest nedabû ser. Bêçare bû Şêxo... Eger xwe negîhandiba vê malê, wê di nav çend seetan de bicemidîya û bimira. "De çi dibe bira bibe" got, bi xwe xwe re.

Zerê, li hemberî vî xortê bi çek kû xelqê ji wan re 'gerîla' digot, di dilê xwe de hîsseka nîvgerm ferq kir. Nedixwest kû bifikire ev xort merivekî neçê ye û nebaş e... Zanibû kû di gundê wan de jî, pirr kes ji van xortan hezdikin. Eger ez ne jina Seydoyê qoricî bûma, kî çi zane, minê di derheqê van xortan de çiqas tiştên din bibîhîsta... Rûyê wî jî çiqasî germ û dost e!...

Seydo jî işev bêdeng û bêhereket bû. Ew halê wî yên tûj û bêînsaf pê re nîn bûn. "Kî çi zane berxê kîjan dayikê ye? Vî feqîrî bibim teslîmî qumandar bikim, wê çi têkeve destê min? Wê li qereqolê bi daran li wî xin û wî bikujin. Dibe kû qet qurişek pere jî nedin min... De bira ev jî di rîya xwe ve here. Bira bela xwe ji destê min nebîne" digot di dilê xwe de. Him jî fikirî, "dibe kû rojekê xêra vî gerîlayî jî bigihêje min... Meriv nizane kû rewşa dinê wê çawa bibe..." Paşê di van seetê dawîyê û derengîya vê şevê de, di vê oda germ de, rewşeka nîvdostane di nav wan hersêkan de serî da. Bi dilovanîli hev dinhêrîn û xeberdidan.

Şêxo êdî femdikir kû tu xerabî bi wî nakin. Zikê wî têr kirin. Ox!... Bi nû ve hat rûyê dinê. Hat ser hişê xwe. Zerê kincen wî zuha kirin. Goreyên nû dan wî. Xewa Şêxo dihat. Lê li vê malê razan ji bo herdûyan jî nebaş bû.

Berî berbunga sibê, xwarin kirin tûrikê wî, bo kû wî rê ve kin, Seydo û Şêxo ji mal derketin. Li ser girê pêş gund, Seydo:

- Şêxo bavê min... Hevalên we li pişta çiyayê han in... Hêvidar im tê bi silametî bigihêjî wan. Lê binhêre, di vê newala piştî gund de jî, qereqola eskeran heye... Xwedê neke kû tu têkevî destê wan... Ne te ez dîtim û ne jî min tu...

Bi vî tehrî ji hev qetîyan... Şêxo ber bi jêr ve diçû û bûyerên wê şevê difikirî... □

LE YADÎ 50 SALEY KOÇÎ DÎWAYÎ SEYFU'L-QUZAT

Kerîmî Husamî

Wek dezanîn hukûmeta dîktatora Îran çi car le rojhelatî Kurdistanê rîgay nedaye ku gelê Kurd ziman û edeb û kulturê xo be kar bihênenê û pêş ve biba.

Legel ewe ş gelêk nûser û zimanzan û şâ'îrî mezin û welatparêz helkewtûn, be nûsîn şî'r û edebî Kurdiyan le fewtan parastûwe û pêş ve birdûwe.

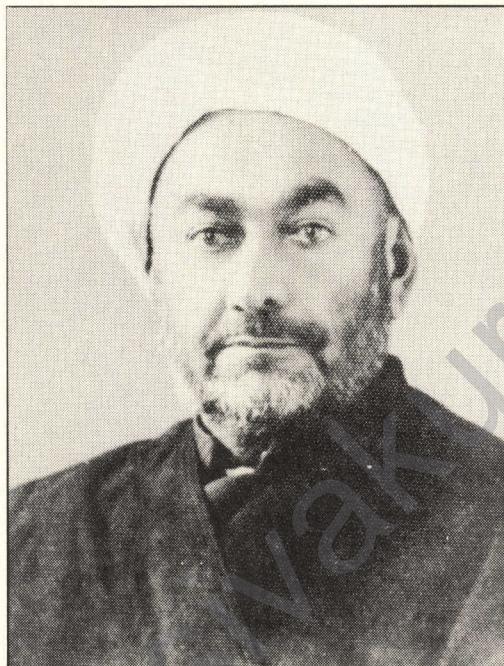
Êk lew zana û şâ'îremezine, Ebu-l-Hesenî Seyfî Qazî nasraw be Seyfu'l-Quzat e û le rojhelatî Kurdistan, be "mamostay şâ'îranî Mukriyan" nasrawe. Lê mixabin ev zana û şâ'îremezine, le Kurdistanî Bakur nenasrawe û şitêk le ser ew nazanin.

Seyfu'l-Quzat kî bûwe?

Nawî wî Hesen kurrî Mîrza Qasimî Qazî, salî 1886 le bajêrî Mehabad le dayk bûwe. Zanistî ayînî 'Erebî, ta piley melayetî le cem baş melay Kurdistan tewaw kirdûwe. Piştî tewawkirdinî xwêndin, legundi Gwêgcelî daniştûwe. Seyfu'l-Quzat le nawçey Mukriyan be Seyfî Qazî nasrawe. Seyfî Qazî be zimanî Farisî û 'Erebî û Turkî û Kurdî tewaw şareza bûwe. Nawbiraw, le serdemî şoriş û raperrînî milletî Kurd le hemû beşakanî Kurdistan da jiyawe. Le serdemî şorişî Şêx Se'îd û Şêx 'Ebduselam Barzanî û Şêx Mehmûdî Berzincî û Simkoy Şikak û Seyîd Rizay

Kerîmî Husamî
(1920 - Mehabad)
Kitêba wî ya dawîn:
Le bîrewerîye-kanim Cîld: 9

Dêrsim û Mela Mistefa Barzanî û Komeley J. K.'da jiyawe. Zulm û zorî hukûmeteofênî û dîktatorên dagirkerên Kurdistan be çawî xo dîwe û bindestî û hejarî û derd û zamî gelî Kurdî hest pê kirdûwe, be nûsîn û şî'î niştimanî û şorişgêrî komelanî xelkî wirya kirdotewe û jibo xebat û têkoşan hanî dawin.

Seyfu'l Quzat

Seyfî Qazî le serdemî deselatî Reza şâ da le parçesi'rêkî şorişgêrî da be nawî "Kurdîne", gazî gelî Kurd deka û debêjî:

Kurdîne, ta key ême le kêwan mîsalî dêw
Beyn û biçîn û bo me nebê qet xudan û xêw?
Xelkî hemû le bax û le şaran a kêfxoş
Ême ş bilaw û bêsere mawîn le deşt û kêw.

Seyfî Qazî debêjî gelo ta kengî Kurd le kêw û çiya bêxudan, wêl û aware bin? Çima xelkî din le şar û le baxan kêfxoş bin û Kurd iş le deşt û kêw bêserok wêl û sergerdan bin?

Piştî wê, şâ'îr jiyanî gelî Kurd legel jiyanî dagirkerên Kurdistanê muqayese deka û delê:

Reşmal e mal û keşk û penîr e meta'î me
Qesr û serayî xelkî dî ye pir le zêr û zêw
Bo wan e her çî ciwan e, le cê, dê, le jin le mal
Her şax û dax e bo me, kurrî reş, kiçî dizêw

Seyfi Qazî, perêşanî w bêdeselatî Kurd beyan deka û delê:

Jêrdestî û ita'etî bêgane ta be key?
Şerm e le bo me, hênde bijîn bênişan û nêw
Fikrê be halî xo ken û bigirîn be halî xo
Her bêserî û 'edawetî xotan a dête rîw

Şa'êr rû dekate Kurdan û debêjê: Bes e xîretû hebê, jiyanî awa bo çî debê?
Werne meydanî têkoşan û bila le rîya azadî da em hemû bimrin.

Gurdanî Kurdekan, be Xuda rojî hîmmet e
Dest deyne xenceran û piyawane bêyne nêw
Bo çiman e mal û ser, ke le ser serwerî nebê?
Kurr nabê qet bitirsê le zîndan û dar û çêw
Em jîne, bem zelalete bo çît e çawekem?
Bimrîn le rîy necatî weten, ba be nêr û mêm.

Seyfi Qazî, amaje bo fidakarî Kurdekanî Bakurî Kurdistan deka û
şehîdbûnî Şêx Se'îd û Seyîd Riza dênetewe bîr û şanazî be wan deka û delê:

Serçûnî text royînî ser darî pê dewê
Xoşîm e lew şehadetî şêxane nêw be nêw
Kwa n şêrekurdekan ke le tirsyan delerzî erz?
Kê bû le Şamê şa bû, le Misrê bibû xidêw?

Seyfi Qazî, derwanête gelanî cîhanê ke her mîllet serbexo û azad maşî xoy
we dest hêname. Tenê kurd bêbeş û bindest û bêdeselat e. Debêjî:

Her mîlletê le la we heqî xoy be destewe
Kurdê ke ser helênê, delên bote ser bizêw
Azadî, serbexoyî, mîrî û gewreyî
Dawa biken be zar û ziman û didan û lêw
Her kes ke pirr tewawî heqî babî xoy newê
Ew bêbeş e le Kurdî, derî ken, neyate nêw
Seyfi Qazî, bo pêşbirdinî ziman û edebiyatî Kurdî gelêk têkoşawe, xelkî

bo xwêndin û fêrbûn handawe. Le parçesi' rîkî dîke da delê:

Heyf e mîlletêk şes hezar sal bê
Nokerî malan rût û recal bê
Ta key le derkan kiz û bilaw bîn?
Bê mezin û gewre ser bêkilaw bîn?

Paşan şâ'îr le mîlletî Kurd dewxazê ku bixwênin, sebebî diwakewtûyî
Kurd nexwêndin e û debêjî:

Ew bedbextiye le Kurd rûy dabû
Le ber nexwêndin kozyan sawa bû
Wacib e xwêndin bo dinya û dînî
Pêxember fermûy bo çûnî Çînî

Seyfi Qazî, be pêçewaney zana û şâ'îrekanî pêş xoy, le bekarhênanî wişey
'Erebî xoy parastûwe. Bo derbirrînî hest û bîrî şâ'îrane, zimanî parawî Kurdî
be kar hêname.

Seyfi Qazî, şî'rekanî be cil û bergî ciwanî Kurdî razandotewe, zimanî
Kirmancî gundî nawçey Bokan û Çomî Mecîdxanî be kar hêname. Her bo
ye ş le şî'rêkî xoy da gutûye:

Qisey xom dekem kurt û Kirmancî
Hesen Kirmanc e, çî le dîlmancî?

Seyfu'l-Quzat, le serdemêka ku rojhelatî Kurdistan le jêrdestî hukûmetî
Faris azad bibû, Komeley J. K. têkoşanî xoy pere pê deda û dehat ke awatî
ew bête cê, le rojî heftî mangî Şubatî 1945 da malawayî le şî'r û edebî Kurdî
kird û bo hemîşe Kurdistanî be cê hêst û serî nayewe. Rewanî şad û yadî be
xêr. □

ROJÊN ÇİLE

Kemal Burkay

Li Serê Reş
Şilopê dest pê kir
Berfeke tenik li Çiyayê Sefîn
Zevî şîn û reş in
Li her du alî rê
Erda hinekirî
Bi darên berûyê
Bi mêtewen tirî
Tazî û sêwî
Şeqlawâ û Hîran
Ji dûr va Nazenîn
Ewran dagirtîye
Çem û robar geş in
Dinya bêdeng e
Tenê li ser rê
Lorîya erebê
Çileyê Paşîn, 1994

Kemal Burkay
(1934 - Dersim)
Kitêba wî ya dawîn:
Kürtler
ve Kurdistan

SİBE

Kemal Burkay

Rojhilat bi rengê zêr û zîv e
Kosret li ser mijê ye, sifarî ye

Duh ji berfê sîstir bû mij
Îro xweliya êgir e, risasî ye

Çile ye, lê wek demek ji biharê
Erd nerm e, hewa nerm e, sibheke aşitî ye

Dîk bang dike, dû bi ser kulekan ket
Li jêr xule-xula avê, çavkanî ye

Çivîk dixwînin, lê gol bêdeng e
Hîn di xewnên şevê da ye, zîvînî ye

Rojê lê da, pelên şevnemî diciirisin
Zevî şîn bûne, keskezer û çîmanî ye

Bayekî sivik dilîze bi pelên dara bîyê
Dem çû, êdî zerşîn û şerabî ye

Duguhure dem bi dem, deqqe bi deqqe
Wek rojêñ payîzê ne, heryêk yêke dî ye

Binêr nuha jî dûmaneke tozpembe
Lê ew jî çû, çiya reng bi reng in û ezman binewşî ye

Çileyê Pêşîn, 1994

LI DIJÎ "SEFERA VIR-DEREWAN" SEFERA YAŞAR KEMAL

Rohat Alakom

Piştî ku nivîseke Yaşar Kemal ya ku li ser Kurdan di kovara Almanî ya navdar Der Spiegel (9.1.1995)) de der çû, Tirkîye ji nûh ve hejîya, Tirkîye û medya wê bû beşan. Nivîseke ji çar-pênc rûpelan pêkhatî, bi taybetî li Tirkîyê hêzên êrîşkar, aşîtînexwaz û şoven rakire ser pîyan. Lê belê medya cîhanî li hemberî van êrîşan bêdeng nema, rûpelên xwe ji nûh ve Yaşar Kemal re vekirin, gelek rojnamyên navdar, ev nivîsa Yaşar Kemal ya bi navê "Sefera Vir-Derewan" (Feltzug der Lügen) bi temamî wek protestoyê ji nûh ve weşandin. Yaşar Kemal di vê nivîsa xwe de li ser zordestîya ku li Tirkîyê li gelê Kurd dibe û derewên ku tên kirin, disekine. Piştî weşîna vê nivîsê, ev çend hefte ye medya cîhanî Yaşar Kemal ji xwe re kirîye babeteke bingehîn. Heta niha bi hezaran nûçe, bîr û bawerî, lêkolîn, hevpeyvîn, protesto û nivîsên bîyografîk li ser Yaşar Kemal li welatên cuda-cuda hatin weşandin. Li gelek welatan, bi zimanên cuda-cuda ji alîyê nivîskarên cîhanî de bi sedan nivîsên piştgirtîyê û dilgermîyê der çûn. Tiştekî balkêş jî ew e ku di van hemû materîyalan de peyva Kurd û navê Yaşar Kemal gazî hev dikin, li teniştâ hev cîh girtine û ketine zikê hev. Îdî mirov nikare peyva ifadeyên "Kurd" û "Yaşar Kemal" ji

Rohat Alakom
(1955 - Qers)
Kitêba wî ya dawîn:
**Di Folklorê Kurdi
de Serdestîyeke
Jinan**

hev biqetîne, cuda bike. Bi vî tehrî doza Kurdan, gazî û hawara Kurdan bi saya Yaşar Kemal careke din - lê belê bi dengekî xurt -li hemû cîhanê û medya wê de bi firehî belav bû. Hêzên êrîşkar li Tirkîyê bi êrîşen devkî û nivîskî neman, vê carê jî Yaşar Kemal dane dadigehê, dixwazin vî nivîskarê 70 salî û navdar têxin zindanê tarî. Lê belê van hêzên kevnisperest û êrîşkar pê li "damara Yaşar Kemal ya Kurd" kirine, çawa tê xuyan Yaşar Kemal rîya stûxarkirinê û bêdengiyê hilnebijartîye, heta wê "Sefera Vir-Derewan" pûç bike, bêtésîr bike, nivîskarê navdar soz daye ber xwe bide û li dijî van seferan bisekine, her tiştî eşkere bike. Mirov dikare bêje îro sefereke nûh ji alîyê Yaşar Kemal de tê bi dar xistin, li dijî zordestî, ezîyet, şer û neheqîyê. Vê seferê berê xwe daye Sedsala Bîst û Yekan, sefereke armanckivş û vekirî. Hejmara hevalbend, dost, hogir û mirovên aşîtîxwaz ku dixwazin tevî vê seferê bibin, ci Kurd ci Tirk çawa em ji medyayê fêr dibin roj bi roj zêtir dibin. Mirov dikare vê seferê bi "Sefera Yaşar Kemal ya sala 1995" jî bi nav bike an jî dîrokê rojekê vê seferê bi vî navî bîr bîne.

Yaşar Kemal îro li hemû cîhanê wek nivîskarekî navdar û bijarte tê hesibîn. Berhemên wî yên edebî heta niha bi sî zimanî hatine weşandin. Bi dehan nîşan û xelatênet neteweyî û navneteweyî wergirtine. Yaşar Kemal, bi xwe di sala 1923'an de hatîye dinê, di sala 1993'an de 70 salîya xwe tijî kir. Navê dîya wî Nîgar Xanim e, ew ji eşîra Kizikan e, navê bavê wî Sadiq e, ew ji eşîra Luvan tê, milekî koma Zîlan tê hesibîn. Malbata wî di Şerê Cîhanê yê Yekemîn de ji Kurdistanê bar dike, tê bajarê Edenê. Malbata wî, berî ku bê Edenê li gundekî Wanê, Ernîsê dima. Jîyîna Yaşar jî qasî berhemên wî Kemal gelek balkêj e. Romana wî ya pêşîn bi navê Memedok (Ince Memed) di sala 1945'an de hatîye weşandin. Ev cil sal e Yaşar Kemal bênavbirî dinivîse.

Bi munasebeta tijîkirina 70 salîya Yaşar Kemal, di sala 1992'an lêkolîneke me, bi navê Di Berhemên Yaşar Kemal'de Realîta Kurdî li Îstenbolê bi zimanê Tirkî der çû. Bi taybetî di romanê wî de motîf û temaya Kurdî çawa cîh girtîye, ev yeka hatîye analîz kirin, sûret, nîgar û mîrxasên Kurd yek yek hatine nasandin. Dema mirov romanê Yaşar Kemal dixwîne, mirov xwe li Kurdistanê dihesibîne. Tema Kurdî di berhemên Yaşar Kemal de temake here bingehîn e. Di berhemên wê de bajarê Wanê û Araratê du navçen navdar in. Bi taybetî trîlogîya wî ya dawîn (Çivîka Baranê, Derîyê Kelê, Dengê Xûnê) bi serê xwe şahberhemek e. Yaşar Kemal dema ev romana ji sê cildan pêkhatî nivîsiye, gelek di bin bandûra serpêhatîya malbata xwe de maye. Lê belê dema mirov qala Yaşar Kemal dike, bêguman romana wî ya bi navê

Memedok (Ince Memed) tê bîra mirovan.

Yaşar Kemal, ew tekoşîna ku mîrxasê romana wî ya pêşîn Memedok di nîvî de hîştibû, niha ew bi xwe bi metodêن gelek cuda ve dixwaze berdewam bike, rûyê belengazan û bindestan bikenîne. Memedok kincen nûh xwe kirine û bûye Yaşar Kemal... Nivîskarê navdar tam berî cil salî romana xwe ya pêşîn nivîsî (1955), çar cild nivîsî, li cîhanê wusan hate nas kirin ku di dawîyê de bû abîdeke edebî. Ew eşqîyayê navdar çawa tê zanîn, timê adalet û wekhevî belav kirîye, timê xweşî, qencî barandîye û hêvîyên mezin hêrandîye. Mirov dikare bêje ku ne tenê Kurd û Tirk, Yaşar Kemal bi romana xwe veli cîhanê bindest rakirine ser pîyan, bi mîlyonan mirov hînî serhildanê kirîye, ew perwerde kirine, bûye mamosteyê serhildana mirovan. Eger mirov vî alîyê Yaşar Kemal bifikire, mirov dikare bêje ku tenê nivîsına vê romanê bi serê xwe bûyerek e. Çawa Memedok rûmeta xwe erdê nexistiye, timê li ser çîyan bi serbilindî, hewa paqîj ya çîyan kişandîye hundurê xwe, Yaşar Kemal jî wusan bi vê kelecanê mezin bûye û bûye heyranê mîrxasê vê romana xwe, peyketiyê wî. Memedok, vî mîrxasê edebî û mîtolojîk li dijî neheqî, zorbetî, ezîyet û işkencê timê serî hildaye, di dawîya her cildekî romanê de yekî zâlim dikuje û îza xwe wunda dike. Kuda çû Memedok? Wusan têxuyan çar cild roman têra tekoşîn an jî jîyîna vî mîrxasê serê çîyan nekirîye. Dema mirov Memedok û Yaşar Kemal dide ber hev, mirov dikare bêje ku wek bavê Memedok, ango Yaşar Kemal îro naxwaze stûyê xwe li hemberî van hêzên zordest xar bike.

Di van salêن dawîn de çend nivîsên Yaşar Kemal derheqa problema Kurdan û çareserkirina wê de li weşanên cuda hatin weşandin. Ji der romanen wî, ji der berhemên wî yên edebî, ev nivîs wek çend dokumentên dîrokî dikarênen bêñ hesibîn. Di van nivîsan de çend têzên Yaşar Kemal jî hene ku wek çend materîyalên referansê me gelekî ronî dikin û Yaşar Kemal di her nivîseke xwe de mecbûr maye, ev tezanan careke din dubare kirîye.

Di sala 1991'an de Yaşar Kemal ji alîyê hêzên resmî de wek "Hunermandê Dewletê" hat hilbijartin, lê belê Yaşar Kemal ev nîşan û xelata hilneda, red kir, nexwast xwe erzan bifroşe. Ew dewleta ku bi salan bi destê leşkeran hatîye gerandin, xûn difinê bi hezaran insan re anîye, bi taybetî li ser gelê Kurd zordestîke bêhempa pêk anîye, angorî Yaşar Kemal ew dewleta nikaribû bibe dostê hunermandan û nivîskaran.

Teza Yaşar Kemal ya bingehîn bêguman teza "Baxçekî ji hezar kulîkan pêkhatî" ye. Hebûna gelê Kurd yek ji van kulîkan hesibandîye. Di sala 1992'an Unîversîta Behrasipî (Akdenîz Universîtesi) ji ber xebat û berhemên

Yaşar Kemal xelateke bi navê "Doktorîya Fahrî" da Yaşar Kemal. Ji ber dayîna vê xelatê Yaşar Kemal axaftinek kir. Yaşar Kemal di vê axaftina xwe de li ser babeteke gelek giring sekinîye. Ev axaftina paşê di rojnama Cumhuriyet de wek çend beşan hate weşandin, navê nivîsê "Ji Herêmîyê Berbi Unîversalîyê" bû. Yaşar Kemal di vê nivîsa xwe de bi zimanekî edebî besa hebûna çandên (kultur) Anadolîyê dikir. Nivîskar, her çandek, wek kulîlkekê dîtîye, her çandek rengek e, tamek e, bîhneke û dewlemendik e. Paşê wî teza "baxçekî ji hezar kulîkan pêkhatî" formule kirîye. Jêkirina her kulîlkekê - zordestîya li ser her çandekê - wek nîşana kavilkirin û xizankirina çanda cîhanî dîtîye. Yaşar Kemal, bi van gotinê rênîşandar xwastîye bala guhdaran û xwendevanan bikşîne ser mozayîka Anadolîyê, li ser vê axê ne tenê Tirk, wusan jî Ermenî, Kurd, Yunan, Çerkez û Ereb jîyane, çanda mirovatîyê dewlemend kirine. Bi peyvîn mayîn, Yaşar Kemal xwastîye li dijî ceriyanê şoven, nijadperêz û dîtinê nasiyonâlîstên Tirk derkeve, lê belê bi zimanekî gelek şirîn, edebî û dîplomatîk.

Yaşar Kemal, di van nivîsênen xwe de li ser pirseke mayîn disechine, ango babeta biratîyê. Angorî Yaşar Kemal, Kurd û Tirk bi salan li erdekî bi biratî jîyane, lê belê biratîya wan qet baş nebûye. Birayê Tirk timê xwastîye birayê mayîn - birayê xwe yê Kurd - bêdeng bihêle, bifetisîne, zimanê wî biqetîne û qedexe bike. Timê bi çavekî nîv-bira Kurdan mîze kirîye. Bira biratîya xwe piştî salên 1923'an ji yekten ortê rakirîye, hebûna birayê xwe yê Kurd încar kirîye, gotîye dest ji Kurdiyê berde, were bibe Tirk. Birayê Kurd ecêba qasî vê ecêbê nedîtîye, serî hildaye. Vê carê bi salan şerê birakujîyê berdewam kirîye. Yaşar Kemal bi zimanekî gelek zelal dide dîyar kirin ku biratî waha nameşe, biratîke wusan li cîhanê tune ye. Ji ber vê yekê jî ifadeya "birati" yê di mercen Tirkîyê de angorî Yaşar Kemal ifadeke pûç û derew e. Peymana navbera biran ji alîyê hêzên resmî û leşkerî de timê hatîye pêpes kirin û bedkar kirin. Dîsa angorî Yaşar Kemal pêwîst e mirov têkeve navbera van herdu biran, vî şerê qilêr, qirêj bide sekinandin.

Derheqa çareserkirina vî şerî de, bi dîtîna Yaşar Kemal, Tirkîye pêwîst e maf û azadîyêñ birayêñ xwe yên Kurd bidin. Çawa? Bi ci rê ve? Bersîva vê pirsê Yaşar Kemal, di nivîseke xwe de eşkere kirîye, bi Kurdan re, nûnerên wan re pêwîst e bê rûniştin, bi aşîtî ev serêşîya sedsala dikare ji ortê rabe, ev nivîsa xwe li ser kuştina dostê xwe, nivîskarê Kurd, Musa Anter nivîsîye.

Angorî Yaşar Kemal di navbera pênc salan de pêwîst e mafêñ Kurdan bê dayîn ku mirov bi serbilindî têkeve sedsala bîst û yekan, teqvîm êdî divê kivş be. Yaşar Kemal bi teza xwe ya sedsala bîst û yekan ve bi rastî dixwaze bêje

ku bindestîya Kurdan êdî bira sedsaleke mayîn de jî nejo, ev yeka bi navê mirovatîyê şermeke mezin e.

Yaşar Kemal vê derengmayînê wek nîşaneke rojên reş jî dibîne. Eger maf û azadîyên Kurdan neyên dayîn, ihtiâmaleke mezin e, ev birîn êdî neyê pêçandin, ji ber ku birîn hene qenckirina wan mimkun nîne. Yaşar Kemal di rojnama Frensi ya bi nav û deng de Le Mond mecbûr maye çîroka Biratîya Gundî û Mar dubare kirîye, di vê çîrokê de gundî û marekî ku zirara wan gelek gîhiştîye hev, dîsa jî dixwazin bibin destbirak, lê mîxabin tecrûbe û serpêhatîyên wan ji biratîke nûh re dest nade, êdî dereng e...

Yaşar Kemal, çareserkirina problema Kurdan wek faktorekî bingehîn yê demokrasiyê dibîne. Eger problema Kurdan neyê çareserkirin, li temamîya Tirkîyê mercen pêkhatina demokrasîke rastîn tune ne. Di vê babetê de Yaşar Kemal gazî xêrxwazên Tirk dike. Bi kurtî ev nivîsên Yaşar Kemal yên teorîk wek çend dokumentên dîrokî dikarên bêñ hesibîn, mirov dikare gelek behre û feydê jê bigire.

Ji alîyê din bandûra vê rabûn û îsyana Yaşar Kemal tiştekî din jî fêrî me dike û çareserkirina problema Kurdan de faktotekî bingehîn jî eşkere dike, di vî şerî de muxalefeta komên (tebeqeyên) navîn çiqas giring e, vê yekê baş eşkere dike. Sê navê mezin, sê nivîskarên Tirkîyê yên here navdar wek Yaşar Kemal, Azîz Nesîn û Orhan Pamuk îro hawar û gazîya Kur'an li dinê belav dikin. Piçekî jî ew dikarin vê meşa bûyeran ya kilîtkirî biguhirînin. Hêzên dewletê naxwazên nêzîkî hêzên Kurdan yên leşkerî bin, bi wan re rûnên, hezên dewletê çend caran gazîyên PKK'yê yên sekinandina şer bêbersîv hîştin, dewlet dixwaze siyaseta xwe, li ser bingehîn mîlîtarîzmê ava bike. Herdu alî vê gavê ketine qirika hev, kê zora kê bibe, vê yekê dîrok ê nîşan bide. Lê belê tiştek eşkere ye, kîjan alî van komên navîn bi dest bixe, wek Yaşar Kemal, wek medya, wek hêzên demokratîk û dengên mezin, bigihîne xwe û bi wan re bibe yek, bêguman ev alîyê sedî-sed bi serkeve. Ji ber ku ev koman kapasîteke mezin pêk tînin, hêzên xurt in, dikarin ênînivîsa vî şerî tayîn bikin û biguhirînin. Yaşar Kemal mirovek e, dengvedana nivîseke wî ya çar rûpel dikare raya cîhanê seferber bike û têxe bin kontrola xwe. Ji ber vê realîta Yaşar Kemal, Kurd êdî pêwîst e mekanîzmayîn raya giştî ya cîhanê û medyayê baş bi kar bînin, ji xwe re dostêñ nûh bi dest bixin. Di rojnamekê de berî çend salan min dabû kivşê, niha jî dibejim Kurd pêwîst in xelata xwe ya mezin, "Nobela" xwe ya neteweyî bidin Yaşar Kemal û kesen wek wî, rûmeta wan bilind bikin, niha dor dora Kurdan e, bi vî tehrî Yaşar Kemal dikare bê pîroz kirin. Dezgehîn Kurdan pêwîst in, îsal Xelateke aşîtiyê wek

mîsal bi navê Ahmedê Xanî, bidin Yaşar Kemal, wî ev xelata ji zûda heq kirîye. Heta niha tu kesî qasî Yaşar Kemal rûmeta Ahmedê Xanî negirtîye û ew bi cuda nav nekirîye. Yaşar Kemal, di romana xwe ya bi navê Efsana Çîyayê Araratê de, Ahmedê Xanî wek evlîyakî dibîne, ji cîhê padîşahan bilintir li ser textekî mayîn wî dide rûniştandinê û Ahmedê Xanî wek "Padîşahê Padîşahan", "Sultanê Siltanan" bi nav dike. Xelata dost û hevalê wî Musa Anter jî, îsal divê ji Yaşar Kemal re bê dayîn. Her kes dizane Yaşar Kemal ne hewcâyî xelat û nîşanan e. Lê belê em Kurd hewcâyî dostên nûh in, pêwîst e em hurmeta wan jî bizanibin. □

Çend çavkanîyên kêrhatî:

Yaşar Kemal, *Yerel Kültürden Evrensele I-III*, Cumhuriyet 21/23.4.1992.

Yaşar Kemal, *Entretiens avec Alain Bosquet*, Paris, 1992 (Ev pirtûka ji hevpeyvînan pêkhatî wusan jî, li Tîrkîyê der çû: *Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor - Alain Bosquet'nin Yaşar Kemal'le Konuşmaları*, İstenbol, 1993).

Rohat, *Yaşar Kemal'in Yapıtlarında Kürt Gerçekî*, İstenbol, 1992.

Yaşar Kemal, "Ya Devlet Başa, Ya Kuzgun Leşe" *Değil I - Akan Kana Ekmek Doğradılar*, Cumhuriyet 26.9.1992. "Ya Devlet Başa, Ya Kuzgun Leşe" *Değil II - Kürtler İnsani Haklarını İstiyor*, Cumhuriyet 27.9.1992.

Yaşar Kemal, *40 Bin Yıl Su Altında Cilanın Destan*, Cumhuriyet 4.5.1992.

Oktay Ekşi, *Yaşar Kemal'e Doktora*, Hüriyet 22.3.1992.

Yaşar Kemal: "Özünü Yitirenleri, Kendilerini Yadşıyanları Hiç Sevmedim" (Hevpeyvîn), Gündem 25.8.1992.

Un Entretien avec Yachar Kemal (Hevpeyvîn), Le Monde 3.7.1993.

Hadi Uluengin, *Yaşar Kemal'in Bilgeliği*, Hüriyet 15.7.1993.

Yaşar Kemal'den Özal'a Kürt Mektubu I-II, Aydınlık 2/3.6.1993.

Rohat, *Yaşar Kemal Dikeve 70 Salîya Xwe*, Nûdem No:7/1993.

Yaşar Kemal: *Binmişler Alamete, Gidiyorlar Kiyamete* (Hevpeyvîn), Özgür Ülke 18.12.199 (Ülke'ye Bakış-Özel Ek).

Yaşar Kemal: "Li Rojhilata Navîn 40 Hezar Kurd Hene" (Hevpeyvîn), Welat, hejmar:5, 1994.

Yaşar Kemal, *Feltzug der Lügen*, Der Spiegel, No:2/1995

Zülfî Livaneli, *Yaşar Kemal'i Korkutan Şey*, Milliyet, 12.1.1995.

Mehmet Ali Birand, *Avrupa Konseyi'ndeki Toplantı ve Yaşar Kemal*, Sabah 12.1.1995.

İlhan Selçuk, *Dök Benzini Üstüne, Çak Kibrîti...*, Cumhuriyet 15.1.1995.

Yavuz Gökmen, *Yaşar Kemal'i Yakalım Mı?*, Hüriyet 11.1.1995.

BÎRANÎNEKİ:
HECÎ MIHEMED ELIYÊ QELŞO

Rojen Barnas

(Radiyellahû teala enhû)

”– Lê çawa, malava! Qey xortê niha jî bera xort in. Ferz e ew wisa dibêjin. Xortanî xortaniya heyamê me bû.

Ez xortekî sivik î hê çardeh salî bûm. Ji efendiyê xwe re bêjim, min hê nû dil girtiye, bengî me, dûman ji nav serê min dikişe. Eyşê, de Xwedê jê razî be, keçikeke wisa delal û xweşik e ku winda bibe temamê keç û bûkê vê ebra me di mizgîna wê de dernakevin. Lê qîza kerê rû nade min. Tew li siya min jî nanihêre. Ez tînim har bibim. Çawa ez ku ez bim, Mihemed Eliyo bim û dilê xwe bikimê û vê kafîrbava ha xwar nebe û li siya min nenihêre?! Ev efendiyên ha cahil in pê nizanin, Melê min î delal! Lê te ji bavûkalan bihîstiye. Zemanê me, wekî vî zemanî ne berdîberdan bû: Eyb û şerm hebû, fedî hebû, hîcab hebû. Êh! min jî ji kal û rûsîpiya, ji der û cîranan şerm e. Lê di nav dilê xwe de diqaqijim. Ci bikim ci nekim? A ku min nedî, wele rabûm ji bona sosreta giran min porê xwe berda. Porê min dirêj bû, bû kezî. Du keziyên dirêj, ha bi qasî zendikê min stûr ji paş re dihatin li binê qorika min diketin. Mêr, jin, kal, pîr digotin: ’Mihemed Eliyo lawo ev ci hal e li te qewimiye? Te em hetikandin, bes e, şerm e êdî porê xwe jêke. Tu zilam î, porê xwe wek yê zilaman bike.’ Min serê xwe dihejand û di ber xwe de dibişirîm, guh nedida wan û diçûm.

"Bihar e! Hê gundî gişt di hundiran de radizên, derneketine ser xaniyan, lê ji kerb û wehcan tebata min nayê; ji bona hema sirf bîhna wê qîza kerê were min derdikevim li serbanê xanî radizêm. Xwedê tu ew Xweda yî lê gavê tu ne ew gav ï: Şevekê, du parê şevê çiye parek maye; carek bi deng û hewirza gundiyan bi xwe şiyar bûm. Min guhê xwe dayê ku ji newala jêrîn a biniya gund deng û qîjîn û helahela gundiyan tê. Min ji xwe re got: Hela! hela! Xwedê xêr ke, ev hinek avêtin ser gund talan kirin, ev çi bû? Wele hedin bi min neket hema sivik rabûm û min xwe di xaniyê du tebeqî de avêt xwarê û li êlama gundiyan, ber bi aliyê newalê bi bazdan cûm. Hê min riya xwe bi nîvî nekiribû , elhemdûlîlah hewar xêr bû, gundî zivirîn, em rastî hev hatin. Lê çi? Kî rastî min dibe kenek pê digire, dikene û dibêje "hela bala xwe bidinê, hela lê binêrin?" Hingî ez dibêjim 'kuro lawo çi biye, hun çîma dikenin?' Ew bêtir bi min dikenin. Îh! damara hêrsê jî damareke pîs e, Melê min. Wele ez hatim hêrsê, min çavê xwe girt û devê xwe vekir ku tu avahiyek ji wan re nehêlim, rûsipîkî hema destê xwe danî ser devê min û gote min: 'Mihemed Elî, berxikê min, çika li ser milê xwe bizivire û binêre!' Ez li ser milê xwe paşve zivirîm û min bala xwe dayê; wey la malikê tu xera nebî! bangeranê (lox) qiraseyê giran ê ser xaniyê me, bi herdû keziyên min ve li ser pişta min hişk negirêdayî ye?.. Ez di ber xwe de bişirîm, himmm! Welahînê Xwedê ev, hunerê wê qîza kerê yê Eyşê ye. Gundî hatin ku vekin ji ser pişta min deynin, min got: 'Na! Li ber destê Xwedê ehd û wehd be, ev fêhlên wê qîza kerê ne, wê çawa bi wan destê xwe yên nazik hatiye bi keziyên min ve girêdaye, herwisa jî hetanî ku ew neyê dîsa bi wan destê nazik veneke, ewê ev bangeran a wisa li ser pişta min bi van keziyan ve girêdayî bimîne.'

"Lê! Melê min ï delal! Di zemanê me de xort hebûn, hikmê xorta hebû. Dûrî ji civatê xortê niha jî ji xwe re dibêjin ' em xort in û me xortanî dît ', te got qey bera ew jî xort in."

Hecî Mihemed Eliyê Qelşo (radiyellahû teala enhû) vê serpêhatiya xwe ji me re di civata li dikana Mele Mehmûd de digot.

Rojekî ji rojên Payiza paşîn a 1966 an bû. Piştî ji xwendegehê derketinê, me serîkî li qehwexanê xistibû, di pey de ez û Fikrî Xoce hatibûn aliyê çarşıya jêrîn. Bawer dikim jê re tiştekî kirînê lazim bû. Lê li ber dikana Mele Sacid -ku Mele Mehmûd li nik dixebeitî- Mele Mehmûd em vexwendin: "Malavano! Ma dilê we di ber çaya me re nayê. Welleh hema ji min tirê keratî be jî ji bûna xatir divê hun min neşikênin."

Mele Mehmûd hevalekî me yî hem dilovan û hem jî dilzîz bû. Ji bona

neşikandina dilê wî em derbasî hundirê dikanê bûn. Em hê baş bi cih bûbûn- nebûbûn Mele Sacid jî hat.

Piştî bi cî kirina me, Mele Mehmûd derketibû ber derî û camerekî dinê jî bi wî zarşîrînî û karoziya xwe anîbû hundir û bi me dabû nasîn. Ew camêr -himet û bereket hazir be- ew zat bû: Hecî Mihemed Eliyê Qelşo.

Di pey kêfxwesîdayina hevûdu, Mele Mehmûd; bi awakî taybetî ya xwe, gotinê anîbû ser bikêrî an bêkêriya xortên îroyîn û ji cenabê wî halê xortên zemanê xortaniya wî pirsî bû. Li ser xwestina Mele Mehmûd Hecî Mihemed Elî dest pê kiribû û vê serbûriya xwe ji me re gotibû.

Piştî ku Hecî serpêhatiya xwe qedand, Mele Mehmûd got:

– Maşelah û subhan ji Xwedê re. Ew bangeranê qirase yê giran ku meriv pê xanî digerîne li ser pişta te û bi keziyên te ve girêdayî, bi wî halî te ji serbanê xanî xwe avêt û heta newalê bazdayî çûy, gelo qet pê nehisiyayî ku wayê giraniyek li ser pişta te ye, ya jî giraniyek bi serê te ve daleqandî ye? Te qet têdernexist ?

Hecî bişirî û got:

– Camêr tu merivên berê û yên niha dikî yek? Xortên zemanê me bi şipil bûn, jêhatî bûn, bi destekî bangeran radikirin. Yên niha sistopisto ne, zilhimokî ne. Serê sibê hetanî evarê di kuçe û poxangê qesebê de wek hevîrê tirş bi hev de tirş dixin. Di wextê me de refû nêçîr hebû, kevirê qewetê hebû, topenanê hebû! Ka tebatî bi me diket?

Fikrî xoce bi teqilandin jê pirsî:

– Nêçîrvanekî çawa bûy Hecî?

Hecî pirsa wi li cî nehişt. Bêî dudiliyek bike bersîv da:

– Elî axa - ev Elî axayê me- nêçîrvanekî bêhempa bû, di wextê xwe de. Em jî gundiyyê wî bûn. Hema wextê ku nêçîr hebiya ewê ji bajêrbihata , tevî gundiyyê ku bi nêçîrê emel dikirin biçûna nêçîrê. Eh! qoce Elî axa ye! Mêrikê mezin e, bi tena serê xwe diçe derekê? Himin ewê pê re ji maqûl û hakiman çend kes hebin. Dîsa bi wî awayî carekê hat gund. Bi xwe re jî uzbaşî û çend mamûr û efendî anîne. Êvarê li dîwanê gote me: ” Karûbarê me bikin emê sibêherin nêçîrê.” Wele serê sibê ji wî serî de ez jî rabûm, min hespê xwe hazir kir û çûm ber deriyê koşkê. Elî axa û mîvan jî rabûbûn. Piştî ku xurîniya xwe kirin, nêçîrvan bi rê ketin. Eh! nêçîrvan jî bera nêçîrvan bûn; bi tifingên destâ herî baş, bi dûrebîn! Xulam tajî berdan û em ketin rê. Ez jî dûredûr li pey wan im. Te dî eyb e ku meriv şerefa mezin û maqûlan û nexasim a mîvanen wisa bişkene. Wele ji serê siba Xwedê heta piştî esira dereng Elî axa û mîvan

û qewta nêçîrvanan; ha ew newal li min ha ew gaz li te, ha ev mit li min ha ev mesîl li te bi gerali pey nêçîrê efter bûn, betilîn. Betilînê jî li wê derê bihêle, li ber xwe jî dikevin. Ewçend nêçîrvanên bi navûdeng ku bê nêçîr bizivirin ser kevaniyan, de dûrî ji Axê rûreşî ye, rûreşiya giran e. Eh! çi bikin? Rebena sihêtiya xwe kirin. Wele tam qewlê xwe dan ku bizivirin gund bi siwarî kişiyyam pêş û çûm li ber Elî axa sekinim, min patekî dayê û got: "Ez xulam we dora xwe kir, vêca dora min e. Bi Rebê izetê kim herçî bê nêçîr em îşev nezivirîn bi ser kevaniyan de." Elî axa gote min: "Kuro lawo te ne tifing e, ne çek û sîlahekî ye, tu yê bi çi nêçîr bikî?" Min gotê: "Ez xulamê haziran im, Mihemed Eliyê delûdîn im. Ev karê min e, işê we pê neketiye." Ü wele min berê serê hespê xwe li ba xist û da xarê. Di destê min de şivekî heye ku serî digihîje erdê. Wele min şiva xwe rakir û geh li rastê geh li çepê, geh li vê tûmikê geh li wê kemê dixim, bi her daweşandina şiva min re ya cotekî kew hema dibêjin pirr bi hewa dikevin û dikevin erdê ya jî kîroşkekî hildipetike û li ser piştê dikeve. Ku tajî pejnê hilanîn dane dû min û nêçîrvan jî dan pey tajîyan. Wele di nava bîskekê de êdî xurcên serpiştê hespêni siwaran ji nêçîra min a ji kew û kîroşk û rawiran nehat hilanîn. Êdî min got: "Axa! ji min ew qas, êdî iro ew çend bes e." Wele em zivirîn gund, zariyan ew şev kêfa gurê pîr kirin ."

Çima ya jî çawa bû nizanim, Mele Hadî hat ber dikanê selavê li me kir, me pîrsa hevûdu kir. Di pey de ji me re got:

– Çi ye we guhê xwe daye vî Qelşo î kûra vira, ji we re çi virê dike?

Min ji Mele Hadî hez dikir, lê bi rastî ez ji vê gotina wî aciz bûm û min gotê:

– Haşa ew çi behs e? Em ji xwe re suhbet dîkin.

Mele Hadî zivirî çû dikana xwe. Hecî Mihemed Elî di ber xwe de got: "Ji periya welî, ji welîya xwelî. Heyf e ku ji yekî mîna Seydayê Mele Huseyn bê îqadekî wekî viya ma."

Wekî ku masî bi serê nîka masîvanî girtibe, herwisa firseta gotinê ket destê Mele Mehmûd, li me çav kir û jê re got:

– Bi Xwedê kî apê Hecî Mihemed Elî, te dî te û rehmetiyê Seydayê Mele Huseyn we bi hev re hevaltî kiriye. Heta dibêjin ku we bi hev re li şerê Qorayê dîtine.

Serî di ber de, Hecî Mihemed Elî li Mele Mehmûd vegerand:

– Ji xwe wayê pê dizanî, êdî ez çi bêjim. Wayê bisilman pê dizanîn, Mele!

– Çi şik? Xwedê jê razî. Lê ev efendiyêni ha - Mele Mehmûd min, Ethem

û Fikrî xoce nîşanî wî da - pê nizanin. Ku tu li ba wan jî bêjî, hêvî Xwedê belbî îmana wan jî xurt bibe, îqada wan bikeve cî. Tê jî pê xwedanxêr bibî.

Xwedê-jê-razî dilê Mele Mehmûd nehişt serpêhatiya xwe ji me re got:

– Şer bû, şerê bisilmanan û qoce kafirî bû. Zivistan e, sar e, serma ye, gêdûk e: Eskerên bisilman hînî sermaya wisa şedîd nebûne; qalind li xwe dikin nikarin bilibitin, tenik li xwe dikin dikarin bilibitin, lê vêca ji sermayê diqefilin. Eskerê wî kafirî tenik li xwe dike, lê di ber de jî araq vedixwe pê germ dibe. Êh! ewê eskerê me çawa bi wî kafirî re şer bike? Fîzar-fîzara wan e, meazelah! Wele ez bûm, himet bereket hazir be Seydayê Mele Huseyn û Seydayê Mele Yehya yê Ferhendî bûn, Şêx Evdilqadirê Gêlanî, Şahê Nexşebend, Hezretî Elî, Hemze Pêlewan û li ber cemala navê wî selewat Hezretî Mihemed, wele hema me da pêşıya zariyan, şûr kişand û êrîşê bir ser wî kafirî. Her carê ku em li milê rastê şûrê xwe dadiweşînîn bi êlama Xwedê şûrênen me cil carî dirêj dibin û pê re cil serî wek kulî dikevin erdê, vêca em li çepê dadiweşînîn dîsa şûrênen me cil carî li xwe dirêj dibin û pê re cil serî dikevin

Yekî jê re got:

– Ev yekcar ci bû? Çawa bû? Qey destê wan bi doxîna diya wan ve bû ku li ber we dest ranedikirin?

Mele Sacid nihiçik di teniştê de lê da û got:

– Hecî efendî û kesên dinê xeybane bûn qey ji kafiran ve dihatin xuyankirin Xwedê-jê-razî.

Hecî serê xwe hejand:

– Lî! lî! Lî çawa. Ji xwe eskerê kafir ji eskerê me re digot: "Wele hun ne tiştekî ne, lîbelê ji nav we carina refek kevok radibin û bi ser me de têن, ew in ku qira me tînin."

Mele Sacid jê pirsî:

– Êh baş e, Hecî efendî, ev qet çek û sîleh, top û tifingê wî kafirî tunebûn?

Ev qet derba wan li we nediketin?

Hecî bi destê rastê riyê xwe yê şînboz î pîroz mîzda û bişirî.

– Çawa tunebûn? Wele wek taviya teyrokê berikê top û mîtralyozê wî kafirî dihatin me. Dihatın me lî çawa? Li me diketin, di cilê me de derbas dibûn diketin hundir, di navbera tazî û kirasê me de diman.

Yekî jê pirsî:

– Hun pê brîndar nedibûn?

Wisa xuya bû ku dilê vî zatê muhterem bi nezaniya me dişewitî. Serê xwe bi bişirîneke nerm ve hejand û got:

– Himm?! Brîndar bûyin? Ciyê berikên top û mîtralyozên wî kafîrî di canê me de dibûn wek pelqik. Piştî rojekê du rojan ji berê xwe ve winda dibûn. Lê yê dijwar ne top û mîtralyozên wî kafîrî bû, serma û seqem bû. A di wî şerî de rehmetiyê Seydayê Mele Yehya yê Ferhendî serma girt, piştî ji şer vedigere gazî jina xwe dike. Dibêje: "Keçê ka were çend hecama bavêje navmilê min." Jina wî ya xafil dibêjê: " – Êra li te xêr e, hecamê çi lo? Tu ji malê derneketî, ji ber tifîkê neçûyî ber sefîkê jî, te di ku de serma girt? Tu ji pesna xeber didî?" Mele Yehya lê îsrar dike. Jinik tê ku hecama lêxe. Çawa destê xwe davêje ku kirâsê wî derxê, bi carekê xuşîn bi berikên di navbera kiras û canê wî de dikevin û dirijin erdê. Jinik ku çav bi van berik û çav bi wan pelqikêni li ser canê mîrê xwe dikeve, hew xwe radigire, hema ji nav serê xwe dike qîrîn û dibêjê" ber cemala Mihemed pêxember selewat! Keça min lawo were li hikm û kerametên bavê xwe binihêre." Ji ber vê xafiliya jina xwe ku kerametên wî lê aşkere bûn Seydayê Mele Yehya negîhişte serê sibê, çû rehmeta Xwedê."

Ethem jê pirsî:

– Çima qey jina wî nizanibû ku mîrê wê çiye şerê Qorayê?

Hecî Mihemed Elî lê nihêrî û got:

– Xwedê xêr pê kiro, qey karê qenc û welîyan karê zarûka ye? Tu dinihêrî li vê derê bi canûcesedê xwe li ba te ye, lê ew bi kerametê xwe li koşekî dinyayê li derekî dinê ye; ya gemîkî xerq dibe, wê xelas dike, ya tofan rabiye çiye destê xwe dide berê, ya agir bi derekê ketiye li hawarê çiye . Ji qenc û welîyan re ka sekn û sekan heye?

Mele Mehmûd bi wî awayê xwe yê taybetî yê nerm û bawerkir jê pirsî.

– Apê Hecî, gelo ev welî û qencê Xwedê ku hene ma ew jî di ser hev re û di bin hev re dest bi dest in, sinif bi sinif in? Te dî gere meriv ji hikmetê Xwedê xafil nebe. Lê meriv bala xwe didê gava kerametê hinan wek yê Mele Yehya azlû dibil, ew tafile pê dimirin û yên hin welîyen Xwedê yên wek zatê te -ku tu şık tê tune- azlû dibil, tiştek bi wan nayê. Ev çawa dibe gelo?

– Lê çawa? Xwedê jê razî! Ehlê keramet gişt ne nola hev in. Hin jê hene; ne ew bi xwe zanin û ne ehlî bi wan dizane, lê ila her Xwedê bi wan dizane. Hin hene; ew xwe bi xwe nizanin, lêbelê ehlê dora wan bi wan dizanin û Xwedê bi wan dizane. Desta sisiya; ew bi xwe bi xwe dizanin, Xwedê bi wan dizane, lê xelk bi wan nizane. Gava kerametên van hersê sinifan aşkera dibil, tafile pê dimirin. Vêca destek dîtir heye ku hem ew bi xwe dizanin, hem xelk bi wan dizane û ji xwe Xwedê jî bi wan her dizane. Gava kerametên ehlê vê destâ pasiyê aşkere dibil tiştek bi wan nayê, ji xwe herkes pê dizane.

Mele Mehmûd:

– Dibêm ewê van ên paşî ji merteba herî bilintir bin, ne wisa gelo?

Hecî Mihemed Elî:

– Lê çawa? Xwedê jê razî! Ma şik tê heye?

Mele Mehmûd:

– Ez dibêm tu jî ji van ê han î, ne wisa?

Hecî bi dilxweşî di maneya "erê wisa ye" de bişirî û got:

– Alimê xeybê her ilelah e.

Mele Mehmûd:

– Maşelah û elhemdûlilah! Lê ez li vê ecêbê şas dimînim, apê Hecî. Zatên mîna te ku wisa ehlê keramet û marîfet in; gelo hikûmat çîma ji bona selihandina karûbarê xwe û yê xelkê wezîfe nade we? Ya gelo pê nizane, ci behs e?

– Çawa? Dibe ku hikûmat pê nizanibe, Xwedê jê razî! Heryek ji wan bi wezîfekê wezîfedar e.

– Meqseda min ev bû ku gelo hikûmata me ka wezîfekê, ez ci bêjim mîna xefiyeti an casûsî da te neda te?

– Lê çawa!

– Ev efendî jî ne xerîb in, hevalên me ne. Tu ji kerema xwe re ji me re behsa wezîfa xwe bikî bira ew jî pê bizanin.

– Mele Mehmûdê min î delal, çend sal berê li Bismilê qeymeqamkî qetrehm î zâlim hebû. Hikûmatê ew kiriye qeymeqam û şandiye Bismilê, lê hikûmata reben ji ku derê bizanibe ku di dilê wî de kudikên beraz hene. Merivê şîrê xav vexwarî, ew jî dibêje' êdî ez bûme qeymeqam, ka di ser min re kî heye! Kî dikare ci ji min bike! Li xelkê bi kêfa dilê xwe tehde û neheqî dike. Ji jor de ji min re xeber hat, gotin "çîka here binêre ev ci bela wî ye. Xelk çîma jê gazin dikan?" Min hespê xwe derxist, teng û bertenga wî lê şidand, xurcika xwe avêt serpiştê û berê xwe da ber bi Bismilê ve. Ez ketim nav çarşıya Bismilê hê piştî nîvro ye, êdî mamûr ji firavînê dizivirin. Carekê min bala xwe dayê ku Qeymeqamê min û te li ber yekî gundiyê ku wî avêtiye erdê; bi dara lê dixe û jê re dibêje "êşekoxlî êşek! Kerê te çîma li nav rê rêx kiriye?". Di nav destûpiyê vî zâlimê Qeymeqam de zarebara vî merivê gundiye ku rebeno bi tirkî jî nizane da cewaba xwe bide. Bismilî jî ji tirsa vî zâlimî yên ku ketine dikanê xwe, xwe melisandine, yên ku ketine ber rîknê serê koşan û xwe veşartine. Wele ez çûm ber Qeymeqam, çik ji hespê peya bûm û bi qamçiyê xwe bi qeymeqam ketim; 'goliko soro te ci xwariye!' Gote min "Ülan tu zanî ez kî me? Ez qeymeqam im." Wele min guh nedayê, min ew

li erdê di têxa kerê de gevizand. Mêrikê gundî rabû li riya xwe çû û ez jî çûm hikûmat qûnaxiyê dayira qeymeqam. Bekçiyê ber deriyê oda qeymeqam gote: "Tu kî yî, ci dixwazî? Qeymeqam efendî hê nehatiye." Min tehnekê lêxist û ketim hundir û çûm li ser masê rûniştîm. Qasek tê bihurî Qeymeqamê min û te sergirêdayî hat ket hundir û çav bi min ket, got: "Ülan tê hem di nav çarşıya Bismil de li min xî, irzê min bişkênî û hem jî werî di oda min de li ser masa min rûnêy? Binêre ezê ci bînim serê te." Min bi hêrs got "parlo!"* Tafilê xwe da hev. Min gotê" Ji vê deqîqeyê pê de min te ji qeymeqamîyê avêt. Ji niha û pê de tu ne qeymeqam î û ne tiştekî yî. Siktir be ji ber çavê min here." Xwe avêt ser destûpiyê min, giriya got: "Eman di bextê te û Xwedê de me, ez piçûk im min cahilî kir, tu mezin î efû bike. Tu min bidî xatirê zarûk û zêçê min." Min got: "Kerê kurê wî kerî! Gava te li feqîr û hêşîran tehdî dikir xweş bû? Zarûk û zêçen te çima wê gavê nedihatîn bîra te? Haydê yelah baqalim!"

Wele çendê wî alî li Diyarbekirê bûm, ji min re hin mîx û hacet lazim bûn. Min got ka serîkî li çarşıya îspahiyê jî xim. Min bala xwe dida xerûper tiştûtebayêñ li ser erebakan, min dit yek gazî min dike: "Mihemed Elî efendî! Mihemed Elî efendî!" Ez lê zivirîm, min ew nenasî. Min gotê: "Xêr be min tu nenasî, tu kî yî?" Stûyê xwe li alîkî xwar kir û gote min: "Malava çawa te ez nenasîm? Ma nayê bîra te? Di filan salê de ez qeymeqamê Bismilê bûm, te ez jê avêtîm. Ji bona rizqê zarû û zêçê xwe niha li ber vî desgehî me û bi van hesin û bizmarê zengarî nifqê wan derdixim." Ez bişirîm û min gotê: "De bixo kero çawan e! Xwedê dabû te, te nizanibû bixwara. Ma tu nizanî ku pêstûrî ji gayê cot re jî namîne?" Got: "Erê weleh Mihemed Elî efendî ez poşman bûm lê êdî ji destê min filiti."

Mele Mehmûd destên xwe di hev de miz dan û bi şîranî gotê:

– Maşelâh! Subhan ji wî Xaliqî re! Xwezila çend kesên dîtir jî wekî te hebûna. Lê wayê çawa biye ku te ji bîr ranekiriye? Bi Xwedê kî apê Hecî bi casûsî masûsî qet neçûyî nav dewletén ecnebî?"

– Lê çawa. Hê zemanê rehmetiyê Menderes bû. Rojek Elahûalem ci roj bû nizanim, hatim malê xatiya we got: "Polêsekî hat malê li te pirsî. Got ku Mihemed Elî efendî ci gav were malê bira esehî nesekine bê Qeymeqam efendî bibîne." Hela! hela! Xwedê xêr ke. Hema ji ber derî zivirîm, çûm qûnaxî, derketim hizûra Qeymeqam, min gotê: "Xêr e? Te ez xwestime?" Qeymeqam efendî rabû piya temena kir, got: "Haşa! Mihemed Elî efendî ci hedê min e. Wele Walî efendî telefon kir û got: Ecele Mihemed Elî efendî

bibînin û bêjinê bira were vê. Îdî çi ye çi nîne pê nizanim." Êh ji xwe karûbarê riya min kiribûn. Siwar bûm çûm Diyarbekirê. Derketim hizûra Walî efendî, min pate lêxist û got: Kerem ke Walî efendî te xêr ê? Walî efendî rabû temena kir û got: "Mihemed Elî efendî ez nizanim çi ye, çi behs e, lê başwekil (serekwezîr) Ednan Menderes têlefon kir û got ecele li erd be li esman be gere hun Mihemed Elî efendî bibînin û wî bişînin vê derê. Hertiş hazir e, hema em li hêviya te ne."

"Min da hişê xwe ku karekî muhîm nîn be Menderes gazî min nake. Serê we neêşinim, ez çûm Enquerê, derketim qûnaxa Menderes, nobedarli ber derî bûn, gotin "dûr!"** Ez li wan fetîlîm û min got: "parlo!"* Wele pate lêxistin. Min derî vekir û ketim hundir ku wayê Menderes li odê wek feqiyê ku dersa xwe mutale bike, berûberê odê diçê û tê. Min patekî jê re lêxist. Ku çav bi min ket, kêfa wî hat, beşera wî xweş bû û got: "Wey Mihemed Elî efendî bi xêr û bi ser çavan re hatî. Misêwa min rêpaniya te dikir.

- "Êh xêr be Başwekil efendî, te ez heta vê derê anîm. Hêcrana vê çi ye. Ne bê sebeb e." Rehmetî kûr kûr fikirî û li min vegevê, got: "Na wele Mihemed Elî efendî ne bê sebeb e. Ji Îngîlistanê pîlanek ji me re lazim e, û ferz î ferz lazim e. Casûsên me yên ku çûn bînin, ya asê bûn nema derkevin ya hatin girtin. Vêca em fikirîn, me got hebe tunebe yê ku bikare me ji vê tengasiyê derxîne bi tenê ewê Mihemed Elî efendî be. Û wele niha em li te tifiqîne."

"Çi bikim? Biye cil û ketiye mil. Wele rabûm çûm Îngîlistanê, pîlan û tiştinênu ku lazim bûn min berhev kirin. Li kuçekî Îngîlistanê digeriyam, bala min pêket ku du meriv li dû min in nêzenêz taqîbata min dikan. Ez sekinîm. Min guh dayê ku yek ji yê dinê re dibêje "van vîng vonk." Yanî tu zanî, ev casûsê tirka ye. Wele min jî necamêri nekir, li wan zivirîm, min jî got "fin fan fonk fink funk?" yanî qey ez nizanim hun jî casûsên Îngîlîz in?" Ew ji pey min vebûn.

- "Ez zivirîm hatim Tirkiyayê, Enquerê. Çûm qûnaxa Menderes, di derencan de hilkişîm hatim ber derî. Nobedar gotin "dûr ûlan!" Min got: "Ûlan bavê we ye, êşekoxlüşek! Parlo!" Wele tafilê xwe dan hevûdu û pate lêxistin. Ez ketim hundir ku Menderes li ser masa xwe rûniştiye û mitale dike. Çawa çav bi min ket, çirçen eniya wî ketin hev û got: "Mihemed Elî efendî malava ka tu hêli van dera yî, hê neçûyi?" Min gotê: "Başwekilê min ez çûm û hatim." Wele min rakir ji bin çengê rastê lûlikeke kaxiz, ji bin çengê çepê yeka di, ji milê rastê yek, ji ber milê çepê yeka dîtir, ji ber gora rastê lûlikek,

ji ber gora çepê yeka di, ji navrana şal yekê, ji berîkên saqo û şalwar yek bi yek lûlikên kaxiz derxistin, li ser masê li ber Menderes kire lod. Menderes li loda ber xwe û li min nihêrî, lêva xwe hilkir û gote min: "Malava ev çi hal e? Hema te gişta bikira destik û bikira derekê." Min gotê: "Ev karê casûsiyê ye, ne yê başwekîltyî ye. Ne karê zarûka ye, efendî! Bi rê de oxilme moxilme dibin, te dît ku lûlikek qefaltin, qe nebe yên dinê xelas dibin." Menderes serê xwe rast û çep hejand û got: "Welâhînê Xwedê sed sal bimana min vê fehmê nedikir. Helal be ku tu bera Mihemed Elî efendî yî." Min gotê: "Baş e, emrê hikûmatê û xizmeta dewletê li ser ser û li ser çavê min. Lê qey timî ewê karê bi vî awayî di stuyê min de bimînin. Ev qeliyan? Ji casûsê dewleta Alî Osman kes nema? Lê sibêroj ku bimirim ewê çawa be?" Rehmetî got: "Qet behs meke. Îro çend roj in ez jî lê difikirim."

– "Qey ne wisa ye? Ka kî vê famê dike?" bi awayê pesindanê Mele Mehmûd got û jê pirsî:

– Gelo qet bi casûsî an wekî dinê, riya te bi nav Ûris neket;"

– Lê çawa! Xwedê jê razî!

– Halê wan çawa bû gelo, miamelâ wan bi çi awayî bû, tu bi çi karî çûbûy?

– Halê wan? De ka ewê halê wan çawa be? Genim tune, ceh kêm e. Hêsir dar dihêrin, arê daran li nav arvan dixin, dikan peksîmat û dixwin. Ne ji vî awayî be halê wan baş e. Kafir te dî ji hevûdu re bi aqûbet in. Herwisa ji dînê xwe re jî pir şedîd in. Ez hêsîr bûm di destê wan de. Di herbê de em dîl ketibûn. Wan ez birim bajarekî, qulikek xanî dan min. Karê min ew bû ku rojê carekê herim qereqolê xwe nîşanî wan dim. Rojekî qomsêr gazî min kir, bi awirekî tûj li min nihêrî û gote min: "Tirko! Çavê xwe baş veke, baş guh bide min. Tu tirkî, bisilmanî. Tu yê mîna tirkan li xwe kî û tevbigerî û wekî bisilmanan limêj û taeta xwe bikî. Em qebûl nakin ku tu wek erfüedetê me ûrisan bikî, herî dêrê an dev ji dînê xwe berdî werî ser dînê me. Tu li ser dînê xwe û em li ser dînê xwe."

– Gelo çîma nedixwestin ku haşa tu herî ser dînê wan û wek erfüedetê wan bikî?

– Bi fikra wan, hetanî meriv li ser dîn û erfüedetê xwe be, meriv ji wan bi ferqtir e. Meriv bisilman e, li ser dînê xwe ye û ew jî fileh in li ser dînê xwe ne. Meriv û ew tevîhev nabin. Ka pez û gur dikarin tevîhev bibin? Lê gava tu herî ser dînê wan, -ê hestiyê helal heram, yê heram jî helal nabe-, çawa be jî ewê damar bikişîne, tê tiştêن wan hîn bibî û bi casûsî neqlî Tirkiyayê bikî. Ew jî vê qebûl nakin.

– Subhanelah çi kafirekî jîr e kur-ro? Tam bi işê xwe zane. Lî em vê li alîkî bihêlin. Karê dinyayê te dît li dinyayê dimîne. Ji xwe Xwedê xêra te jê hasil dike, înse-ellah. Lî wekî dinê hin tişt hene ku ne bi destê hikûmat û ehlî ne. Îla bi destê Xwedê, bi îcaza Xwedê jî bi destê we qenc û weliyên Xwedê diselihin. Herwekî em bêjin wek tofanê, agir û şewatê, lehiyê. Te dî Xwedê haşa bi zat û sifetê xwe nayê yan jî em bêjin ku agir bi derekê ketiye û taxekê, gundekî an bajarekî daye ber xwe, ê Xwedê ezze-we-celle bi xwe nayê destê xwe nade berê. Emir dide qencekî xwe, welîkî xwe, ew weliyê Xwedê bi izna Xwedê destê xwe dide ber wê qisûmatê û ew disekine. Gelo qet tiştekî wisa bi serê te de hat an ne.

Ev pirsa li ser mesela binê kundir bû ku Mele Mehmûd jê dipirsî.

– Mele Mehmûdê min, tişten ji bona Xwedê di riya Xwedê de ne. Çend sal berê baraneke gurr bariya. Du-sê hefte bi şevûroj, bê çav vekirin, mîna devê meşkê misêwa ev bimbarek dibariya. Li kuça çokek lehî rabûbû, îbadulah nikaribûn ji malê xwe derkevin derva. Eh ji destê evdêن xafil jî tiştekî nayê, ewê evdê reben çi bikin, çi di destê wan de heye?

”Şevek piştî limêja eşayê dereng, xatiya we ket nav ciya û raza. Yê min jî hin mijûlahiyên min hebûn, ez pê bilî bûm. Min ew qedandin, edî karûbarê nav ciya kir, min nihêrt deriyê me yê derva lêket. Hela! hela!! Vî wextê ha ewê kî be. Şev yek û xerab gelek! Te dî divê meriv hesabê xwe bike. Qotek tifinga min hebû, min ew ji pîncê dîwêr anî û ez çûm pişt derî, min lê deng kir: ”kuro tu kî yî?” Dengekî hate min, got ”ez im, derî veke.” Hela! hela! ev kî ye? Te dît qenc hene! xerab hene! meriv nizane. Min dengê xwe piçek bilintir kir: ”Kuro lawo tu kî yî?” Dîsa got: ”Ez im û ez im, derî veke!” Eh şire-şira baranêy ya Îlahî wisa gurr e ku; meriv dengê nas jî ji hev dernaxe. Ez aciz bûm, wele min sırma tifingê qelabt û fişekê da berê-te dî meriv nizane qenc hene xerab hene, vê şeva Xwedê vê saeta ha! çi zanim-û min gotê: ”Kuro lawo ez ji te re dibêjim, tu kî yî? Ci kes î?” Deng vêca bilintir bû û got: ”Mihemed Eliyê min lawo tu kor bûyî? Ez im, xerifyo ez im!” Min derî lê vekir ku himet û bereket her timî hazir be. Xwedê celle-we-celallehû bi zat û sifetê xwe li ber derî ye. Ez kolî dest û piyên wî bûm. Min xwe da alîkî derî, rê dayê ku were hundir û pê re jî min gotê: ”Ya Rebî vê şeva ha li te xêr e? Kerem ke were hundir.” Gote min: ”Mihemed Eliyê min lawo! çi hundir e, çi hal e? Tu nabînî ku îro serê çend şev û çend rojan e ku esman qelişîye û tê de baran nasekine. Ev kar karê te ye, divê tu herî esman pîne bikî.” Min gotê: ”Ya Rebî! Ez rebenê Xwedê û ev karê ha!” Gote min: ”Na lawo! Îmkana

wî tune ye divê tu bikî." Min got: "De ka ez herim şalê xwe li xwe kim, ez tazî me." Gote min: "Lawo şalê te li te ye." Min bala xwe dayê subhanellah bera jî şalê min li min e. Lê ez baş pê dizanîm ku ez bi tena derpê û kiras hatibûm. Min gotê: "Baş e, herim çakûç û bizmarê xwe bînim." Gote min: "Lawo! Tu çi merivekî bêsebir û xafil ï. Li berikên şalê xwe binihêre." Min berikên xwe oxilme kirin, di ya rastê de çakûçê min û di ya çepê de jî mîxên zêrîn." Min got: "Ez hazır im. Ka ezê çawa herim?" Got: "Tu çi evdeki min ï bêsebir ï." Min ha bala xwe dayê ku erd bilind bû û esman nizim bû, erd bilind bû û esman nizim bû, erd bilind bû û esman nizim bû, erd bilind bû weleh hetanî ku esman hat ber fesala destê min. Min bala xwe dayê ku di nîvî de çi qelşekî lêketiye. Min destekî avêt keviya qelşê ya rastê, yekî jî avêt ya çepê û got: "Ya bi qewet û himeta Xwedê û Resûlê ekrem! Ya Şêx Evdilqadirê Gêlanî û Şahê Nexşebend!" bi hemî hêz û taqeta xwe min herdû keviyan kişandin ser hev, bizmarê xwe danî ser, bi çakûçê xwe kuta. Piştî ku min ew baş bizmar û asê kir, karê min qediya. Edî ji berê xwe ve bi hikmeta Rebê joırın erd nizim bû û esman bilind bû, erd nizim bû û esman bilind bû, erd nizim bû û esman bilind bû, ha min dît ku ez li ber deriyê malê me. Ketim hundir, min derî çengel kir. Çûm odê, xwe şêlihand, lembê zenûn kir û ketim nav ciyan. Xatiya we ji xewê veciniqî û got: "Wîssş! Meriv dibê qey tu ji nav teyrokê têy, ev çi halê te ye?" Min gotê: "Herê korê tu bizarê razê! Tê ji ku derê zanibî ku ez ji ku derê têm?"

Hecî Mihemed Eliyê Qelşo, Mihemed Eliyê Qelşo weyaxud tikûtenê Qelşo: Min navûdengê vî camêrî zû de, hê ji zemanê zarûtiya xwebihistibû. Lê ji min re mîna yekî efsanewî dihat: Wekî mala zalê, Betal Xazî, Herkul an hin kesen dinê. Min nizanibû ku Mihemed Eliyê Qelşo an Hecî Mihemed Eliyê Qelşo hê jî dijî û yek ji endamê civaka me ya wê rojê ye. Loma gava ku ew bi min dan nasîn wekî ku di xewnekê de bim, wisa şaş mam. Wisa şaş mam ku; heta bi bersîva cara pêsiyê îqna nebûm, du car sê car min ji Fikrî Xoce û Mele Mehmûd pirsî da ev camêr ew Qelşo ye.

Zilamekî bi bejna xwe ne kurt û ne jî dirêj bû. Di seriya şest salî de bû. Bi canê xwe genimgûniyê girtî bû. Riyekî şînboz û fereh lê hebû. Desten wî fereh û gir bûn; xuya bû desten kar û xebatê ne. Şewqeke ji wanê Dawid Nêrgiz malê Diyarbekirê li serî, saqokî lacîwerdê bi ser xêzên spî yê qaçax û şalwarekî reş lêbû. Karê wî hostatî bû: Hostayê xanî lêkirinê, yê aş danîn û niqarkirinê, yê haletê cot û xeratiyê bû. Hostayê bi vî awayî li gundê xwe timî kar nabînin; seyar in, li ku derê kar hebe çendekî ji mala xwe bi dûr

dikevin, li ciyê kar-lê-heyî dixebeitin, di pey xelasiya karê xwe de dizivirin mala xwe.

Xêrnexwaz û çavnebar gelek in. Bebextî bi hecîtiya wî de jî anîbûn. Dibêjin ku du sê roj berî hecîkî ji gundê wî ji Hecê bizivire mala xwe, Hecî Mihemed Elî tesadufen li Diyarbekirê, li otêla Çelik Palasê ye. Qeflekî hecî berî yê gundiyê wî ku hatine, ew jî li wê otêlê ne. Hecî Mihemed Elî pirsa wan dike, li halê rêuwiya wan û yê tengasî û zehmetiyên wan ên li Hecê dike. Di pey de pirsa gundiyê xwe yê ku çiye Hecê dike. Ew jî dibêjin: "Wele elhemdûlîlah ji aliyê sihetê ve baş e, li heyatê ye. Lê tiştê ku heye li ser Girê Erefayê cizdanê wî yê pera jê dizîn. Rebenê Xwedê yê bêçare kir qareqar û hawar. Êdî misilmanên dorhêlê xêra xwe jê re destmal vekirin pere berhev kirin." Ew jî dotira rojê ji Diyarbekirê berê xwe dide malê, tê gundêxwe. Yê selavê lê dikin an pirsa wî dikin, bi wan de dixeyide, dibêje: "Heyla fasiq û zindîqno! Ez ji mala Xwedê, ji Heca şerîf têm û wek hecîkî hun nayêner seredana min." Gundî êdî naçar bawer dikin, diçin seredanê. Ew jî teberikên mîna tizbî, xelek û hwd ku ji Diyarbekirê kiriye û bi xwe re anîye li wan belav dike. Du-sê roj şûn de, heciyê gundiyê wî tê. Gundî diçin seredana wî jî û dibêjin: "Wele elhemdûlîlah wayê tu jî û Hecî Mihemed Elî jî hun bi saxî û bi selametî vegefrîn, ji gundê me îsal du hecî derketin." Heciyê dinê dipirse: "Hecî Mihemed Elî kî ye, hun behsa kîjan Mihemed Elî yî dikin?" Jê re dibêjin: "Hecî Mihemed Elî lo! Yanî Mihemed Eliyê Qelşo." Mêrik hêrs dibe, xwe hiltîne li erdê dixe. Dibêje: "Hişk û ji binî derew e. Qelşo nehatiye Hecê." Ev gotina wî tê bi guhê Hecî Mihemed Elî dikeve. Êvarê tam wextê ku gundî li mala heciyê dinê ne, Hecî Mihemed Elî radibe diçe seredana wî. Piştî kêfxweşî dana hev, Hecî Mihemed Elî di nav civatê de dibêjê: "Heciyê delal! Hec ew e ku meriv diçe mala Xwedê li gunehê xwe poşman dibe, li ber destê Xwedê û pêxember tobe dike ku êdî derew neke, bêbextî neke, heqê xelkê nexwe, neûzû bîllah tiştê heram neke û heqê camêran jî ïnkar neke. Newisa Hecî?" Heciyê dinê dibêje: "Belê, sedeq amentûbilah! wisan e." Hecî Mihemed Elî dibêje: "Ku wisa be, herê agir bi malê keto tu çima xwe ji Xwedê dikî û dibêjî 'Mihemed Elî derew dike, nehatiye Hecê'" Heciyê dinê dibêje: "Ez qet jî xwe ji Xwedê nakim, tu nehatî Hecê û li wan deran jî çavê min bi te neketiye." Hecî Mihemed Elî li wî û gundiyên li civatê dizivire, dibêje:

– Li ser Girê Erefê, serê sibê berî ku birêkevin herin şeytan biricimînin, te ji nava serê xwe nekir qîrîn û negot "hawar e! gidzano hawar e perê min dizîn!" Gundî vediciniqin û Heciyê dinê jî li hevûdu soromoro dibe û dibêjê:

– Tu ji ku ve zanî?

Gundî şaş dibin li wan dinêrin. Lewra Heciyê dinê ji wan re behsa her tiştî kiriye, lê behsa vî tiştî qet nekiriye ku em bêjin Mihemed Elî ji wan bihîstibe.

Hecî Mihemed Elî:

– Êh Hecîko! Em herçî hecacêن Silîva, Bismil, Hezro û Batmanê me xêra xwe destmal venekir -Xwedao tu ji xêrê dernexî!- û ji te re pere berhev nekir?

Heciyê me yê dinê bêtir şaş dibe û bi awakî şeqizî û berxweketî dipirse:

– Êra tu ji ku zanî û êra bi xatirê Xwedê tu ji ku pê dizanî?

Hecî Mihemed Elî bi ser gundiyyê xwe yê bextreş de diçe:

– Ez hê jî bêjim?

Bersîv ji Hecî û deng jî ji gundiyan dernakeve. Rastî û heqiya çûna Hecî Mihemed Elî ya Hecê ji aliyê ometa Mihemed ve tê pejirandin.

Demek kurt di pey hevdîtina me ya wê rojê de ji Silîva çûm. Di dawiya tîrmeha 1967 an de zivirîm. Mele Mehmûd êdî li ber dikanê nîn bû. Niha di karekî dîtir de bû. Me hevûdu dît, pirsa hevûdu kir û li hal û ehwalê dinyayê pirsî. Mele Mehmûd ji min re got:

– Lî! Malaminê! Hecî Mihemed Elî wefat kir.

– Kîjan Hecî Mihemed Elî, gidî?

– Hecî Mihemed Eliyê Qelşo.

– Na lo! Çawa? Bi çi awayî?

Mele Mehmûd:

– Di wan rojên nebixêr yên şerê Îsraîl û ereban de bû. Ez li ber Tekelê rastî wî hatim, min pirsa wî kir. Nexwêş bû, bêkêf bû. Dinaliya. Min jê re got "Bi Xwedê kî apê Hecî ev cihuyê Îsraîl tovê Islamê brand, erebêñ ometa Mihemed qelandin. Gelo hun qenc û welîçimali li hawara birayêñ me yên ereb naçin?" Gote min: "Em çawa naçin? Wele em diçin lê ji destê me hew tê. Şevtira dinê ez bûm, Hezretî Mihemed bû, Hezretî Elî şerê Xwedê bû, Şêx Evdilqadirê Gêlanî bû, Şahê Nexşebend bû; em çûn ku herin li hawara ometê. Megava ji dûrif ve balaxwe didayê; bisilman û kafir ji hevûdu kifş bûn, erê evêñ ha bisilman û yên dinê cihû ne. Lê gava me êrîş dikir û em diçûn bi ser de hema gişt mîna hev xuyan dikirin. Me serî dibirîn, ji dil xwe ve ku neyarê ometa Mihemed in, cihû ne; piştî ku em ji şer fereh dikişîn û dînihêrt malikê tu xera bî ku kuştiyêñ ji destê me gişt ereb in. Êdî kafir û bisilman tevlîhev bûne, di navberê de ferqekî nemaye. Me kir û nekir heta fecra sibê me tiştekî havil nekir û em vegeirîn. A tu dibînî ji wê şevê de ye min serma girtiye, wê sermaya pîs a çola Erebistanê ye û bi Xwedê ez dizanim ku

filitandina min jî jê tune.” Min gotê ”Na û devê xwe li xêrê veke, apê Hecî!” Gote min ”Na! na! Birîndar bi birfna xwe dizane.”

”Di pey de çendekî derbas bû, rojekê meleyê camiya Tekelê selatan da û di pey de wefata wî ragihand. Ez çûm hawariyê. Min li hal û hewalê mirina wî pirsî. Ew roja ku ewê tê de bimire, dibejê gazî melê bikin. Gazî melê taxê dikin. Rehmetî dibêjê: ”Dest pê ke bi ser min de Yasînê bixwîne.” Mele du dewr Yasîn pê de dixwîne. Di dewra sisiya de tê heta nivî, rehmetî jê re dibêje ”mele bes e!” û pê re ber bi esman dinêre û dibêje” de were! de were emanetê xwe bistîne! De haydê were li hêviya ci yî?” û pê re jî çavê xwe li ronahiya dînyayê digire. Ev bi xwe gotina maliyên wî ne.”

Ez berdiketim. Mele Mehmûd berdiket. Lê Niyazî hosta bêtir berdiket. Ji herkesî bêtir berdiket û digot:

– ”Rehmetî weliyekî xas bû. Bi welîtî û van hikmet û kerametên xwe yên ku ji me re digot ji tu weliyekî ku em dinasin këmtir nîn bû. Lê heyf û mixabin ku ne yekî ereb bû. Heyfa wî ku umî bû, bi erebî nexwendibû an bi erebî nizanibû. Ku ereb bûna; ewê van serpêhatiyên wî bi erebî binivisandina bikirina kitêb û ku hema kitêb bigota: ’Qale Mihemed Elî -qedeselahû sirrehul ezîm-’ û van tiştê wî vegotina, we dê bidîta êdî ji xwe re. Heyf! Heyf û mixabin!”

Hecîkî hebû. Hecî Mihemed Elîkî hebû. Hecî Mihemed Eliyê Qelso (radiyelâhû teala enhû).

(*) *parlo: parola, parole*

(**) *dûr (dur: bi tirkî): raweste, biskekine.*

CİVATA AZADIYA KURD (KÜRT İSTİKLAL CEMİYETİ)

1

Zinar Soran

Pişti ku Mustefa Kemal derbasî Kurdistanê dibe, ew bi dijwarî li dijî tevgera Kurdistanê û komeleyên Kurdan dest bi xebatê dike. Bi taybetî pişti ku "Kuvay-i Millî" (Hêzên Neteweyî) li hemberî Yewnaniyan bi ser dikevin, zilm û zordariya Mustefa Kemal ya li dijî muxalefeta Tirkîyê û herweha li hember komele û pêşengên Kurdan jî gelekî dijwartir dibe. Komeleyên Kurdan li hemberî wan êrîşan neçar dimînin ku xebat û çalakiyên xwe rawestînin. Hinek pêşengên Kurdan jî direvin derveyî welêt. Ev jî dide diyar kirin ku tevgera kurdî û pêşengên wê, xwe ji bo dijminatî û berberiyek weha re amade nekiribûn; bê keys û firsend hatibûn girtin.

Gava ji aliyêhinek pêşengên Kurdan bi derengî be jî hate dîtin ku Mustefa Kemal tu maflî nade Kurdan û propogandaya "Biratiya Tirk û Kurdan" tenê ji bo xapandina Kurdan e, dest bi fikirandin û hewldana sazkirina rêxistineke îllegal hate kirin. Di encamê wê hewldanê de, rêxistinek îllegal bi navê "Azadî" hate damezirandin.

Li gor ku Zinar Silopî dinivîsîne; her ku Mustefa Kemal li hemberî dîn û ber bi bêdîniyê ve gav davêt, rewşenbîrên Tirk û Kurdan jî xwe li dora şexsiyetekî bi rûmet, serokê eşîra Cibrâl Mîralay Xalid Beg dicivandin û di sala 1922- an de, di maneya serxwebûniyê de bi navê "Azadî" rêxistineke îllegal damezirandin. Serbaz û ronakbîrên kurdan yên ku rêxistina Azadî saz kiribûn, ji bo bidestxistina serxwebûna Kurdistanê rêxistinek leşkerî ya ku bikaribe bighêje vê armancê pêwîst didîtin û ji bo pêkanîna vê vatiniyê dixebeitîn. Îhsan Nûriyê Bitlisî, Mulazim Îsmâil Heqqî Şawêş yê Silêmanî,

Xurşîtê Hertûşî hinek ji wan serbazên kurd yên ku endamên vê rêxistinê bûn. Îsmail Heqqî Şawêş li ser talîmata navendiya Erziromê, vatiniya ku li hinek derên Kurdistanê rêxistinê pêş ve bibe dide ser milên xwe û tê Diyarbekirê. Bi besdariya Cemîl Paşazade Qedrî, Cemîl Paşazade Qasim, Dr. Fûat, Av. Mehemed Efendî -Bavê Tûjo- yanî Hecî Extî, Cemîl Paşazade Ekrem û hinek hevalên wan, li Diyarbekirê liqê Azadî tê saz kirin. Peywendiyêna navâ liqê Diyarbekirê û navenda Erziromê bi dest û bi riya serokê liqê Darahênenê, Teyîb Elî dihate danîn¹.

Li ser tarîxa damezirandina rêxistina "Azadî" yê û navê wê, dîtinên cihê hene. M. S. Lazarev li ser haziriya vê rêxistîne dinivîsîne ku Xalid Beg û serbazên Kurd yên di alaya wî de bûn, di sala 1920-î de dest bi propogandaya serxwebûna Kurdistanê dikin. Ji bo ku li hemberî biriyarên "Misaki Millî" (Sûnda Neteweyî) ku erdên Bakurê Kurdistanê jî dixist nava sînorên Tirkîyê, xebatek bi rêxistinî pêk bîne, Xalit Beg serokeşîr û şêxên Gimgimê (Varto), Kanî Reşê (Karliova), Melazgirtê, Bulanixê û Xinisê dibîne û bi wan re dîghêje encama ku dema rizgarkirina gelê Kurd hatiye. Pêşengê Kurdistan di vê baweriyê de bûn, ku ew dê bi propogandaya şiyarkirina neteweyî û serhildanek çekdarî welatê xwe rizgar bikin.. Wan ji aliyekî eşîrên ku hevalbendêwan bûn bi çek dikirin û ji aliyê din jî, ji xelkê daxwaz dikirin ku ew kincên kurdî li xwe bikin, bi kurdî bixwînin û binivîsin. Herweha Xalid Begê Cibrânî berhemên nivîskar û siyasetvanê Kurdistan yên weke Melle Ehmedê Cizîrî, Ehmedê Xanê û hwd belav dikirin.

Xalit Begê Cibrânî di havîna 1920-î de, bi endamên "Kurdistan Teali Cemiyeti" Ebdulqadir û Evdirehîmê Hekkarî re têkiliyan datîne. Ew bi riya wan, têkiliyê bi mebûsê Meclîsa Tirkîyê Yusuf Ziya û hevalbendê wî re jî datîne. Xalid beg, Yusuf Ziya û hevalên wan li ser muraceata Koma Neteweyan û hewldana serxwebûna Kurdistanê li hev dikin².

Li gor ku M. A. Gasaratyan dinivîsîne; grûbêne Kurdistan yên illegal di Gulana 1923-an de, di pêşengîya "Kürdistan İstiklal Komitesi -Azadî-" de, îmkanen yekityê pêk anîn. Ev rêxistin illegal bû; ji komikên ku ji pênc kesan û bi dizî pêk dihat. Her endamekî di komika rêxistinê de, xwedî navekî rêxistinî û payeyeke bû. Hew kesen di nava komikê de hevdû nas dikirin û tenê yekî ji wan têkilî bi endamekî ji komikek din re datan³.

Martîn Van Bruinessen jî li ser damezirandina Azadî weha dinivîsîne:

"Azadî li Tirkîyê, di sala 1923- an de hatiye damezirandin. Ji rêxistinê berê bi temamî cihê hatibû ava kirin. Kadroyêna kargêr ne ji esîlzadeyêna bajarî (ji derveyî çend kesan pê ve) ji leşkerên xwedîtecrûbe pêk dihatin. Navenda

rêxistinê ne li Stenbolê ya jî Ankarayê bû, li Erziromê bû ku kolordiya 8-an jî li wir bû. Berpirsiyarê navendî, Xalit Beg, di dibistana ku Ebdulhemîdê 2-an ji bo Alayên Hemêdî vekiribû, xwendibû. Ji ber perwerdekirina bajêr dîtibû, li gorî yên din bêtir neteweperwer bû. Yusûf Ziya Beg jî parlementerê Bidlîsê bû. Ji ber vê yekê jî, bê ku bal bikişîne dikarîbû bigeriya û têkilî daniya.

*Rêxistinê haziriyyê xwe yên destpêkê, di nava serbazan de meşand. Ji her aliyên Kurdistanê, têkilî bi kesên xwedî nufûz re danî. Ji bo ku di sala 1923-an de hilbijartin di rojevê de bû, Yusûf Ziya bi behana hilbijartinê bi hêsanî têkilî datanî*⁴.

Li gor ku Zinar Silopî û Dr. M. Nûrî Dersîmî dinivîsin, "Azadî" di sala 1922-an de hatiye damezirandin. Di vîwarî de û li ser liqên vê rêxistinê Nûrî Dersîmî weha dinivîsîne:

"Bi armanca parastina mafêن Kurdan, di sala 1922-an de, di seroktiya Mîralay Xalid Begê Cibrânî de û bi besdariya mebûsê Bidlîsê Yusûf Ziya û gelek serbazêن Kurdan, li Erziromê bi navê "Kürt İstiklal Cemiyeti" partiyek hatibû damezirandin. Armanca serbaz û ronakbîrêن Kurdan yên hevalbendiya vê partiyê dikirin, rêxistinek li seranserî Kurdistanê şaxvedayî pêk bînin.

*Li Bidlîsê, Darahênê, Elezîzê, Diyarbekirê, Ruhayê, Sêrtê û li gelek cihêن din liqên partiyê hatibûn damezirandin*⁵.

Li gorî Robert Olson dinivîsîne; endamên "Kürt Teşkilat-ı İctimaiye Cemiyeti" di damezirandina "Azadî" yê de, roleke aktîf lîstine. Navê vê trêxistinê di destpêkê de "Civata Azadiya Kurd" bû. Bi dû re bûye "Ciwata Xweseriya Kurd". Li gorî raporên serbazêن Kurd yên ku di 4- ê Îlona 1924-an de serhildana Beytulşebabê amade kiribûn, Azadî di 1921-ê de hatiye damezirandin. Ew pênc serbazêن ku fîrar kiribûn û agahdari dabûn Îngilîzan, ev bûn: Elî Zekî ibn Welî, Îsmail Heqî Efendî ibn Mehemed Elî (Mûsil), Îhsan Beg ibn Nûrî Beg (Bitdlîs), Tevfîq Efendî ibn Hesen (Mêrdîn) û Ehmed Rasîm Efendî ibn Mikdal (Çan). Ew hemû di Ordiya 7-an, Tumena 2-an û Alaya 8-an de serbaz bûn⁷.

Yek ji wan roporên serbazêن Kurdan jî di pirtûka Ahmet Mesut de hatiye weşandin. Di vê raporê de, li ser koka rêxistinê, sedemên vê tevgerê, bîr û baweriyêن Kurdan, 33 liqên "Azadî" û endamên wê yên girîng hatiye rawestandin. Serbazêن Kurdan, sedemên vê tevgerê û siyaseta ku dewleta Tîrkiyê li hemberî Kurdan meşandiye jî bi 11 xalan diyar kirine:

"1. Qanûneke nû ya ku di derheqê eqeliyetan de û vê gavê ji bo xiristiyanan tê bikaranîn, niyeta hukûmeta Tîrkan derdixîne holê ku ew

dixwazin nufusa Kurdan ya li wîlayetê Rojhilatê bi tevayî buguhêzin Rojavayê Anadolê û koçerên Tirkan û kesên ji nîjada Tirkan di cihêن wan de bi cih bikin. Bi vî awayî, navbiriya "Şirîta Turaniyê" ya ku di nava Derya Sipî û Qafqas û Turkîstanê de ji holê bê rakirin.

Ligor kesên ku agahdariyê didin, weke destpêka vî planî, gelek ronakbîrêن Kurdan ji niha de ji Rojhilata Anadoliyê hatine rakirin û koçerên Tirkan di cihêن wan de hatine bi cih kirin.

2. Bi rakirina Xelîfetiyyê ji aliyê hukûmeta Tirkan ve ku ev yek ji wan çend peywendiyêن di navbêna Tirk û Kurdan de mabûn, ji holê hate rakirin.

3. Di dadgeh û dibistanan de, ziman tenê bi tirkî sînorkirin û di dibistanan de qedexekirina zimanê kurdî. Ev tedbîrêن ku li gorî dilê Tirkan, dihatin wê maneyê ku di pratîkê de êdî di nava Kurdan de hînkirin bi tevayî ji holê radibû.

Tirkan medresêن olî yên Kurdan jî girtin ku ew ji bo Kurdan avayiyêن dawî yên hînkirinê bûn. Teva van hemû gavavêtinêن zordarî, li her derê Kurdistanê baca hînkirinê jî tê stendin.

4. Bêjeya "Kurdistan"ê ji hemû pirtûkêن hînkirinê hatiye derxistin û li seranserî welêt navêن cografîk yên kurdî hêdî- hêdî bi navê tirkî tên guherandin.

5. Memûrêن payebilind weke walî û muteserrifan yên Kurdistana Tirkîyê, bê îstisna hemû Tirk in; qaymeqam nêzî nîvî Tirk in û nîvî Kurd in. Her çiqasî piraniya memûrêن piçûk Kurd in jî, Tirk di hilbijartina wan de û bi taybetî ji bo kesên ku bêhna welatparêziya Kurd ji wan tê negrin kar, pir bi dîqqat in.

Kurd di vê baweriyê de ne ku Kurdistana Tirkîyê wîlayetê Erziromê, Erzîncanê, Bitlisê, Wanê, Diyarbekirê û Xarpêtê digre nav xwe, her weha wîlayeta Hekkariyê divê têkeve ser.

6. Teva ku bac salê ji carekê bêtir tê xwestin jî, tu feydeya bacêن ku tên dayin, nayê dîtin. Bê bertîl û ruşwetê, di dadgehan de edalet bi tu awayî pêk nayê.

7. Di hilbijartina mebûsêن ku ji bo Meclîsa Neteweyî ya Tirk de, hukûmet destdirêjiyê dike. Mebûs ne bi îradeyek azad ya gel, bi fermandariya hukûmeta Tirk tên "hilbijartin".

8. Ji bo ku yekitiya neteweyî û hêza berxwedana li hemberî kiryarêن hukûmetê pêk neyê, hukûmet siyaseta ku her gav eşîrêن Kurdan bera hevdû de, dimeşîne.

9. Ji bo xwestina bacê û alîkariyê, leşker digrin ser gundêن Kurdan,

heywanê wan talan dikin û bertîlê ji wan distînin.

10. Di sicîl û dosyayên leşkerî yên Kurdan de, suîstimalî tê kirin û ji bo karên pîs û xerab Kurd tên hilbijartin.

11. Hukûmeta Tirk bi alîkariya rastmalê Almanan, hewl dide ku dewlemendiya xwezayî ya Kurdan talan bike”⁷.

Di vê rapora ku ji îngilîzan re hatiye pêşkêş kirin de, liqên rêxistina Azadî, endam û berpirsiyarên wê yên girîng jî weha hatine nivîsandin:

Erzirom (navenda wê)

Mîralay Xalid Beg (*Serokê rêxistinê; Qumandarê berê yê garnîzona Erziromê; niha li Qersê tucar e*)

Qaymeqam Selîm Beg

Qaymeqam Kazim Begê Piçûk

Mîralay Raxip Begê Piçûk

Heci Mewlûd ya jî Heci Dûrsun Efendî (*Ji giregirêن Erziromê*)

Qaymeqam Arif Beg (*Vê gavê qaymeqamê Xinisê ye*)

Ebdulkuda Cafer Beg

Arslan Beg (*Ev herdu birayêن hev in*)

Stenbol

Seyid Ebdulqadir Efendî (*Serokê Liqê*)

Ebvturehim (*Awukat*)

Kars

Yuzbaşı Tewfiq Efendî (*Serokê Liqê*)

Bayezîd

Şêx Îbrâhîm (*Serokê Liqê*)

Eleşgirt

(*Di belgeya orjînal de, nav nehatiye nivîsandin*)

Melazgirt

Kor Husên Paşa, ji eşîra Heyderan, (*Serokê Liqê*)

Varto

Xalid Beg (*Serokê Liqê; divê bi serokê Cemiyetê ve tev li hev nebe; serokê Kurdên Hesenan, Mîralayê eşîrekê*)

Xinis

Ruştu Efendî (*Serokê Liqê*)

Yuzbaşı Raşîd Efendî

Mûş

(*Di belgeya orjinal de nav nehatiye nivîsandin*)

Bidlîs

Yuzbaşı Ziya Beg (*Mebûsê berê; Serokê Liqê*)

Bînbaşı Hecî Hesen Beg

Evdurehman Axa (*Şîrnex; niha li Sêrtê girtî ye*)

Hecî Dûrsun Axa (*Mûş*)

Wan

Mele Ebdulmecîd Efendî (*Birê Mele Seîdê Kurdi; Serokê Liqê*)

Sadûn Beg (*Karahîsar; serokê eşîrên Hesenan*)

Bînbaşı Arif Beg (*Şemsekî; Serokê eşîra Şemsekiya*)

Elî Beg (*Birayê Arif Beg*)

NOT: Kesên ku agahdarî dane bîhîstine ku Mele Seîdê Kurdi yê bi nav û deng, di rojê destpêka Îlonê de, ji bo ku di ser Bidlîsê re were Wanê, ji Stenbolê derketiye.

Sêrt

Yuzbaşı İhsan Beg (*Serokê Liqê*)

Hecî Ebdullah Efendî (*Tucar*)

Derwêş Beg (*Mufetîşê Gümrugê*)

Qaymeqam Rezzaq Beg (*Vê gavê qaymeqamê Bîlecîkê ye; hukûmetê ew sandîye Anadoliyê*)

Mîralay Weyis Beg (*Teqawid*)

Şîrnex

Suleyman Axa (*Serokê Liqê; ji eşîra Hecî Beyra*)

Cizîrê

Hecî Dûrsun Efendî

Ebdulwehab Efendî

Ebdulmutalîb Efendî (*Mudûrê nehiya Silopî*)

Diyarbekir

Cemîl Paşazade Ekrem Beg (*Serokê Liqê*)

Doktor Fûat Beg

Ebdulxenî Beg

Doktor Nafiz Beg
Bînbaşı Mustefa Beg
Qaymeqam Adem Beg (*Boluga siwari ya yekem; ji Diyarbekirê; weke neteweperwerekî bi rûmet tê nas kirin*)

Mêrdîn

Hecî Xidir Efendî

Qaymeqamê Dêrsimê Qadir Beg (*Ji Mêrdînê şandin Dêrsimê*)

Ezîrgan

(*Di belgeya orjînal de nav nehatiye nivîsandin*)

Xarpêt

(*Di belgeya orjînal de nav nehatiye nivîsandin*)

Dêrsim

Kangorzade Elî Heyder (*Serokê Liqê*)⁸

Îsmâil Heqqî yek ji wan serbazên kurdên ku beşdarî hewildana serîhildana Beytulşebabê bûbû. Raporek wî ya li ser serîhildana Şêx Seîd, di kovara "Troşak"ê de hatiye weşandin. Her çiqas, hinek agahdariyên ku ew dide dibe ku ji rewşa objektîf bêtir hatibe mezin kirin jî; ji bo kesekî rasterast di nava wan bûyeran de bû, hêjaye ku mirov li ser agahdariyên ku ew dide rawese. Ew di vê rapora xwe de, li ser damezirandina "Azadî"yê weha dinivîsîne:

"Neteweyê Kurd ku hergav di bin êrîşên Tîrkan siyaseta wan ya qirkirinê de dinaliya, li dora pêşengên xwe civiyan. Daxwazkirina doza gelê Kurd û bidestxistina vê vatiniyê, bi yekdengî dan serokê eşîra Cibran Xalid Beg. Xalid Beg, cara yekem di çiriya pêşîna 1920-î de, bi awakî dizî û navendiya wê li Erziromê, Komîteya Azadiya Kurdistanê damezirand. Komîteyê, armanca rizgarkirna ji bin destên Tîrkan û bidestxistina serxwebûnê dabû pêsiya xwe.

Komîteyê di nava çend mehan de li gelek bajaran liqên xwe damezirand û li her derê Kurdistanê belav bû. Bi Dêrsimîyan re têkilî danî. Karêñ komîteyê yê destpêkê bû weşandina weşanên kurdî. Bi vî awayî gelek pirtûkên kurdî hate weşandin û dest bi hevdana edebiyata bi devkî kir. Komîteyê têkilî ne hew bi serokên eşîran, her weha bi şêx û meleyan û bi taybetî bi xwendekarêñ Kurd yên di dibistanêñ Tîrkan de, bi serbazên Kurd yên di ordiya Tikan de û bi memûrêñ Kurd yên ku di daîrêñ dewletê de bûn

re jî, danî.

Beşê danûstendinê yê Komîteya Kurdan gelekî xurt û bi rêk û pêk bû. Komîteyê, biryarek ku li Ankarayê û li dijî hebûna neteweyê Kurd dihate girtin, berî ku têkeve pratîkê dibîhîst, digîhand kesên pêwîst û bala wan dihate kişandin. Di vî warî de, fedakarî û canbêzariya xwendekar, serbaz û memûrên Kurdan hêjayê pesindan û hurmetê ye. Di tevgera rizgarîxwazîyê de, ulemayêñ Kurdan fedakerî, sirgirtina bi zanebûn û sedaqtîyek mezin nîşan dan.

Hemû armanca xebatêñ neteweyî yêñ komîteyê ev bû ku nîşanî Kurdan bide ku ew kultura xwe ji bîr nekin, siyaseta Tîrkan ya "Xwîn û Hesîn" raxînin ber çavan û bi ci bîhayê dibe bila bibe, divê Kurd ji bin nîrê Tîrkan rizgar bibin û Kurdistanek serbixwe damezirînin"⁹.

Garo Sasunî jî, li ser hinek berpirsiyar û damezirandina "Azadî" yê weha dinivîsîne:

"Gava Kurdan dîtin û têgîhiştin ku êdî ew li hemberî dewleta nû ya Tîrkan tenê manin, İslambûyina wan, ew alîkariyêñ ku berê ji Tîrkan re kiribûn nayêñ ber çavan û bi ser de jî tehlûkeya "Tîrk" hew berê xwe dide wan; di çiriya paşîna 1920-i de, di berpirsiyartiya serokê eştîra Cibrân Mîralay Xalid, Mebûsê Bidlîsê Elî Riza, Kemal Fewzî Beg û Şêx Saîdê Neqşîbendî yê navdar de hewl dan ku rêxistinêk hundurî damezirînin. Vê rêxistinê di nava neteweyê Kurd de hêdi hêdi şax veda û di nava xebata çend mehan de, weke organîzasyoneke mukemmel, tevayıya Kurdistanê himbêz kir"¹⁰.

Di vê derê de, weha diyar e ku Garo Sasunî navê mebûsê Bidlîsê Yusûf Ziya û birayê wî Elî Riza tev li hev kiriye. Elî Riza birayê Yusûf Ziya bû û yek ji wan serbazêñ Kurd bû ku di hewldana serîhildana Beytulsebabê de cî girtibû.

Li ser berpirsiyartiya Kemal Fewzî jî yekfikirî tuneye û nêrînêñ cihê hene. Gava Profesor M. A. Hasratyan behsa amadekirin û birêvebirina serîhildana Şêx Seîd dike, weha dinivîsîne:

"Berîya her tiştî, weke ku me li jor jî dît, yêñ ku serîhildan amade kiribûn ne şêx bûn; di serî de Mîralay Xalid Begê Cibrânî, rojnamevan Kemal Fewzî, Dr. Fûat, kesên din yêñ giregirîn Kurdan bûn; di pêşengîya rewşenbîrîn Kurdan Komîteya Azadî bû"¹¹.

Malmîsanij di derheqê endametiya Kemal Fewzî de, zêde ne emîn e. Li gorî wî, teva ku di hinek çavkaniyan de tê diyar kirin ku Kemal Fewzî endamê "Kürt İstiklal Cemiyeti" bû jî, mirov di vî warî de nikare bigihêje hukmekî misoger¹².

Ji ifadeya Kemal Fewzî ya "Dadgeha Îstiqlalê" tê zanîn ku ew pênc-şes mehan li cem Simko maye. Her weha em dizanin ku di wê demê de têkiliyên serokê "Azadî" yê Xalid Begê Cibrânî û Simko bi hevdû re hebûn. Mebûsê Gencê Hamdî Beg di 17-ê hezîrana 1924-an de bi telgrafekê, têkiliyên Xalid Beg û Simko îxbar dike. Ew di vê telgrafê de weha dinivîsîne:

"Serokeşîr Xalid Begê Vartoyî ku li Erziromê ye, bi mebûsê Erziromê Suleyman Necatî Beg û hevalên wî re li hev kirine. Ew, bi Simkoyê Kurd yê ku ji bo xizmetkirina armancê xerab yêng Ingilîzan li sînorê Wanê serî hildaye û weke mirovekî tarî tê naskirin re, ji bo serxwebûnê li Bidlîsê, Mûşê, Gencê û derdora wan, bi dizî danûstendinê dîkin"¹³.

Li ser têkiliyên Xalid Begê Cibrân û Simko, Ehmed Teqî jî agahdariyek girîng dide. Gava ku ew behsa nameya Xalid Beg ya ku ji Simko re şandibû dike, weha dinivîsîne:

"Di dawiyê de Xalid Beg weha kerem kir: Ji bo ku tu vê name û şîfre yê bi dizî bîghînî Îsmâîl Axayê Simko, ez van gotinan dibêjim. Ev kar jî, hew dikare bi riya te pêk bê. Ji ber ku baweriya Tîrkan bi te heye. Ji Îsmâîl Axa re bibêje ku bila ew jî li aliyê xwe hevkariyê bêtir bike û hewl bide ku têkiliyê bi Rûsan re deyne. Belkî ew alîkariya me bikin.

Min name û şîfre girtin, xatir xwast û dû re ez hatim Sarıqamışê. Ji wir, ji bo ku ez herim cem Îsmail Axa, bi dû re jî mazbataya mebûsiyê bigrim, ber bi aliyê başûr ez hatim Wanê.

Îsmîl Axa, li gundekî nêzîkî Îranê, yê bi navê Başqaleyê ku berê yê Ermeniyan bû, dima. Gava ku ez çûm cem wî, Reşîd Cewdet jî li wir bû.

Min hemû gotinên ku Xalid Beg gotibûn pêşkêş kirin, name û şîfre dan wî.

"Îsmâîl Axa ji min re pir sipas kir. Reşîd Cewdet jî got ku bi rastî Kak Ehmed layiqê pesindanê ye"¹⁴.

Yek ji wan kesên ku li ser "Azadî" yê û tevgera wê nivîsandiye jî M. Şerîf Fîrat e. Teva ku wî bi bîrûbaweriyek Kemalîst nivîsandiye jî, mirov dikare ji hinek agahdariyên wî istifade bike. Ligorku ew dinivîsîne; di havîna 1920-î de li Stenbolê Xalid Begê Cibrânî û serokê "Kurdistan Teali Cemiyeti" Seyîd Ebdulqadir û Evdirehîmê Hekarî li hev dîkin. Bi riya wan, mebûsê Bidlîsê Yusûf Ziya û hevalên wî dibîne û biryar didin ku ji Koma Neteweyan doza mafêن xwe yêng neteweyî bikin.

Xalid Beg ji axa, mele û muxtarên gundan nivîsên mohrkirî distîne û wan ji "Kurdistan Teali Cemiyeti" re dişîne ku bi destêن Nemrûd Mustefa û Şerîf Paşayê Kurd bîghêje Koma Neteweyan.

Piştî ku Xalid Begê Cibranî dişînin Erziromê, ew bi dizî li her alî dest bi haziriya serîhildanê dike. Xalid Beg bi çend serbazên ku ji Kerkûk û Silêmaniyê bûn û li kolordiya Erziromê diman, li hev dîkin û di sala 1921-ê de têkiliyan bi "Kürdistan Teali Cemiyeti" û Yusûf Ziya re germtir dîkin. Yusûf Ziya ji ber vê muxalefetê, ji Meclîsê tê avêtin. Ew bi muxalefeta Mustefa Kemal yên li Ankarê û Stenbolê re têkiliyan datîne; nerînên wan û daxuyaniya "Kürdistan Teali Cemiyeti" ji Xalid Begê Cibranî re dişîne Erziromê. Xalid Beg wan di ber çavan re derbas dike; nêrînên xwe yên di wî warî de dixe ser û ji gelek şêx, axa, mele û giregirên Kurdan re dişîne.

Xalid Begê Cibranî û Şêx Seîd, di Bihara 1922-an de, li Ezîromê bi rojan li ser tevger û serîhildanê dipeyivin. Di bihara 1924-an de jî, mebûsê berê yê Bidlîsê Yusûf Ziya di ser riya Stenbol-Ankarayê re tê Erziromê û hefteyekê dibe mîvanê Xalid Beg. Li wê derê, ew dîghêjin vê baweriyê ku divê eşîr bê biçekkirin û amade kirin; bi riya Simko û Şêx Mehmûdê Berzencî alîkariya Îngilîzan bê temînkirin; bîryarnameyên xelkê di ser Sûriyê re ji Koma Neteweyan re bêş şandin û bi dû re ji aliyê Şêx Seîd riya serîhildanê bê vekirin.

Yusûf Ziya bi vê bîryarê û nameya Xalid Beg dihere Xinisê, gundê Qolhîsarê, mala Şêx Seîd. Şêx Seîd jî vê bîryara wan ïmze dike. Yusûf Ziya nameyeke Şêx Seîd jî digre û dihere cem gelek serokeşîr, mele û giregirên Kurdan yên Göksu, Tekman, Gîkoğlan, Kanî Reşê û Vartoyê. Yusûf Ziya bîryar û ïmzeyên Şêx Seîd û Xalid Begê Cibranî nîşanî wan dide û li ser rewşê agahdariyê dide wan¹⁵.

Di payiza 1924-an de, Yusûf Ziya vedigere Stenbolê û li wê derê endamên "Terakkiperver Cumhuriyet Fîrkası" û hînek muxalifên din yên Mustefa Kemal dibîne¹⁶.

(Dumahîk heye)

Têbinî û çavkanî:

1. Zinar Silopî, Doza Kurdistan, Öz-Ge Yayınları, Ankara 1991, r. 85- 86.
2. M. S. Lazarev, Yeni ve Yakın Çağda Kürt Hareketleri, Weşanên Jîna Nû, Swêd, Îlon 1991, r. 131.
3. Yê ku ji Metin Toker, Şeyh Said ve İsyân, Akis Yayınları, Ankara, 1968, r.

165 neqil dike: M. A. Gasaratyan, Yeni ve Yakın Çağda Kürt Hareketleri, Weşanê Jîna Nû, r. 165.

4. Martin van Bruinessen, Ağa, Şeyh ve Devlet, Öz-Ge Yayınları, Ankara, r. 348- 349.

5. Dr. Vet. M. Nuri Dersimi, Kürdistan Tarihinde Dersim, Anı matbaası, Helep- 1952, r. 173.

Li gorî Zinar Silopî, "Azadî" di sala 1922- an de hatiye damezirandin. Binere: Zinar Silopî, berhema navê wê derbasdibe (**b.n.d.**) r. 85.

6. Robert Olson, Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said İsyani, Öz-Ge Yayınları, Ankara, çîrya paşîn 1991, r. 72.

7. Ahmet Mesut, İngiliz Belgelerinde Kurdistan 1918- 1958, Doz Yayınları, İstanbul, gulan 1992, r. 143- 144.

8. Ahmet Mesut, b.n.d, r. 147- 148.

9. Yê ku ji Troşak, Çeleya Pêşîn ya 1925, hejmar: 6 -248- û çîrya paşîn 1926, hejmar: 1-249- neqil dike: Garo Sasuni, Kürt Ulusal Hareketleri ve Ermeni- Kürt İlişkileri (15. yy'dan Günümüze), Weşanê Orfeus, Stockholm, 1986, r.171.

10. Garo Sasuni, Kürt Ulusal Hareketleri ve Ermeni- Kürt İlişkileri (15. yy'dan Günümüze), Weşanê Orfeus, Stockholm - 1986, r.170- 171.

11. Prof. M. A. Hasretyan, Dr. K. M. Ahmad, M. Ciwan, 1925 Kürt Ayaklanması - Şêx Said Hareketi- Jîna Nû Yayınları, Uppsala, adar 1985, r. 31.

Li gorî Uğur Mumcu; Seyid Ebdulqadir, Kemal Fewzî, Qedrî Cemîl Paşa, Qasim Cemîl Paşa, Dr. Fûat, Av. Mehmet (Hecî Extî, Teyîb, Yûsuf Ziya û serokê eşîra Hesenan Xalid Begê Hesenî jî endamên vê rêxistinê bûn. Binere: Uğur Mumcu, Kürt- İslam Ayaklanması, Tekin Yayınları, Ankara, 1991, r. 56.

12. Malmîsanij, Bitlisli Kemal Fevzi ve Kürt Örgütleri içindeki Yeri, Stockholm, çeleya paşîna 1993, r. 49.

13. Yê ku neqil dike: Uğur Mumcu, b.n.d, r. 65.

14. Yê ku ji Xabatî Gelî Kurd Lê Yaddastekanî Ehmed Teqî da, r. 79- 80 neqil dike: Malmîsanij, b.n.d, r. 49.

15. M. Şerif Fırat, Doğu İlleri ve Varto Tarihi, çapa pêncan, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1983, r.156- 166.

16. Yê ku ji A. M. Hamilton, Road Through Kurdistan, London 1927, r. 295- 296 neqil dike: Prof. M. A. Hasretyan, 1925 Kürt Ayaklanması - Şeyh Sait Hareketi, r. 8.

Ji bo vê behsê binere: Dr. Vet. Nuri Dersimi, b.n.d, r. 174.

Rismên însanan ji aînyêñ me
ÎBOYÊ DÎNAMÊT

Nedim Dağdeviren

Wê çaxê navê me herdûyan jî yek bû: "Êşsek oxlî". Di her talîmê de yên ku "rehet-hazirol" û "sax-sol" nedizanîn em bûn. Yên ku bi Tirkî nedizanîn jî dîsa em bûn...

Qêrîn bi qomitan diket:
"Rahaatt!"

Pê re jî rehêن stûyê wî wek qalindîya pêçîkekê radibûn. Gava dengê wî dihate me, ne di destê me de bû ku em veneciniqiyana û me xwe serrast nekira. Di qûmanda "rehet"ê de ku yek ji me di "hazirol"ê de dima, hêrs dihatê, pêşî li min, pişt re jî li Sido dikire qêrîn:

"Êşsek oxlî êşsekler, rahaatt!"

Di dû re jî bi göstê canê me diket. Pat û kut, hirm û girm li me dixist. Heyanî ku ez hînî "rehet-hazirol"ê bûm, ruyê min û devê min jî ber kotekan pûç bûbûn.

Bes min dikir û nedikir ez hînî "sax-sol"ê nedibûm. Erê ez dizanim "cep" kîjan alî ye, "rast" kîjan alî. Lê de werin gava ku qêrîn bi qomitanê bêbav diket, ji min re bibêjin ku çawa dest û lingên min li hev dipiçikîn. Her tişt ji bîra min diçû, ez qasekî mit û mat dimam. Wextê qomitan digot "bizivire!", ez dizivîrim, lê ez nizanim bi kîjan alî ve...

Rojekê piştî talîmê, qomitan ban min kir: "Qûyrûqlûûû!"

Min vî navê xwe yê hanê jî nas dikir, "qûyrûqlû" ez bûm. Û min dest pêkir: "Elî oxlî Zîzê'den olme, 1949 Cizîr doximlî, ikincî bêlûk, bîrîncî tabûr erlerînden Remezan Çelîk..."

Min ji alîkî ve kunya xwe dixwend, ji alîkî ve jî berbi qomitan dimeşiyam. Bi qasî du gavan hatim ber wî, sekinîm, min xwendina kunya xwe qedand, paniyêن postalên xwe li hevûdinê xistin û ji qirika tijî got:

”Emrêt qomitanim!”

Te digot qey guhê wî qet ne li min bû. Destêن xwe danî ser qûna xwe û xwe pik kir:

”Rahaatt!”

Êdî min bi vê dizanî.

”Haziroool!”

Ez hînî vê jî bûbûm.

Lê qomitan tenê bi van nema. Îcar jî dest pê kir:

”Saaaa dönn!”

Û ez zivirîm. Lê ew nesekinî, dîsa û dîsa got... Ew dibêje, ez dizivirim, ew dibêje, ez dizivirim.

”Saaaa dönn!”

Bizivire ha bizivire... Wî tim digot ”saa, saa, saa !!!”

”Saa” ci bû gelo? Çep bû an rast? Tiştên min zanibû jî êdî min ji bîr ve kirkibû. Hema ez dizivirîm... Esker, avahî, roj, dunya hemû bi min re dizivirîn, êdî. Ji vir pêve tu tiş nedihat bîra min. Dibêjin, ez gêj bûme. Qomitan ez dame sekinandinê, pişt re kulmeke wisa li min daye ku qaseki min nikaribiye rabim ser piyan...

Piştî ku ez rabûme min gotiye ”Qomitan tu yî erê?” ”Te kerbavî, te kûçikbavî” û min lêxistiye... De lêxe, lêxe, lêxe bavo... lêxe... û min lêxistiye hetanî esker hatine wî teresbavî ji nav lepêن min xelas kirine.

Qomitan birine nexwesxanê, di pey feleqe û kotekên giran re ez jî çûm hepsê.

Bi awakî din bûna ezê tu carî hînî Tirkî nebûma. Ez sê mehan di hepsê de mam û min li vir hevalne baş nas kirin. Wan hevalan ez hînî Tirkî kirim. Yek ji wan, ji hêla me bû. Ji Wanê. Navê wî Îbo bû. Em bi hevre ji hepsê derketin û sirgûnî bêlûkekê bûn.

Wextê em çûn bêlûka nû, hemû çawîş-onbaşî ji me ditirsiyan. Wan jî lêdanxwarina çawîş bihîstibûn. Ji ber vê yekê bela xwe êdî di me nedidan.

Li bêlûka nû, me Kurdêن din jî nas kirin. Yek Şêxmûs, ji Diyarbekirê, yê din jî ji Polatliyê bû. Navê wî Xelîl bû. Kurmanciya me di hinek gotinan de bi ser hev ve nedîç. Lê dîsa jî me ji hevûdin fahm dikir. Gotinêن ku wî fahm nedikir ji me dipirsî û dixwest wan gotinan hîn bibe.

Ez berê hinekî şas bûbûm: "Polatli li ba Anqerê ye, ma Kurd li wir jî hene?" Hingî çû hevaltiya me bi Xelîl e xurt bû. Lê, yê din, Şêxmûs ne wek me bû. Ew li Stembolê bi cî bûbû. Zimanê wî, şiklê rabûn û rûniştina wî ji me re ne xweş dihat. Me jê hez nedikir.

Qumandarê bêlûkê "yuzbaşî" bû. Seyekî wî hebû û her gav pê re bû. Her tim wextê em kom dibûn û qûmandar dipeyivî, seyê wî dihat nav me, xwe di me dida, dikir gîrr-gîrrr û carna jî xwe diavêt ser me. Ma kê dikarîbû ji seyê qûmandar re tiştek bigota?

Rojekê dîsa em civiyabûn, qûmandar hat û dest bi peyvê kir; û lê dirêj kir:
" ... ku Atatürkê ezîz nebûya, me ne azadiya xwe û ne jî îstîqlala xwe..."

Ji nişka ve dengekî ji nav eskeran peyva qumandar birrî...

-Hooşt, hoşşt, min di xwediye te..."

Min, pêre pêre ew deng nas kir. Ew dengê Îboyê me bû. Min di dilê xwe de got "Heywaxx, yuzbaşî dê wî bikuje" Yuzbaşî li alî deng zivirî û got:

-Kîm ûlan o eşşoxleşsek (Ew kurê kerê kî ye)?"

Îbo ji ciyê xwe dengê xwe bilind kir: "Hecî oxlî, Asê'den olme 1949 Wan doximî... erlerinden Îbrahîm Çelîk." Qûmandar bang wî kir: "Gel bûraya (Were vir)!"

Îbo bi lez meşîya hat li ber qûmandar li selamê sekinî.

-"Ne dedîn ûlan (Te ci got kuro)?"

-"Qûmandarê min, Çîko (navê seyê qûmandar Çîko bû) bi min girt, min got hoşt da ku min berde."

-"Ku Çîko bi te girtibe, ev ji bo te şeref e, şeref... Te fahm kir? Wexta yên wekî we li hemberî hikûmeta me û cimhûrîyetê radibûn û şerr dikirin, seyên me yên milliyetperest ji cepheyekê ta'lîmat dibirin cepheya dinê. Şopêñ dijmin diajotin." Zivirî ser çawîş:

-"Panzde roj hepsa çadirê."

Û vegerya ser Îbo: "Here şûna xwe kurê kerê!"

Piştî talîmê Îbo birin disiplînê. Heta panzde rojan me hevûdu nedît. Roja derketina Îbo bû. Piştî lihevpirsînê, ez, Îbo û Şêxmûs, em rûniştibûn. Îbo got: "Ez panzde rojan tim fikirîm, min xistiye serê xwe ezê Çîko bikujim!"

Berê me got qey Îbo dixwaze henekê xwe bi me bike. Dibe ku ji ber hêrsa ku panzde rojan di çadirê de heps raza bû. Di pey re me fahm kir ku Îbo bi rastî dixwaze vê yekê pêk bîne. Dûr û dirêj pîlanên xwe ji me re got. Me jî ya xwe jê re got: "Îbo dev jê berde, ew heywanekî bê sûc û bê guneh e, doza çi li seyî dikî?"

Lê Îbo li ser ya xwe ma: "Na, ezê vî seyê ezîzê cimhûrîyetê bikujim".

Piştî wê rojê, her gav me Îbo didît ku ji nav bermayıyêner waneyê hestiyen dide hev. Van hestiyen dibir dida Çîko. Îdî di talîma de Çîko ji Îbo venediqetya.

Rojekê yuzbaşî gazî Îbo kiribû û jê re gotibû: "Aferîn, aferîn, dinêrim navbera te û Çîko gelek baş e. Hepsa çadirê li te hatiye, aferîn, aferîn..."

Îbo piştî van gotinên yuzbaşî ji me re neqil kir, domand: "Belê, belê heps li min hat, ewê li Çîko jî were..."

Teşqela hazırîyên cejna Cîmhûrîyetê ji mehekê zêdetir ajot. Ji ber berevkirina qûnikên cixaran, qırş û qalêne dinê yên li dora bêlûkê û boyaxkirin û paqijkirina hundur û derva, di kesî de hal nemabû.

Serê siba cejnê, zû, me paqijîya xwe ya dawîn kir, çekên xwe yên meşê li xwe kirin. Her der diçirisî. Ji bo "toren"ê borîya civînê lêexist. Em giş li meydanê kom bûn. Tabûr li meydanê gihîştibû hev û li benda "Alay Qûmandarî" bûn. Bi qêrîna "hazirool" a yuzbaşî re, hê me xwe di hazirolê de girtibû ku ji dûr ve 'ewtin bi Çîko ket. Hingî çû dengê Çîko nêz dibû. Çîko berbi alî me ve wisa bi lez dibeziya û pê re jî bi dengekî wisa dikir kastînî ku me hemûyan his kir ku ewê tiştek biqewime.

Di wê gavê de çîma cîba Alay-Qûmandarî ji meydanê xuyanî nekir!

Hele-kel bi yuzbaşî ket... Xwe jidand ji bo pêrginiya qûmandarê xwe. Di wê navê de Çîko jî nêz bûbû, êdî herkesî didît ku fitîlek di paşîya Çîko de dişewite. Berê qûmandar tê gihîşt:

- "Heywaxx Çîko bigrin! Di qûna wî de dînamêt heye. Bêlûûük dîqqeett!"

Gava ku eskeran navê dînamêtê bihîstin, kê karîbû wan li şûna wan bigire. Giş vir de wir de reviyan. Albay jî her tiş fahm kir. Cîba wî bi lez ji meydanê bi dûr ket. Hê em berbi vî alî, wî alî direviyan, qêrîna duduyan bi yuzbaşî ket: "Heywaxx! Dînamêt diteqe, xwe bavêjin erdê!"

Me hemûyan xwe avêt erdê. Di pey re jî me dengê teqîneke bêkeys û dengê zûrîna Çîko bihîst. Deng hate birrîn, min hêdika serê xwe rakir û li der û dora xwe nihêrt. Min dît ku Îbo jî li nik min e. Nêzî me kes tunebû. Îbo dibişirî. Bi dengekî nîv-nizm gote min: "Çîko jî bû şehîdê cîmhûrîyetê".

Piştî vê bûyerê bi qaşî mehekê izin hatin hilanîn. Yuzbaşî ji ber ihmalkarîya xwe ya di cejna cîmhûrîyetê de hate sirgûn kirin.

Navê Îbo jî di navbera me de "Îboyê dînamêt" ma.

Stockholm, 1986

Ez dixwazim sipasî du hevalên xwe bikim ku di warê ziman de alîkarîya min kirin.

EZ BI XWE (1893-1930)

Mayakovskî

Ya herî girîng

Ez di 07.07.1894-an de hatim dinyayê (an jî di 1893-an de -agahdariyên ku dêya min dide û yên ku ji lîsteya cîhê karê bavê min derdikevin, ji hevdu cuda nin). Cîhê min î bav û kalan, gundê Bagdadyê ye. Ev gund li Gurcîstanê li herêma Kutaissi ye.

Pêkhatina Malbatê

Bav: Vladimir Konstantinoviç (li Bagdadyê karkirê daristanê), di 1906-an de wefat kir.

Dê: Aleksandra Alekseyevna

Xuşk: a) Lyuda, b) Olya

Bi qasî ku tê xuyakirin, tu Mayakovskîyekî din tuneye.

Ders

Diya min, hemû xuşkên min ên têr bîra min û xwarziyên min ders dan min. Arîtmetîk tu bawerî neda min. Diviyabû min ew sêv û hirmeyênu ku min li zarokan belav dikirin, bihejmartana. Dema ku yekî diyarî dida min, an dema ku min diyarî dida yekî, kesî tu ew carî ne dihejmartin. Li her deverê Kafkasyayê, bi qasî ku mirov nikare xeyal bike, mîywe hene. Ez bi zewq fêrî xwendinê bûm.

Pirtûka yekem

"Mirovê ku Mirîşk Xwedî Dikir, Agafya". Heger wê gavê çend pirtûkên din

yên weha têketana destêن min, min ê bi carekê dev ji xwendinê berda. Lê şensa min hebû ku pirtûka duyem "Don Kışot" bû. Lê çi pirtûk! Min ji xwe re ji text şürek çêkiribû û min hemû tiştêن li dora xwe bi erdê re rast kiribû.

Lîse

Ez Jules Verne dixwînim. Hemû fantazî. Zilamekî bi rîh, qabiliyeta min î resamî keşif kiribû û bê feyde dersêن resimê dide min.

Sosyalîzm

Axaftin, rojname. Li her deverê gotin û termêن ku nayêن fahm kirin. Ez ji xwe dipirsim, ızahatan dixwazim. Ez di saet şesan de ji nav nivînan rabûm. Ez xwe bi temamî didim pirtûkê û dixwînim. Berê "Sosyal Demokrat, Xwe Ji Wir Bidin Alî". Ya duduyan, "Hevpeyvînêن Li Ser Ekonomiyê". Ez di hemû jiyana xwe de, li hember qabiliyeta sosyalîstan ya ku rastiyan derdixin rohniyê û dinyayê sîstematîze dikin, heyran mame. Ez gelekan fahm nakim. Dipirsim. Min dixin dorhêleke marksîst.

Rojên li Moskovayê

Xwarin ne xerab e. Teqawîtiya bavê min, mehê 10 ruble ye. Ez û xwuşka xwe ya hevalcêwî xwendekar in. Dêya min mecbûr e ku odehyen xênî, bi kirê bide û ji kirêdaran re xwarinê çêbike.

Xwendin

Ji bo min edebiyat hîn li ortê nexuyaye. Felsefe, Hegel, zanistinê xwezayê. Lê beriya her tiştî, Marksîzm. Tu esereke din ya ku bikaribe bi qasî "pêşgotin" a Marks, min şad bike û di nava heyecanê xe, tuneye.

Partî

Ez di 1908-an de dibim endamê SDAPR(Bolşevîk). Ez propagandîst im. Ez çûm ba nanopêjan, dû re soldirûyan û di taliyê de jî ez çûm ba karkirêن çapxaneyan.

Girtin

Ez di 29-ê Adara 1908-an de ketim xefikekê. Min deftera xwe ya notgirtinê xwar. Tev navnîşanan û cildê wê. Kesê ku ıfadeya min distend, ji bo tiştên ku wîdixwest ez binivîsînim, zor dida min. Ez bi belavoknivîsandinê dihatim tawanbarkirin. Min ew ıfadeya ku hatibû nivîsandin, ji bêçaretiyê, çewt şirove kir. Belkî jî min ew xapandibûn. Ez bi kefaletî hatim berdan.

Ez serbest bûm. Min salekê xebata partiye kir û dû re, min ji bo demeke kin xistim bin çavan. Ev cara yekem bû ku min bi heq hukum dixwar. Lê ji ber biçûkbûna temenê min, ez dam bin çavdêriya polîs û berpirsiyariya weliyê min.

Qaşo paradoks

Ez bi heyecanê ve dagirtî, ji girtîgehê derketim. Hemû tiştên ku min dixwend aîdî mezinan bûn. Lê tiştên ji yên wan xweştir nivîsandin, çi qas hêsan bû. Ez hîn ji nuha ve bi dinyayê re, ketime nav pêywendiyeke temam. Bi tenê di huner de, pêwîstiya min bi tecrubeyan heye. Lê gelo mirov dikare vê ji kî derê peyda bike? Tu agahdariyên min ên di vî warî de tunene. Divê ez dest bi xwendegeheke ciddî bikim.

Min navbir da xebatêni partiyê û dest bi fêrbûnê kir.

Destpêka hostetiyê

Ez xwe, weke ku min tu carî helbest ne nivîsandibe, hîs dikim. Ez tecrubeyan werdigrim, lê talî bi dilşewatî diqedê. Min dest bi çêkirina resiman kir. Min li Xwendegeha Resîm-Heykel û Mîmariyê -bi tenê vê muesseseyê xwendevan bêî belgeya pêbaweriyê distendin- dest bi xwendinê kir. Ez baş dixebeitim.

Rojekê min helbestek nîvîsî. Min ew ji Burlyuk re dixwend.* David weha sekinî, li min nihêrî û bang kir: "Belê tu helbestvanekî dahî ye!" Kêfa min ji pesinandineke weha ya ku min heq nekiribû re hat. Min xwe bi temamî da helbestan.

Destpêka sala 1914-an

Ez qabiliyeta xwe hîs dikim. Ez meseleyekê pirr baş fahm dikim û fêr dibim. Bi temamî. Ez di derheqa meseleyekê de dipirsim. Li ser meseleyeke şoreşgerî. Ez berhema ku navê w; "Ewrê Bi Pantalon" e, di serê xwe de xeyal dikim.

Herb

Ez li hember wê ketim heyecanê. Berê bi tenê bi aliyê wê yê xemilandî û bi qelebalix ve. Ez sîparîşa afişan didim, helbet mutlaqa afişên leşkerî. Dû re helbest. "Herb hatiye îlankirin".

Tebax

Herba yekem. Ez felaketa herbê raste rast jiyan û fêr bûm. Herb tiştekî pirr xerab e. Paş cepheyê hîn xerabtir e. Ji bo mirov bikaribe li ser herbê tiştekî bibêje, divê mirov wê jiyabe. Ez dixwazim navê xwe, bi dilxwazî binivîsînim. Min qebêl nakin. Belgeya min a pêbaweriyyê tuneye.

Cotmeh (Oktober)

Gelo divê mirov li gel be, an li hember be? Ev pirs ji bo min derbas nabe. Ev şoreşa min bû. Ez çûm Smolniyê. Ez xebitîm. Ci diviyabû bihata kirin, min hemû hel kirin.

Sala 1920-an

Min ya navê wê "Sed û Pêncî Milyon" bû, qedand. Ez pirtûka xwe ya helbestan, bêî ku navê xwe li ser binivîsînim, çap dikim. Ez dixwazim ku hemû mirov yek bi yek helbestan binivîsînin û xwe mukemmel bikin. Tu kes vêya nave. Lê herkes navê min dizane. Ez ci bikim. Vê carê jî ez navê xwe li ser dinivîsînim û diweşînim.

Ez dinivîsînim û resiman çêdikim. Min sê hezar (3000) afiş çekirin û şes hezar (6000) nivîsên binî nivîsandin.

Sala 1924-an

Ez helbesta ku navê wê "Lenîn" e, diqedînim. Min ev helbest di gelek civînên karkeran de xwend. Ez ji vê helbestê ditirsiyam. Ji ber ku mirov dikarîbû bi hêsanî ew daxista sewiye û şerî. Ew atmosfera di civîna karkeran

de kêfa min anî û baweriya min a di warê pêwîstiya vê helbestê de xurttir kir.

Sala 1926-an

Ez bi zanebûn derbasî nivîskariya rojnameyê bûm. Huner, slogan. Helbestvan diqîrin, lê ne di wê rewşa ku di rojnameyan de binivîsin de ne. Di îlaweyên bêberpirsiyar de, hîn zêdetir helbestan diweşînin. Lê divê ez bi bêmanetiya wan a helbestî bikenim. Bi tiştên weha re meşxûlbûn, sivikti ye. Ji dervayî jina min, ji bo tu kesî jî ne întresan e.

1927

Ez karê xwe yê bingehîn li Komsomolskaya Pravdayê dikim. Ez di wextên xwe yên vala de, li ser helbesta ku navê wê "Qenc û Xweşik" e, dixebeitim.

Ez helbesta "Qenc û Xweşik" bi qasî helbesta "Ewrê Bi Pantalon" programatîk dihesibînim.

Wekî din jî senaryo û pirtûkên zarokan hatin nivîsandin.

Ez bicîhanîna wezîfeyên ku digrim ser milê xwe, berdewam dikim. Ez li ser hev 20.000 not digrim û li ser pirtûkekê bi navê "(Ji wî kesê ku notan digre re) Bersiva Cîhanî", difikirim. Ez dizanim bê girseyên ku dixwînin, çi difikirin.

1928

Ez helbesta navê wê "Xerab", lîstikeke tîyatroyê û jiyana xwe ya edebî dinivîsinim. Gelek kes weha dibêjin: "Çîroka jiyana te pirr ne ciddîye". Rast e. Ez hîn ji dînyaya akademîk bi dûr neketime û ez fêrî bi awayekî bi îtînayî lixwenerîne nebûme. Wekî din jî gava meseleyên min kêfa mirov bînin, min eleqedar dikin. Ketin û rabûna gelek edebiyatvanên sembolîst, realîst û hwd û têkoşîna me ya li hember wan. Hemû di ber çavên min re derbas bûn. Ev ji dîroka me ya ku bi temamî ciddî ye, beşek e. Û ez dinivîsinim.

Wergê:

Mustafa Aydoğan

(*Sovjetunion Heute, Tîrmeh 1983*)

Ev nivîs hatiye kurtkirin û ji Tirkî hatiye wergerandin.

---

* Hevalê Mayakovski yê resam û helbestvan, David Burlyuk

YA DA Ü EZ

Ahmet Çantekin

Canroj xwe ji xwe re li ser rewşa xwe dihizirî. Wî got:

– A niha diya min tê hundir û min li ber mêtê dibîne. Ez diya xwe nas dikim. Dema ew min di vê rewşê de bibîne, kezeba wê dê bişewite. Ew ê dest bi girî bike. Bi girînê ve jî hema çi were ber devê wê, ew ê bêje. Rewşa min ê dilê wê wek xaniyekî bîne xwarê. Ëdî ew nizane - ne ku ew di rewşa şahiyê de nizane- na; ji ber ku rewşa min ew jî pêrîşan kiriye; ew ê dest pê bike.

– Canrojê min! Diya te bi heyran, diya te bi qurban. Ev tu yî Canroj!? De bêje... kurê min, tu ketiye çi rewşê!.. mala min şewitî! Li welatê xelkê tu pêrîşan bûyî! Hawar li min! Çavên te jî nabînine! Wey li min! Kurê min, tu min dibînî? Berxê! Hele porê te! Wax! Wax! Tu ketiye çi rewşê! Tu çîma ha bûyî? Berxê, tu bihata ba diya xwe. Min ê li kurê xwe binihêriya!

– Ez dizanim. Diyaxwe Jîndayê nas dikim. Devê wê nasekine. Neku devê wê nasekine, bi rastî dilê şewitiye yê ku nasekine! Ew dila dibêje, digirî û dinale...

Ew dilê zîz wek zarokekî biçûk e. Geh şa ye, geh xemgîn e. Dil ku dilê diya min Jîndayê be! Ez dizanim, ew hema ji xwe diçe. Hêstirên çavan wek çemê Ferat in. Nasekinin! Nikarin bisekinin! Hema li dû hev wek asmanê binqlubûyî dibarîne.

Çaya min jî xweş bûye. Ev bûn çend roj ku min nikaribû çayeke xweş vexwim. Ji lezan meriv ne çêja tiştekî dizanê, ne jî baş û xweşbûna tiştekî.

Bihar jî êdî hat. Belê, belê hat. Berf ji zûda ve ye ku helî û çû. Cîhan germ bû di saya Rojê de. Kincên zivistanê jî ketin cîhêن xwe. Hinek daran û sincan gupik jî vekirin.

Roj, her roj heye. Roj dirêj bûn. Serê sibê Roj zû dertê û êvarê jî dereng diçê ava.

Min çend çûkên biharê jî bidîtana, ci xweş dibû. Ez ê gelek şâ bibûma. Min ê wek diya xwe ji wan bipirsiya; çûkno! Hûn ji ser seran û çavan re hatin. Fermo, werin. Ji welêt, bajarokê min, dê û bavê min, xwîşk û bira, dost û yaran; yek jî ji neyaran ci deng û gotin hene?

Bi rastî serêvara paşîniya borî, dema piçek ewr bû, lê germ bû, refek çûk çûn. Li dora 40-50 çûkan hebûn. Ci dengê xweş ji wan dihat! Wan ci xweş dixwend! Bi rastî ew bûn ku agirê dilê min ji nû ve pêket. Pêketin jî ci pêketin! Çavêن min çar vebûn. Rûyê min geş bû. Lingêن min, gavêن min mezintir dikirin. Rê li bin min wek marekî dixuşıya. Min bi ci şahiyê xwe gihadîbû malê! Bi rastî şahî jî şahiyek ewqas hêja nebû. Ji bo min, merivekî biyanî, ji welêt dûr, ma şahî heye! Na! Bi Roja sor be ku ji bo min şahî tune. Li jor jî min peyva şahiyê bi şasitî bi kar anî. Diviyabû min peyveke, gotineke din bi kar bianiya. Li wenatekî biyanî ku meriv lê pêrîşan dibe, dipelçiye, tê êşandin; şahî tune! Lê ji nezanîna min e ku ez peyva şahiyê bi kar tînim.

Ez Jîndayê nas dikim. Dema wê têra xwe ez maç û hembêz kirim bi şûn de jî dor ê bê kinc derxistinê. Ew ê kincên min ji min bike. Xem nake ku ez bêjim diya min a delal. Ez baş im. Sax im. Tiştekî min tune. Ew dê ye û gotina wê derbas dibe. Ne ku min ew daye; na, wê ez da me. Ji ber wê ye ku gotina wê derbas dibe û dê bibe jî. Herçiqas ku ez mezin im, xwedîjin û zarok im jî dîsa xem nake. Ez lawê wê yê biçük im. Şirînê wê me. Nezan im, sêwî me û bêkes im.

— Berxê min... ev der ci bûye? Bêje, bêje, hinekan tiştek lêxist? — Na dayê, na... kesî tiştek lênenexist. Dema ku min dixwast tiştekî hişk bibirim, min meqes da ber zikê xwe ku piçekî alîkariyê jê bistînim. Dema ez hatim dawiyê, min meqes pir guvaşt û paşıya meqesê jî zikê min guvaşt û xwîn bû. Lê du-sê rojan de xweş bû.

— Ka ez li lingêن te binihêrim. Ka pê û pêciyêن te hene.

— Na dayê, ne ling, pê û ne jî pêciyêن min hene! dema ku xwarina min tune bû, min ew xwarin.

— Na, na, ez dikim binihêrim. Goreyêن xwe derbixe.

— Na dayê! Tiştekî ku tu lê binihêrî tune.

- Ez dibêjim derbixe û tu jî derdixî.
- ... Pey li min! Hawar li min! Kurê min pêyê te çi bûye? Ew di ber kû de ma? Ew çi bû? Ew di ber kîjan makîneyê de ma?
- Tu çi dikî diya min?!
- Ez piyê kurê xwe maç dikim. Ma ez çi dikim!
- Erê diya min, erê. Ez te nas dikim. Dilê te her wek xwe ye. Lê a niha dora te ye. De tu bêje. Çima porê te wirg spî bûye? Çima rûyê te qermiçî ye? Wek axa zeviya nûajotî, li ber Rojê şewitî... Çermê te çima ewqas hişk bûye?
- Tu dev ji min berde heyran. Tu xwe bêje. Tu çimali ber xwe dinihêrî? Rûyê te, dengê te bi girî dibe. Kelgiriyek li ser dengê te ye. Ez dibînim hêstir ji çavên te têne. Pozê xwe dikişînî...
- Tiştekî min tune dayê. Min bîriya te kiribû loma ez kelgirî bûm. Baş e, çima tu digirî?
- Ez nagirîme Canrojê min. Hêstir bi xwe ji çavên min têne. Diya te nagirî. Ez nagirîm.
- Êdî girî bûye jiyana me. Her kî negirî, dilê wî reş e.

Stockholm 1993

RAYAN

J. Espar

Werrek bi ay rojan! Zerra mi mi wena. Reyanê mi di zî
hêvî herikiyêna hezey
gelekî embazan. Embazê ganfîday û erjiyayey
embazê ki ez ewro
yînî heti şermezar o.

'Eyb yeno vatiş ma nêzanaynî merg çi yo çikare wo.
Ti çendi vajî ma endi xwi
ra razî bî, to vatînî qey ay koy-moyê wîrdêkî heme
ma viraştî. Bawereya ma sey
pola qasidî.
Xeyalê ma romantîkî,
şoreşgêrî bî xeyalê ma
biney zî saxekî
û naşî.

Estaranê zerrênan hewnê ma xemelnaynî
asmîno sêmên di. Babet babet vilikî
zergûnî bînî zerrîda ma ya teniki ser o.
Ma bengîyê rindey
ma sembolê neweyey
ma xwazgînê azadiya nazdari bî.

J. Espar
(1956 - Piran)
Kitêba wî ya dawîn:
Tanî Estanîkî û
Deyirê Ma

Qali hameya qali ez vana, nêki ewro hinî ne aw pey
germini ne zî serdini bena.
Giregirê ma payedarî, îllegalîta ma namedari bî. Îllegalîta
ki ma vatinî
qey halînê zorê gonarî ya.
La gama ki barbaran bestî çek û rextî
gama ki yew şew xafila ameyî lek bi lekî
ne havila hewnan bî ne zî ya xeyalan.
Giregiran zî mepersî!
Yê bê ki vajorî bî
bê ki riy yînî bidejo
pey viyedê xwi kend
û hergû yew yew heti ra şî.
Sey seyekanê binê dêsan
milçewtî û milulî
destê ma pistinê ma di
Ma raşte di mendibî.
Roj hinî rojê bêbavan
çi apoletin, çi bêapolet
roj rojê unîforma bi.
Zîndano tarî di
ters ramitinî
ganî girewtinî
unîformayinan.

Ters kuçan di
ters keyan di
fekdê mi ro nîna ez vaja
ters dekewtibi pîzzedê şarî.

Ez çi serey to bidejno
Rojê seki yew mi ra vajo: "Ti zî rayan î birak!
Rayanê Binê Xeti."
Mi pîzzedê xwi di va:
"De ha Serê Xeti, ha Binê Xeti
timo ayo ki zerra mi biya çarleti."
Yew nimacê dosere ra
ez raymenda Berê Mêrdînî ra!
Mi çend waştinî yew vajo:
"Ti xeyr şêrî silam bêrî leyro!"
Ay nimac, kesî vîrî şono caran!
Kamî zanaynî ay nimacê
bêrîya min a çendroja
Stokholm di bena duyes serra.
Kamî guman kerdînî gelo
Tîtikê koyan beno warey gerîlla.

WAŞTA

J. Espar

Ti gege terni û ciwani
naziki û delali
vilika hinari manena.

Ti gege şermokini û nazini
veyeka yewşewa manena.

Ti gege tersoneki û siviki
xezalêka koyî manena.

Ti gege zerteniki û pîzeveşni
quesbaya may manena.

La hergû reya ki ti binê çiman ra
ewniyêna û peşmiriyêna
ti tena waşa manena.

Sıbat 1993

GAP Ú MİRATA KULTURİ

Osman Aytar

Dewleta Tirkiyê, projeya ku bi navê "Projeya Anadoliya Başûrêrojhilat" (GAP) tê nasîn, her dem wekû propagandayê bi kar tîne. Li gor berdevkên dewletê, "pêşeroja" gelê Kurd wê bi GAP'ê bê guherandin. Wekû her caran, di dema vekirina yek ji tunelên Ruha (Şanlıurfa)yê de jî, bi rojan di radyo, televîzyon, rojname û kovaran de, propandayêni li ser derew û demagojiyan avakirî, hatin kirin. Propagandayêni weha, hindik an zêde her dem tên bikaranîn.

Gelo rastiya GAP'ê ci ye? Wê ci bîne û bibe?

GAP, projeyek fireh e û li gor planêni resmî yên dewleta Tirkiyê, wê li ser ava Ferat û Dicleyê 22 bendav (baraj) û 17 santralên elektrîkê avabibin. Ger GAP bi tevayî bê avakirin, nezî 1.6-1.7 milyon hektar erd wê bêni avdan û 26-27 milyar kilowatset elektrîk wê bê bi destxistin. Ji bo avdana erdêni zîrebetê yên herêmê, li Ruhayê du tunelên mezin ava dibin. Di çerçeweya GAP'ê de, heta nuhabendava ku bi tevayî qediyaye, tenê Bendava Karakayayê ye. Bendava Ataturk û Tunelên Ruhayê jî, tenê hin beşen wan qediyane. Karê avakirina hin bendav û santralan jî didome û yên mayîjîhîn di seviyeya planê de ne¹.

Bê şik gellek aliyêni vê pirsê hene û ne mumkun e ku di nivîseke weha de mirov bikaribe hemû tiştan bîne ziman. Armancêni siyasî, civakî, aborî û yên din ên dewleta Tirkiyê ku li ser GAP'ê ne, gellek in. Di gel vê, hin tiştêni ku bi avabûna bendav û santralên elektrîkê, hatin û wê di pêşerojê de bêni holê jî hene. Xerakirina mîrata kulturî, yek ji van tiştan e, ku divê mirov bi giringî li ser bisekine.

Pêwîstiya pêşveçûna tevayî

Dewleta Tirkiyê, di warê polîtikayên pêşveçûnê de jî, helwesta xwe ya dîrokê bi tundî didomîne, guh nade peyman û pîvanên navneteweyî. Ger bi xwe îmzekiribe jî, ji bo wê ne girîng e û li gor berjewendiyên xwe yên kurtewext, dikare mîrata dîrokî û kulturî ya gelan bi hêsanî xera bike. Wexta pirs dibe pirsa Kurd û Kurdistanê, ew bêberpirsiyartî hîn hovane dimeşe. Projeya GAP'ê, yek ji van mînakên bêberpirsiyartiyê ye.

Di vî warî de gellek peyman û biryarên navneteweyî ku ji alî Tirkiyê ve jî hatine îmzekirin, hene. Di nav van peyman û biryaran de du hebêن balkêş hene ku ji bo agahdariyek giştî, xwedî maneyên girîng in.

Yek ji van, bi navê "Dehsaliya Dinê ya Geşbûna Kulturî (1988-1997)" tê nasîn, ku bi biryarên civînên giştî ên Neteweyên Yekbûyî û UNESCO (Rêexistina Kulturî, Zanistî, Perwerdekarî ya Neteweyên Yekbûyî) hatiye qebûlkirin. Tirkîye, him pêwistiyên vê biryarê nayne cî, him jî di pratîkê de li dijî vê biryarê gavan davêje. "Rêberê Pratîk" ku ji bo çalakiyên Dehsaliya Dinê ya Geşbûna Kulturî hatiye amadekirin, hin rastiyyê planên pêşveçûnê, ku ji bo planên GAP'ê jî aktuel in, tîne ziman. Di rêberê de behsa helwesta pêşveçûna tevayî tê kirin. Tespîten wekû "*Hemû babet projeyên pêşveçûna civakî û aborî ku rewşa kulturî û xwezayî ya civakekê nagrin ber çavan, mehkûmê têkçûnê ne*" û "*Tu projeya pêşveçûna rastîn, nikare taybetiyên bingehîn ên rewşa kulturî û xwezayî, pêwîstî û daxwaziyên gelên alaqeder bide aliyêkê*", rastiya GAP û xerakirina mîrata kulturî tînin ber çavan.

Çar armancêن bîngehîn ên "Programa Dehsalî" ya ku di çerçeweya Dehsaliya Dinê ya Pêşveçûna Kulturî de hatiye îlankirin, ji alî perspektif, ji bo pirsa Kurdan jî gellek di cî de ne. Ew çar armancêن wekû, *di pêşveçûnê de liberçavgirtina unsûra kulturî, nasîna nasnameya kulturî û dewlemendkirina wê, firehkirina beşdarbûna jiyana kulturî û geşkirina hevkariya kulturî ya navneteweyî*, him ji alî pêşeroja polîtikayên dewletê, him jî ji alî pîvanên pêşveçûnê, xwedî maneyên girîng in.

"Peymana Parastina Mîmartiya Ewrûpayê" ku ji aliyê Tirkiyê ve jî hatiye îmzekirin, di vî warî de mînakek eskere ye. Him di vê peymanê de, him jî di planên ku di vê mijarê de hatine amadekirin de, pêwistîya jiyandin û parastina doralî û mîrata mîmarî, di projeyên pêşveçûna civakî û aborî de liberçavgirtina mîrata kulturî û dîrokî, tê behskirin. Di peymanê de hin hukmên ku yên ku peyman îmzekirine girêdidin jî, hene⁴. Lê ji bo Tirkiyê ne xem e.

Ji ber ku ji plankirina GAP'ê heta nuha, dewleta Tîrkiyê tu car pêwistiya şirovekirina tesîrên projeyê nedîtiye; hin pîvanê navneteweyî ku pêdivêtiyê wan divê ji destpêka projeyan bêne bicihanîn, bi bêberpirsiyarî paşguh kiriye; bajarekî antîk ê Kurdistanê û gellek cihêن dîrokî di bin ava bendavan de man. Ger tedbîrên pêwîst neyên standin, an jî planê heyî neyên guhertin, wê bajarek wekû Hesenkêfê û gellek cihêن din jî di bin ava bendavan de bimînin.

Di bin avê de xezîneyeke kulturî

Tiştên ku di kolînên arkeolojîk ên girikên (Şemsiyetepe, Değirmentepe û Koşkerbaba) ku di bin Bendava Karakayayê de man û di yê bajarê Samsatê de hatin dîtin, bi serê xwe him nîşanêن dewlemendiya mirata kulturî û dirokî ya Kurdistanê ne; him jî seviyeya wêrankariya GAP'ê ya li ser mîrata kulturî nîşan didin. Ji ber ku kolînên arkeolojîkî dereng dest pê kirin, gellek tiştên hêja di bin avê de man.

Di kolînên arkeolojîk ên Girikê (höyük) Şemsiyetepeyê (1978-1985) de hin tiştên ji Çaxê Hesinî, Çaxê Pêşî yê Tûncî û Çaxê Kalkolîtîk mayî, hatin dîtin. Li Şemsiyetepeyê, di gel dîtina perçeyen dîzik û qafikan, kêra hesinîn, derziyek tûncîn û hin figûren ji Çaxê Tûncî mayî û kûzekî sor ku tê texmînkirin ku ji Çaxê Hesinî maye; hebûna avahiyên bi keviran çêkirî, jêmayiyên kûre (firûn) û odayê bi tifîk, nîşanêن seviyeya bicîhbûna mirovayetiyê ku wê demê li herêmê bûye ne⁵.

Di kolînên Girikê Degirmentepeyê de (1978-1984), tiştên ku ji Berê Mîladê 4 000-5 000 sal mane, hatin dîtin. Serê tîrkevanek û kaseyek ji Çaxê Hesinî; kort û sandûqêن (bi kerpiçan çêkirî) zexîreyê, aletên ji keviran çêkirî û gellek perçeyen kaseyên ji Çaxê Hesinî; hin aletên ji hestiyân çêkirî, hin ziynet, hin babetên moran, kûreyên ji bo helandina sıfir (bakir), xaniyên bi kevir û bi kerpiçan çêkirî û firûn û argûnên (tifîkên) wan ên ji Çaxê Pêşî yê Tûncî, hin tiştên balkêş ên ku ji avê xelasbûne ne. Heta dema me mayina xaniyên bi kerpiçan çêkirî, wekû hostatiya mîmariya wê demê tê şirovekirin⁶.

Di kolînên arkeolojîk ên Girikê Koşkerbabayê (1978-1983) de, di gel avahiyên bi kerpiçan û bi keviran çêkirî yên ji Çaxê Hesinî û Çaxê Pêşî yê Tûncî, dîtina hin perçeyen dîzik û qafikên ji Berê Mîladê 1000 sal mayî û hin jêmayiyên avahiyên ji dema Urartûyan, wekû nîşanêن bicîhbûna mirovatiyê tê şirovekirin⁷.

Bajarê Samsatê jî, bi tevayî di bin ava Bendava Ataturkê de ma. Wekû tê

zanîn, Samsat bajarekî kevnare yê Kurdistana Bakur bû. Bajarê Samsatê, ji Qraliyeta Kommagene ku Berê Mîladê di sala 69'an de avabûbû, paytextî kiriye. Avakarê vê qraliyetê, Antiochosê I. jî tê de, şes qralan li herêma Samsatê 141 sal hukumdarî kirine. Herêma Samsatê, di pêvajoya dîrokî de bûye cîwarê gellek gelan û gellek hukumdarان jî li herêmê serdestiya xwe domandine. Sumeran, Hurriyan, Hîtîtan, Mîtanniyan, Medan, Asûriyan, Persan, Roman, Ereban, Selçûkiyan û Osmaniyan li gor rewşa cîwarbûn û serdestiya xwe, li herêmê jiyane û hukumdarî kirine. Lê Kurd, wekû tê zanîn pîşti têkçûna împaratoriya Medan, bi awayekî giştî her dem bindest bûne.

Di kolînên arkeolojîkî yên bajarê Samsatê de, hin tiştên jêmayiyêن kulturi hatin xelaskirin; lê mixabin xezîneyeke mezin di bin avê de ma. Li Samsatê kolînên arkeolojîkî, di sala 1978'an de dest pê kirin; lê di gel vê derengdestpêkirinê jî, kolîn bi dûzan nemeşîyan. Di kolînan de jêmayinên girîng ên Çaxê Navîn ê Tuncî û yê Berê Mîladê 2000 salî, hatin dîtin. Perçeya kitabeteke ji Çaxê Dereng ê Hîtîtyan, di wazoyek ku ji Çaxê Asûriyan mayî de dîtina peykerê kulliyek ku ji bronz hatiye çêkirin, perçeyeke tuxlayeke cîlakirî, hin tiştên balkêş ên ku hatin dîtin in. Di kolînan de morêن ji Çaxê Nû yê Babîlan (Berê Mîladê 625-539) û Çaxê Dereng ê Asûriyan (Berê Mîladê 721-705) jî hatin dîtin. Li ser morêن Çaxê Nû yê Babîlan, şiklê figûrên mirovên ku li ber sembolên "Xwedê" secde dikan, heye. Li ser mora ku tê texmînkirin ku ji Çaxê Dereng ê Asûriyan maye, rismê qralek ku li ber figûrê ku ihtimalek mezin "Xwedayê Heyvê yê Herranê" temsîl dike, secde bûye, heye. Di kolînên Samsatê de, dîtina jêmayiyêن qesra ku tê texmînkirin ku di dawiya dema Helenîstîk û Romayê de, ji alî bavê Antiochosê I., Mitrades Kallinikos (Berê Mîladê 100-70) hatiye çêkirin, xelaskirinek baş bû. Li wir, perçeyêن mozayikê, sikkeyên Mitrades Kallinikos û hin berhemên peykersazî; di kolînên bircên Samsatê de jî jêmayiyêن demên Bîzans û İslâmê hatin dîtin. Di kolînan de di gel dîtina gellek tiştên ji dema Artûkiyan, Selçûkiyan û Eyyubiyân mayî; taybetî jî di kolîna sala 1983'yan de di qata dema Helenîstîk de di nav paçekê de sîkkeyên sîmîn, tiştên ziynet ên sîmîn û zérîn, mirarî û moriyêن ji kevirên giranbuha çêkirî jî hatin dîtin. Sîkkeyên sîmîn 340 heb bûn û yê dewletên Emewiyan, Ebbasiyan, Samaniyan, Hemdaniyan û Buweyniyan bûn. Di kolînên sala 1984'an de jî, 3 sîkkeyên zérîn ku li ser wan navêن xelîfeyêن Ebul Cafer Harun (Pişti Mîladê 786-809), Ebul Fazl Cafer el Mutewekkil ala'llaha (Pişti Mîladê 847-861) hene, hatin ditîn⁸.

Di nav sînorêñ Semsûrê (Adiyamanê) de gellek berhem û avahiyêñ dîrokî jî di bin ava Bendava Ataturkê de man. Li Gextê (Kahtayê) Girikê Ancozê, li Samsatê gorêñ di nav zinaran de çêkirî, Tirba Arslan Paşa, Tirba Hesen Hecî, Tirba Hecî Yusuf, Tirba Mehmet Gazi Paşa, hin kîtabetêñ kevn, hin xaniyêñ kevn (Mala Bekir Çetin, Mala Kadir Aslan, Mala Mustafa Kuran, Mala Nazîf Toprak û Mala Nurî Satici), Mescîda Hesen Aga û Mescîda Tepeönüyê di bin ava Bendava Ataturk de man⁹.

Pêşeroja bajarê Hesenkêfê jî di talûkeyê de ye. Li gor planêñ GAP'ê, ger Bendava Ilisu avabe, wê Hesenkêf bi tevayî di bin avê de bimîne. Wekû tê zanîn, yek ji bajarêñ kevnare yêñ Kurdistanê jî, Hesenkêf e.

Li gor hin çavkaniyan, di Çaxê Pêşî yê Klasîkî de navê bajêr Cepha (Cefa) bûye û di belgeyêñ Konsilê Khalkedonê (nuha navê wê "Kadıköy" e) de navê wî wekû merkeza Metraniya (piskoposiya) Suryaniyan derbas dibe. Li gor van çavkaniyan, di wê deme de gellek dêr li herêma Hesenkêfê hebûne. Bajar, dem dem ketiye destê Ebbasiyan, Hemdaniyan, Merwaniyan û Artûkiyan; herweha ji Artûkiyan re paytextî jî kiriye. Ji ber ku gellek şikeftêñ ku ji parastinê re musaât in li Hesenkêfê hebûne, bajarî bala gellek hukumdaran kişandiye ser xwe. Hesenkêf, carekê ji alî İlhanîyan hatiye xerakirin jî. Di destpêka sedsala 16'yan de demekê ketiye destê Safewiyêñ Îranî, lê ew desthilatdarî dirêj neajotiye û di sala 1516'an de bi alikariya hin beg û serokesîrên Kurdan, Hesenkêf ketiye destê Osmaniyan. Dewleta Tirkîyê jî, ji avabûna xwe, desthilatdariya herêmê dewr girtiye¹⁰.

Notêñ binî:

1. Ji bo şirovekirinek berfireh û pirralî a li ser GAP'ê binêre:

Osman Aytar, Kürdün Makûs Talihi ve Güneydoğu Anadolu Projesi, Medya Güneşi Yayınları, İstanbul, Kasım 1991

Di şirovekirin û binavkirina jêmayiyêñ kulturî û dîrokî de tesîrên îdeolojiya resmî û politikayêñ dewleta Tirkîyê jî, divê her dem bê hesabkirin.

2. UNESCO-Mimarlar Odası, Kültürel Gelişmenin Dünya Onyılı ve Türkiye, E Yayınları, İstanbul, Mart 1990, r.22-24

GAP, li ser xwezayıyê û jiyana miravan (wek mînak, sebebbûna hin babetêñ nexweşîyan) jî hin tesîrên neyînî (negatif) dike. Ev aliyê vê pîrsê dikare bibe mijarê nivîseke din.

3. UNESCO-Mimarlar Odası, r. 25-32

4. UNESCO-Mimarlar Odası, r. 77-85

5. Ji bo kolînêن Şemsiyetepeyê (Dî nav sînorêن gundê Bilaluşagi de ye ku girêdayî qezaya El'ezîzê, Baskîlê ye) binêre:

- A.Muhibbe Darga, Şemsiyetepe 1979 Yılı Çalışmaları, II.Kazı Sonuçları Toplantısı (Ankara, 11-15 Şubat 1980)

- A.M.Darga, Şemsiyetepe Kazıları 1981 Yılı Çalışmaları, IV. Kazı Sonuçları Toplantısı (Ankara, 8-12 Şubat 1982)

- A.M.Darga, Şemsiyetepe Kurtarma Kazıları 1982 Yılı Çalışmaları, V.Kazı Sonuçları Toplantısı (İstanbul, 23-27 Mayıs 1983)

- A.M.Darga, Şemsiyetepe 1984 Yılı Kazı Çalışmaları, VII.Kazı Sonuçları Toplantısı (Ankara, 20-24 Mayıs 1985)

- A.M.Darga, Şemsiyetepe Kazıları 1985 Sezonu Sonuçları, VIII.Kazı Sonuçları Toplantısı (Ankara, 26-30 Mayıs 1985)

6. Ji bo kolînêن Değirmentepeyê (Nêzîkî gundê İmamlı ku girêdayî Meletiyê ye) binêre:

- Ufuk Esin, Değirmentepe Kazısı 1979, II.Kazı Sonuçları Toplantısı (Ankara, 11-15 Şubat 1980)

- U. Esin-Savaş Harmankaya, 1984 Değirmentepe (Malatya) Kurtarma Kazısı, VII.Kazı Sonuçları Toplantısı (Ankara, 20-24 Mayıs 1985)

7. Ji bo kolînêن Koşkerbabayê (Nêzê gundê Meydancık ku girêdayê Meletiyê ye) binêre:

- Onder Bilgi, Koşkerbaba (Göçkerbaba) Höyük 1979 Yılı Kazıları Sonuçları, II Kazi Sonuçları Toplantısı (Ankara, 11- 15 Şubat 1980)

- O. Bilgi, Koşkerbaba Höyük 1981 Dönemi Kazıları, IV. Kazı Sonuçları Toplantısı (Ankara, 8-12 Şubat 1982)

- O. Bilgi, 1983 Dönemi Malatya-Koşkerbaba Höyük Kurtarma Kazıları, VI.Kazi Sonuçları Toplantısı (İzmir, 16-20 Nisan 1984)

8. Ji bo kolînêن Samsatê binêre:

- Nimet Özgürç, Samsat 1984 Yılı Kazıları, VII. Kazı Sonuçları Toplantısı (Ankara, 20-24 Mayıs 1985)

- N. Özgürç, Sumeysat Defnesi, Belleten, Türk Tarih Kurumu Yayıını, Aralık 1985

- Tahsin Saatçi, Sumeysat Defnesi Sikkeleri, Belleten, Aralık 1985

- A. Ahmet Tırpan, Samosata Aşağı Şehir Sur Duvarları, VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı (Ankara, 26-30 Eylül 1986)

Navê Samsatê, berê Samosata bû, di dema Ereban de navê Sumeysat girt.

9. Yurt Ansiklopedisi, Cilt 1, r.241

10. İslam Ansiklopedisi, Cilt 5, Kısım 1, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, r.452-454

Jİ SİFİRÊ

Paşa Uzun

Di girtîgeha Dîyarbekirê de, divê me di şevekê de
neh-deh marşên Turkî ezber bikira û divê herkes
di demekê kurt de hînî nivîsandin û xwendina Tirkî
bibûya. Piraniya me bi ser diketin, yên ku nikarîbûn mal
li xwe dişewitand, dest û nig li wan nerm dibûn.
Qerdîyanêngirtîgehê bi copan diketin ser canê wan û
weke hevîr ew nerm dikirin.

Her kî çi dibêje bila bibêje, can şîrin e û tirsa lêdanê
giran e.

Gelek însan hebûn ku di emrê xwe de tu caran ne Turkî
peyivîbûn û ne jî Turkî xwendibûn. Ev însanên
Turkînezan di şevekê de dibûn kewê gozel û bi Turkî
dixwedin.

Niha divê ez ji kovara Komeleya Niviskarêne Kurd re
nivîsarekê binivîsînim. Ev daxwazî ji çend hevalên
Komeleyê tê. Bê zor û bê tirsa lêdanê, yên endam û yên
ne endam divê bi pêñûsa xwe alîkariyêngirtîgeha xwe ji kovara
Komeleyê fe pêşkêş bikin.

Paşa Uzun
(1953 - Sêwreg)
Kitêba wî ya dawîn:
**Siverek'te Bir
Gece Vakti**

Bes ez nizanim, ezê ji ku û çawa dest pê bikim. Ez ji nivîsê û nivisandinê gelek dûr ketime. Ev dora sê salan e ku min bi Kurdî tiştek nenivîsandiye. Berî vê bi çend sal, min di redaksiyona kovara Berbangê de cî girtibû. Bi zor û zehmetî û bi alîkariya hevalan min çend nivîsar nivîsandin. Lê zor e, zehmet e, wekî zaroyên şeşsalî divê meriv li pê heval û nasan biggerre û alîkariya wan bixwaze.

Gotina min ew e ku, divê meriv hin tiştan di vexta wê de dest pê bike. Niha emrê min çel e. Heta îro roj min gelek tişt bi Turkî nivisandiye û bi Tirkî hîn bûme.

Berî ku ez di redaksiyona Berbangê de cî bigrim, min bi dil û daxwaziya xwe dev ji zimanê Turkî berdabû.

Bi Turkî guhdarîkirin û bi Turkî xwendin niha min ji kok de terk kir. Her çiqas mentiqî nebe jî dilê min dest nade ku ez Turkî bixwînim û Turkî guhdarî bikim. Pirtûkên bi zimanê Turkî min ji nav pirtûkên xwe derxistin, niha di nav embar xanîyê me de toz dignir.

Niha emrê min nîvê rê jî derbas kirîye û ez dixwazim bi Kurdî binivîsînim. Di vî salê xwe de ez ji sıfirê dest pêdikim û ji sıfirê destpêkirin hertim zor e. Gava ez vê nivîsarê dinivîsînim, carna diseke nim û li kelîmeyê rast digerrim. Weke însane kî kor ez di şeva tarî de li riya rast digerrim. Bêzimanî weke korbûyinê zehmet e, Xwedê bira serê kesekî de neyne.

Herweha daxwaza dilê min bi Kurdî nivîsandin e û divê bê gîlî û bê gazinc ez vê bidomînin. Lê ezê bigihîjim ku derê, jiyanâ min a rojane wê dest bide an na, ez nizanim. Dibe ku hevalen ziman zane, hevalen ku di vî warâ de pêş ketine bi min bikenin. Bes xem nîne, ezê jibo serketinê bixe bitim. Gava ez bi ser neketim, ezê xwe paş ve bikişînim û li mala xwe rûnim.

Zor û lêdan tune, ne copêner qerdîyanê Dîyarbekirê û ne jî "devê tifinga mor". Yê ku zorê dide min dilê min e.

Vê care di vê nivîsara kurt de min hîssên xwe nivîsandin. Ka hele bise careke din ger şert û şurût dest bidin ezê hewl bidim ku nivîsareke din binivîsînim.

16. 2. 1995

"NO KÎ MA RA WO"

Münzûr Çem

Siro ke Çorum de eskerîya xo kerdêne, xافتela rozê emir amevî ke şêrê Giresun. Ci turî ke emir vêjîyavî kî nêvinetîvî, hama eve lerze kewtîvî ra raye û şîvî. Nêzdîyê di heftêy ra dime, ke xo rasnavî Boyabat, endî eskerî de hal nêmendîvî. Kincî ser o bîvî qilêrinî, pos de mendîvî. Yê tayîne dirriyavî, parçeyî ci ra sanîyêne ra. Yê tayîne kî postalî lingû de heleşîyavî ro. Vêsanîye û têsanîye ver, teqeta xo qedîyavî. Hen qefelîyayî bî ke, çokî bine de bîyêne çewtî, bese nêkerdê ke game berzêne. Binê çentî de bîvî bulik, lingê xo hard ra kas kerdê, zarzor şîyêne. Eskerî de moral nêmendîvî, çêfê xo bine ra remavî.

Uzay ra gore kî eke mola amê cidaiş, zeke mordem maya xo ra newe yêno dîna, hen bî. Ci ra tayê, eve lerze meredîyayî ra, tayê kî nîştî ro. Tayîne eve merax çimê xo dormê xo de fetelnayî, nîyada, tayîne kî sarê xo na ro zonîyonê xo ser, fikirîyayî.

Memedo Dêsmiz ve xo kî, eke tenê senikek nîst ro, nêvinet, pêyser ust ra, destê xo kerdî cêvanê xo, hurdî hurdî fetelîya. Eke hen tenê nahet û dohetî ser ame-şî kî, xافتela hîrê-çar cêni ve hondekî cuwamêrdan ra kewtî ra

Münzûr Çem
(1945 - Kêxî)
Kîtêba wî ya dawîn:
Ferhengê Kurdi
(Zazakî)-Tirkî

çiman ver. Çituri ke yê dî, zerre de gonî gîrîye. Sayeke komêde dostanê xo dîvî. Sayeke ayê ke verva ci yê, wertê dêy û dîne de hevalîya serran bîye. Hen ci ra nêzdî, hen gonegerm osêne. Ci esto ke nêwast xeletîye bikero, o sebeb ra gore kî tenêna eve dîqqet nîyada. Nê! Sasîye te de çînebîye. Dêrsîmîzî bî yê. Sîma xo şîvî ro sîma sarê Dêrsîmî. Eke na qerar nîya da ci, nara kî nêvinet, hetê ci ser bî ra derg şî. Hama hen şiyêne ke, sayeke dîne rê elaqadar nêbîyêne, hen xo rê fetelîyêne. Siro ke êy hen kerd, cênikêda kokime werte de bîye, aye eskero ke yê dormû ra axme bîyo, dêy de nîyada nîyada û xafela va ke:

– Wêêyê, no eskero ke koyê Dêrsîmî ra ma qir kerdîme u yo. Nîyadê, surringinê ê kowû kî hona pa ro.

Memed, zerê xo de huya hama vengê xo kî nêkerd. Çiqaşî ke dest ra ame, oncîya xo na ro nêzonayêne. Heto bîn ra kî devam kerd, hetê dîne ser şî.

Ayê de Dêsmû tenêna zêde eve dîqqet binê çiman ra têy nîyada. Cênikâ kokime kî qet nêvinete, Memed işaret kerd û va:

– Wêêyê! Sayeke koyê Dêrsîmî yo, ma dime yeno cîyê weno ha!

Memedî o ra dime gos pira nêkuya, raste- rast hetê dîne ser şî. Cênikâ nîyada ke nêvindenô yêno, nara kî ze tenê çêfê xo rema û eve xof, va ke:

– No cîyê weno hama nêzû çek o.

Naye ser o Memedî veng fist ra xo, va ke:

– Heya waya mi, ez van cîyê burîne, hama sima nêvindenê ma se bikêrîne.

Ci turî ke Memedî hen va, veng kewt ra cênikâ kokime û va ke:

– Wîy ve mi ro bo! Xizir mi ve kore kero! Wîy, nê no na wo ma ra wo! Na wo zonê ma qesêy keno!

Surginî sas kewtîv ci, nêzonêne ke se bikerêne. Heto zu ra quesê xiravinî vatîv, serm kerdenê. Heto bîn ra kî welatê xo ra zu rastê ci amêvî, eve zonê dîne têy quesêy kerdê, çêfê xo hurêndî de bî.

Eve o hal, waxto ke tenêna bî nêzdî, rind amêy tê rî, zuvinî de nîyada, nara kî cuwamêrdû ra Qemerê Hêyderizî veng fist ra xo va ke:

– Lawo, nîyade cîyê van, hama ti gereke înkîr mekerêne ha. Ti Memedo ke areyê Têsnîge ver der a, o nîya? Sîma to şîya ro sîma dêyî.

Memed huyî û va ke:

– Ya, ez ûne.

Qemer, xêlê serrî ra avê şîvî Têsnîge, dêsê areyê Memedî navî ro. Uza ra zuvinî zonêne. Xora eke kincê eskerî pira nêbîyêne, Qemerî seke dî, o nas kerdê, hama kincû hen vurnavî ke naskerdene qolay nêbîye.

Endî Memed lewê dîne de nîst ro, hal-xatirê zuvinî pers kerd, naza-haza ra qesêy kerd. Yê, di serrî ra avê surgin kerdîv, rusnavî Boyabat. Eke amêvî

nêamêvî kî fetelnêne ke cayê xo yo newe misêne. Eskera bî ke no kî çiyede zor bî. Îne nêwastêne ke welato xêrîv de vindê, hama çîyo ke dest ra bîyamêne kî çînebî. Omidê xo vîndî nêkerdê, ci esto ke vinetene ra qederî kî raye çînebîye.

Eke eve o hal tenê waxt vêrd ra, cêniķa kokime nara kî Memedî de nîyada huye û eve vengêde wes û nerm va ke:

– Mi qeda biguretaye, mi ti nas nêkerda. Mi nêzona ke ti Dêsmiz a, ma ra wa. Qedayê binê lingonê to cên, tu nêbo qesonê mi ve xo çetin bijêrê, biheredîyêne.

Heto zu ra hen va, heto bîn ra kî destê xo kerd ra derg, cayê misna ra ci û va ke:

– Nîyade, ha cawo ke mîyî te de çerenê, çê ma uza wo. Vêyvê ma estê, domonê ma estê, bê ma şime çê, mîymanê ma be. Kinconê to şume, uwe keme hazir, xo ro ke. Heftêde xo vinde, rawerêşîye, têpiya pêyser bê.

Memed oncîya huya, va ke:

– Îzne mi nêdanê. Ewro îtar îme, meste kata some, se keme bêlu nîyo. Bese nêken bêrîne.

Hona ke êy na qesê xo newe qedêno kî, vîrrike amê pirodayêne, esker eve lerze, her het ra vost şî hurêndîya iştîma de bî top. Aye de Surginan pers kerd va ke:

– Çuwa wo, çik o, se bîyo ke?

Memedî va:

– Herv esto, endî some herv.

Cêniķa kokime sas kewte ci, hen motê Memedî bîye û va ke:

– Wîy! Herv çik o? Çê ma nîna, di-hîrê rojî mîyman nêbena?

– Naza eskerîye wa, seva çiyê henêni firsend ma nêdanê najnî. De musade bidê mi, endî ez şêrîne.

– Ti mecbur a, gerek şêrê?

– Ya, eyî va ke.

Na çekûyan ra dime zuvinî ra xatir wast, Memed bî ra rast, eve lerze hetê cayê iştîma ser şî. Waxto ke şî kî, cêniķa Hêyderize boyna ci rê minete kerdêne.

Waxtêde kilmek ra dime, esker kewt ra raye. Hondo ke Boyabat ra durî nêkewtitîvî kî, çimê Memedî, boyna surginanê Dêrsimî ser o bî. Qesê ke wertê dêy û dîne de vêrdîvî ra, hata ke şî Sînop, di rojî aqil ra qe nêvejîyayî. Vengê cêniķa kokime hona gos de bî û vatêne, "Wîy ve mi ro bo! Nê no na wo ma

ra wo! Na wo zonê ma qesêy keno!"

Waxto ke kewtî Sînop kî, mordemî hen zonêne ke ceznê amo, êy pîroz kenê. Sarê şaristanê Sînopî, nahet-dohetê rayan de amevî pêser, eve zero pak, eve huyayîş eskerî de nîyadêne. Çığaşî ke mordemê ke şaristan idare kenê, ïnan sava na karî plan virastîvî, hemeg serf kerdîvî kî, wastena miletî ve xo kî têpîya henêne bîye. Waxto ke vinetî, çadirî sanay ci, nara kî eskerî nîyada ke sarê Sînopî mîyî kerdê topî, sare birrnê, gost kerdo hazir ke esker va buro xo mird kero. Çorum ra va nat, raya virêne bîye ke esker zê vatene xo wareşiyêne ra û pîzê xo kerdêne mird.

Ê rozû ra dime halo ke Memedî dîvî, boyna dêy ser o fikir kerdê, surginê Dersîmê ke Boyabat de têy qesêy kêrdîvî, yê ardê verê çimonê xo. Yîne ci turî eskerî ra xuye kerdê, tersêne; sarê Sînopî ci turî ci ra hes kerdê û wayîr vêjîyêne! Ci ferqêde girs bî? Eke wertê Kirmancîye de esker nîya cayê de bivêjîyêne, xof û ters kewtêne zerrê miletî. Wact bî ke zofîne, seke esker dî, remêne, çê ra durî şiyêne. Esker, wertê dîne de qesa xiravine bîye, êşkence bî, qırkerdiş û surgin bî. Hama Sînop de çîyêde henê çînebî. Sarê Sînopî vatê ke:

– Eke cendermû hesav mekerîme, ma rîyê Seferberlîgîye Virêne de esker dîyo, rîyê kî nika, sirê hervê Hîtlerî de vîneme.

Ferq çığaşî gîrs bî. Îsonê hurdî hetû wayîrê di dînyawû bî û na dînyayî zuvinî ra zaf durî vinetêne.

Endî a roze ra têpîya kî eskerîya Memedî Sînop de vîrde ra. Serre 1941 bî û Herbê Dînya yê Didîne devam kerdêne. Dotê Sînopî, Dengizê Şiyayî û hardê Rusya ser o hervêde giran bî. Halê Tirkîya kî bêlu nêbî. Her deqa, her sanîya, mumkun bî ke herv kewtêne. Na sevev ra gore kî eskerîye zor vîrdêne ra. Ters dêyme zerrê eskerî ra nêvejîyêne.

Heto bîn ra, ziddê raza virêne, wertê eskerî û gelî de kî hama hama ke elaqe çînebî. Sayeke dorme ro eskerî cêriyavî. Hama oncîya kî Memed heqa Sînop û sarê Sînopî de tayê çî misêne, yê nas kerdêne.

Rozê hurêndîya novetî de bî, nîyada ke komê cênî û cuwamerdî ha yê dot ra yênen; boxê, vosnê û kelê ver o, ramenê. Hîrêmena hêywanî kî zof xo dest de bî. Boxe, hurêndîya xo de nêvinetî, nahet-dohetî ser remêne û boyna herrese kerdêne. Eke amêy bî nêjdî, Memedî pers kerd va ke:

– **Birayêne**, texmînê sima çik o, sima suke de nîne ci ra rosenê?

Yîne va:

– Ma nayîne nêrosem, nê qirvan ê esker axa.

– Hala hala. Ci qirvan ê ke?

Cuwamêrdû ra juyî aye de uşîra destê xo kerde ra derge, wertê dengizî de ada misnê ra ci û va ke:

– Esker axa, ti nêzonena. Dêrsim vanê welatê esto, uza ra waxtê de mordemê ardo îta, naza merdo. O mordem wayîrê sîr û kiramete bîyo. Nîyade ha cawo ke sipê keno, turva dêyî uza ra. Na qirvanû beme uza sare birrneme. Korî û nêweşî sonê a turva ser, benê rindî, dot ra wes yênenê. Turva, turva Şix Silemanî ya.

Memedî qal nêkerd ke eve xo Dêrsîm ra wo. Xo na ro nêzonayêne û pers kerd, va ke:

– Hewû ma na Dêrsîm kamecî het ser kuno ke?

Mordemekî va ke:

– Esker axa, ma nêzoneme, hama ma pers kerd, vanê hetê Erzurîmî der o.

Na qesî ra têpiya kî va ke:

– To rê bara to gostê qirvanî bîyarîme?

Memedî va:

– Sima hata bîyarê ez naza ra son. Novetî vûrîna, Heq razî bo.

Eve o qeyde yê kewtî durî şî. Xêlê waxt dîne dime nîyada, o ra têpiya kî dest na pira mesela Şix Silemanî ser o fikirîya. A raya virêne nêbîye ke Memedî namê Şix Silemanî hesnêne. Eke amêvî Sînop nêamevî, çond rêy bî ke mileti ci rê meselê dêyî qesêy kerdêne. Vatene ra gore, Şix Sileman waxtê pasayı de surgin kerd, rusno Sînop. Eke tayê waxt uza mendo kî ponc mordemanê xo yê ke têy amê, ci ra musade wasto, vato:

– Apo, eke ïzna ma dana, ma xo rê endî şîme çêwonê xo.

Şix Silemanî vato:

– Oxirê sima ve xêr bo apo gorî. Mevindê, era raye kuyê şêrê. Qe metersê, sima raye ra kederê nêvênê, sonê resenê çê. Ez kî meste sodir ci turî ke bimbarekê rojî silam da, miren. Ê mi endî temam a.

Roza bîne rasti kî, seke tijî vêjîna, Şix Sileman dîna xo vurnreno. Waxto ke mêtîtê dêy şunê kî, ayê ke lewe der ê ecayîv de manenê. Ci turî ke heto ju şunê qedenenê, eke sire yêno heto bîn, Şix Sileman eve xo, xo çarneno heto bîn. Naye ser o xeverê danê xocû û zonawoxû, yîne anê pê ser ke hala no çuwa wo, çik o bizonêne. Pêyê conî, xocê vano ke:

– Na mordem wayîrê sir û kiremete wo. Mordemê nîyanêni nêmirenê, honde ke dînya xo vurnnenê.

O ra dime, ada ke te de surgin de bîyo, êy pulê daye ra danê we, mezele kenê sipê, milet kî uza jîyare qewil keno, yêno ser o qirvanû sare birneno,

minete keno. Wela mezela dêy zê teverikî benê çêwonê xo. Ayê ke zêde amêne mezele ser kî Çerkezî bî.

Heto bîn ra Memedî Heqa Şix Silemanî de tayê çiyê bînî zonêne ke, xevera sarê Sînopî ci ra çînebîye. Şix Silemanî ra Dêrsîm de Dewrêş Sileman ya kî Sêy Sileman vajîyêne. O, pîlê Kurêşû bî. Pîr bî. Dêrsîm de kî miletî o wayîrê kiramete zonêne, ci rê hurmet kerdê, lew nêne dest ra. Merdena dêy ra dime, xêlê cawû de sarê Dêrsîmî turva dêy ser o sond werdê û vatêne:

– Ser vê Turva Dewrêş Silemanî ya ada Sînopî bo.

◆

Eke vengê çêverî ra cineqîya we, ame ra xo ser, câra ra, nîyada; tornê xo bî. Mektev ra amêne. Daye de eve huyîyîş çimî çarnay ra zuvinî ser û domanî nêvinetî, tekit şî kewtî oda xo.

Memed ecayîv de mendîvî. He ya; eke amevî Alemania nêamevî, zêde kî ke amevî suka Duîsburgî, zaf fikirîyêne, rew-rew xo ra şiyêne. Hama xoraşiyayışê na raya pêyêne kî zêde bî. Hen bîvî ke bine ra xo kerdîvî vîndî, poncas serre ra zêde pêyser şîvî, kevtîvî ve rozanê eskerîye. Rêyna bîvî esker, rêyna Çorum ra şîvî Sînop, rêyna uza surginê Dêrsîmî dîvî. Waxto ke na meselî ser o nîya vinet kî, xaftela, hen xorî ra, têpêy zerrê xo ant we. Naye ser o, cêniya xo pers kerd va ke:

– Se bî oncîya?

Memedî, pençero ke têy nîyadêne, do pençere ra çimê xo durî nêfistî û eve vengêde barî û pérsan va ke:

– Ma kamî vatêne ke nêjdîyê heştayserre de ez mecbur ben çê xo terk ken cênikî? Kamî vatêne ke surgin na raye kî yêno, qemetîno yaxê ma ra? Kamî vatêne ke serra hazar û new se wû neway û çorîne de, dewî rêyna yênenê riznayîş û vêsnayîş; miletî ra vajîno ke "sima ya naza ca verdanê sonê, ya kî mirenê". Kam bawer kerdê ka na eve miletî bena? Serra hîris û heştî de qe ke nê, ca misnênê ra surginû, zêde-kêmî hêgâyî dênenê ci. Na raye aye kî nêkenê. Vanê "terk kerê şêrê, kata sonê şêrê, se kenê bikerê". Zalimû nêverda ke pêniya amrê xo çê xo de ravîyarnîne, hardê xo de bimirîne. Dêrsim kotî yooo, Elemanîya de Duîsbûg kotî yo! Ci karê minê kokimî nazawû de esto? Hi, ci karê mi esto?

Siro ke qesê xo qedena kî, hayi ro ci nêbî ke liskanê cêniye de hêsisî gir bîyênenê amênê cêr.

DİMİLKÎ Dİ NERÎ Û MAKÎ

Haydar Diljen

Zey xeylê meselandê ziwanî ê bînan, meseleda nerî û makî ser o zî bol çî niyameyê nuştiş. Min bi xo zî na mesela ser o karêndo hera û derg nêkerdo. Min, tenya çimên ci ser ra çarna û nê qaydeyê cêrênî dî. Ez do demena tepya na mesela ser o qorna vindera.

Eza nika ferhengêdê Dimilkî-Tirkî ser o xebitêna. No karê ferhengî, do roşinkerdişdê tayn meselandê gramerî ê bînan û nê babêtê nerî û makey ser o zî yardım bikero. Yanê bi kilmey a, ez do qorna ageyra na mesela ser. Bi no awayo ki no nuşte ewro çap biyo, gerek kes zey nuşteyêdê munaqeşî bewniyo ci ra. Ez winî bawer a ki, embazê ki ziwan û Dimilkî ra fam kenê, çi bi feka û çi zî bi nuştişa, ki nê nuşteyê min û nuşteyê bînê ki bi Dimilkî ya yan zî Dimilkî ser o nusiyayê û ê ki nûsênê, munaqeşe bikerê û rayanê xo vajê, do halkerdişdê tayn meselandê ziwanî ê bînan di zî xeylê gamê ravey bêrê eştiş.

Min di nê nuştedê xo yê babetdê nerî û makî ser o, Dimilkîya çorşmedê Sêwregi esas girota. Embazê ki Dimilkîya mintiqandê bînan zanê û ziwanî ra fam kenê, ki bişê bidê pê ver, dima ma do bişê ci ra tayn qaydeyanê ûmûmî vejê.

Haydar Diljen
(1951 -Sêwreg)
Kîtêba wî ya dawî:
Destpêka
Rêzimana Kurdi

Zeki şima do cêr di zî bivîni, di giramerdê Dimilkî di mesela nerî û makey meseleyênda bol muhîm a. Tesîrê nerî û makey hem naman, hem sifetan, hem zamîran û hem zi fiilan ser o esto. Ki na mesela rind roşn nêbo, raştnuştişê Dimilkî bol zehmet o. Jo ra, roşinkerdişdê na mesela rê karêndo hewna vêşî, derg û hera lazim o.

Ez di nê nuştedê xo di, kamcî babet kelîmey bi seredê xo ya nerî yê, ya zî makî yê û kamcî kelîmey îstisna yê, ser o vêşî nêvinderda. Çunkî qandê ki kes bişo na kişta mesela ser o videro, gerek kes kelîman heminê ra biewniyo. Zeki min va, ez a bi xabatda ferhengî ya xebatênda wina zî kena. Yanê wexto ki ez fina ageyra na mesela ser, ez do babetandê kelîman ser o zî tayn çîyan binûsa û îstisnayan veja meydan.

Ez pawena ki embazê ki ziwanî ra fam kenê, nê nûşteyê min ze nuşteyêndê munaqeşî qebûl bikerê û ser o munaqeşe bikerê ki ma binkeyanê qaydandê ziwandê xo vejê meydan û bi goşt û gonî kerê.

Ez texmîn nêkena ki di lehçe û ziwanandê miletanê bînan di rolê mesela nerî û makîyey wina gird bo. No babet, di lehçada Dimilkî di cayêndo ciya gêno. Mesela, bewniyê, hema hema namey pêro, bi seredê xo ya, ya nerî yê ya zî makî yê. Hetta xeylê sifetî zî bi seredê xo ya sufiksê makîyey gênê.

Nika çend xisûsê ki bi xebatênda kilm a kewtî min çiman ver, ez do jew bi jew cêr di rêz kera. Ki şima biwanê, şima do bivînê, ziwanêno ki bi semedê yasaxkerdişî ya heta nika zaf niyameyo nuştiş û koyan ser o pa qalî biyê senî wahêrê qaydeyan o!

1. Sifeti xoser notr ê. Labirê goreyê nameyo ki wesfê ci danê, sufiksê nerî yan zî makî gînê.

MİSAL:

awa girênayê	saya sûri	nano teze	kêbero girote
cewo girênaye	goliko sûr	awa tezê	pencer(ey)a girotê

2. Heme çiyê ki nameyê ci bi herfda "i"ya qedênenê, makî yê.

MİSAL:

heri, estori, nani, soli, goliki, engûri, qelemi, awi, legani, gozi, encili, lingi, kergi ....

3. Heme sifetê ki wesfanê çiyandê makîyan danê yan zî bi awayêna alaqeyê ci bi çiyêndo makî esto, bi vengê "i" ya qedênenê.¹

MİSAL:**NERÎ**

'alim
aboqat
adir
adirêن
alçax
Alman
asnêن
bêaqil
bêbin
bêfesal
bêhal
bej
bêkar
bêkes
belek
belengaz
bênamûs
bengin
berber
bergîr
berz
bêşeref
bêveng
bêwahêر
bewran
biaqil
binêن
bizêk
cambaz
camûs
casûs
cayîl
cemedin
cêrên
cesûr

MAKİ

'alimi
aboqati
adiri
adirêni
alçaxi
Almani
asnêni
bêaqlili
bêbinî
bêfesali
bêhali
beji
bêkari
bêkesi
beleki
belengazi
bênamûsi
bengini
berberi
bergiri
berzi
bêşerefi
bêvengi
bêwahêri
bewrani
biaqili
binêni
bizêki
cambazi
camûsi
casûsi
cayîli
cemedini
cêrêni
cesûri

NERÎ

ciwan
comerd
corêن
çeleng
Çerkez
çetelin
çewt
çilek
çirax
deyndar
dişmen
durist
embaz
embiryân
Ereb
esmer
gird
golik
her
hêsîr
hêtîm
heval
îmansiz
îxtîyar
kavir
kej
kerdox
kilm
koçer
kokim
kor
Kurd
lal
lalek
leyr

MAKİ

ciwani
comerdi
corêni
çelengi
Çerkezi
çetelini
çewti
çileki
çiraxi
deyndari
dişmeni
duristi
embazi
embiryani
Erebi
esmeri
girdi
goliki
heri
hêsîri
hêtîmi
hevali
îmansizi
îxtîyari
kaviri
keji
kerdoxi
kilmi
koçeri
kokimi
kori
Kurdi
lali
laleki
leyri

NERİ	MAKİ	NERİ	MAKİ
mahkûm	mahkûmi	serd	serdi
malîm	malîmi	serdin	serdini
merezin	merezini	sererût	sererûti
mesûl	mesûli	serewişk	serewişki
meymûn	meymûni	serqot	serqoti
mindûr	mindûri	serxoş	serxoşı
munasib	munasibi	Sêwregij	Sêwregiji
mûyin	mûyini	sûr	sûri
namdar	namdari	sûkij	sûkiji
nebaş	nebaşı	sûtal	sûtali
nêweş	nêweşi	şagird	şagirdi
niçar	niçarı	şaristanij	şaristaniji
nuştox	nuştoxi	şaş	şaşı
parên	parêni	şehîd	şehîdi
patron	patroni	şenik	şeniki
payeker	payekeri	şêr	şêri
pêlin	pêlini	şerefsiz	şerefsizi
pemeyin	pemeyini	şermok	şermoki
pêrarên	pêrarêni	şêx	şêxi
pereyên	pereyêni	şîrin	şîrini
perîşan	perîşani	tembel	tembeli
pîs	pîsi	teng	tengi
pirûzin	pirûzini	tercuman	tercumani
pisîng	pisîngi	tersokin	tersokini
pit	piti	tersonek	tersoneki
porderg	pordergi	teyr	teyri
porkej	porkeji	teyşan	teyşani
qulin	qulini	tirş	tırşı
qûnek	qûneki	topal	topali
qurnaz	qurnazi	tozin	tozini
raşt	raştı	turîst	turîsti
rind	rindi	verek	vereki
rişkin	rişkini	verêن	verêni
saf	safi	verg	vergi
saxlem	saxlemi	veyşan	veyşani
sekurr	sékurri	vîsol (bêsol)	vîsolî (bêsolî)

NERÎ	MAKİ	NERÎ	MAKİ
viran	virani	xort	xorti
viste	vistê	xoz	xozi
wendox	wendoxi	yeman	yemani
werdêk	werdêki	yar	yari
xasek	xaseki	yaşil	yaşili
xizmetkar	xizmetkari	zengîn	zengîni

4. Sifetê ki bi vengdê "e" ya qedênenê, wexto ki wesfê çiyêndê **makî** danê, "e" virêna, bena "ê"

MİSAL:

NERÎ	MAKİ	NERÎ	MAKİ
amorde	amordê	rakewte	rakewtê
arêdaye	arêdayê	ramyaye	ramyayê
ageyraye	ageyrayê	remaye	remayê
cemindiyaye	cemindiyayê	remnaye	remnayê
cîngene	cîngenê	resaye	resayê
cikerde	cikerdê	roniște	ronıştê
çarnaye	çarnayê	serepişte	serepiştê
nêmende	nêmendê	sereşikite	sereşikitê
nêpawite	nêpawitê	şeliqiyaye	şeliqiyayê
nêresaye	nêresayê	tadaye	tadayê
nêşermaye	nêşermayê	taşte	taştê
nêwende	nêwendê	telebe	telebê
nîmçe	nîmçê	tepişte	tepiştê
nîmserre	nîmserrê	tirawite	tirawitê
nîşankerde	nîşankerdê	veşate	veşatê
niminte	nimintê	vinîbiyaye	vinîbiyayê
padiskinaye	padiskinayê	viraşte	viraştê
perşikite	perşikitê	viste	vistê
pewjiyaye	pewjiyayê	waşte	waştê
pewte	pewtê	wende	wendê
pînekerde	pînekerdê	xapênaye	xapênayê
qabkerde	qabkerdê	zanaye	zanayê
quesnaye	quesnayê	zewijiyaye	zewijiyayê

5. Sifetê Îşaretkerdeni:

Sifetê îşaretkerdeni, qandê çiyandê nerî û makîyan ciya ciya yê:

NERÎ

o (*qandê çidê dûri*)

no (*qandê çidê nezdî*)

MAKÎ

a (*qandê çidê dûri*)

na (*qandê çidê nezdî*)

BOLAMORÎ²

ê (*qandê çidê dûri*)

nê (*qandê çidê nezdî*)

MÎSAL:

O lajek birayê min o.

No kutik har o.

A keyneki waya min a.

Na keyneki xasek a.

Ê keynekî xasek ê.

Nê kutikî har ê.

”Ê” jûjû finê qandê jewomordê² çidê nerî zî yena bikaramyayış.

MÎSAL:

Ê henarî bidi min.

Ê kutikî girêdi.

6. Fiîlê biyayışî³:

a. Ki faîlê cumla, **makî** û jewamor bo, fiîlê biyayışî, beno ”a”.

b. Ki faîlê cumla, **nerî** û jewamor bo, fiîlê biyayışî beno ”o”

c. Bolamorê wirna cinsan zî beno ”ê”.

MÎSAL:

Qelema min sûr **a**.

Defterê min sûr **o**

Çimê min siya yê

Porê min siya **yo**.

Zinciya min siya **ya**.

Giştê min barî yê

d. Ki mexsedê kesî faîlêndo nerî bo, di şexsdê jewamorî ê didini di zî fiîlê biyayışî beno ”ê”.

MÎSAL:

ÇEND MÎSALÊ BÎNÎ:

Ez xasek a	Ma xasek ê.	Ti jêhatî ya. (makî) / <i>Ti jêhatî yê. (nerî)</i>
Ti xasek ê	Şima xasek ê.	Ti bejnderg a. (makî) / <i>Ti bejn derg ê. (nerî)</i>
Ti xasek a	Ê xasek ê.	
O xasek o		
A xasek a		

7. Zamîran di nerî û makî:

Di Dimilkî di, di grûbî zamîrê şexsî estê. Zamîrê şexsdê hîrini, qandê nerî û makî ciya-ciya yê. Qandê nerî **o** / **ey**, qandê makî zî **a** / **ay** bi kar yeno.

Grûba I

ez

ti

o

a

ma

şima

ê

Grûba II

mi (min)

to

ey

ay

ma

şima

eyna

MÎSAL 1

Vizêr **o** ame kê ma. (Na cumla di mexsed nerî yo.)

Vizêr **a** amê kê ma. (Na cumla di mexsed makî ya.)

O dersi dano min. (nerî)

A dersi dana min. (makî)

MÎSAL 2

Ey min rê say ardî. (nerî)

Ay min rê say ardî. (makî)

Ez **ay** ra bol hes kena. (makî)

Ez **ey** ra zî bol hes kena. (nerî)

8. Fiîlan ser o tesîrê nerî û makî

(Min tiya di tenya hîrê wextê fiîlan ê esasî girotê.)

A • Fiîlê intranstîfi DEMEYO NIKAYÊN

Fâîl nerî	Fâîl makî	Fâîl bolamor
Arjen o yeno.	Roşna ya yena.	Arjen û Roşnaya yê yenê.
Arjen o şino.	Roşna ya şina.	Arjen û Roşnaya yê şinê.
Arjen o rakewno.	Roşna ya rakewna.	Arjen û Roşnaya yê rakewnê.
Arjen o werzeno.	Roşna ya werzena.	Arjen û Roşnaya yê werzenê
Arjen o bermenô.	Roşna ya bermenâ.	Arjen û Roşnaya yê bermenê.
Arjen o huweno.	Roşna ya huwena.	Arjen û Roşnaya yê huwenê.
Arjen o kixeno.	Roşna ya kixena.	Arjen û Roşnaya yê kixenê.
Arjen o winêno.	Roşna ya winêna.	Arjen û Roşnaya yê winênê.
Arjen o remeno.	Roşna ya remena.	Arjen û Roşnaya yê remenê.

- a. Ki fâîl nerî bo, hem fâîl û hem zî fiîl sufiksê nerîyey, yanê ”**o**” gênê.
- b. Ki fâîl makî bo, hem fâîl û hem zî fiîl sufiksê makîyey ”**a**” gênê.
- c. Ki fâîl bolamor bo, fiîl sufiksê bolamorey ”**ê**” gêno.

DEMEYO VIYARTE

Fâîl nerî	Fâîl makî	Fâîl bolamor
Arjen ame.	Roşna amê.	Arjen û Roşna ya amey.
Arjen şî.	Roşna şî.	Arjen û Roşna ya şiy.
Arjen rakewt.	Roşna rakewti.	Arjen û Roşna ya rakewtî.
Arjen werişt.	Roşna weriştî.	Arjen û Roşna ya weriştî.
Arjen berma.	Roşna bermê.	Arjen û Roşna ya bermay.
Arjen huwa.	Roşna huwê.	Arjen û Roşna ya huway.
Arjen kixa.	Roşna kixê.	Arjen û Roşna ya kixay.
Arjen winya.	Roşna winyê.	Arjen û Roşna ya winyay
Arjen rema.	Roşna remê.	Arjen û Roşna ya remay.

Di wextê viyarte (ravérde) ê fiîldê **ameyişî**, şexisdê jewamorî ê hîrini di:

- a. Ki faîl nerî bo, fiîl bi vengdo "e" ya qedêno.
- b. Ki faîl makî bo, no vengo "e" virêno bena "ê". Yanê fiîl bi "ê" ya qedêno.
- c. Ki faîl bolamor bo, "e" dima vengo "y" yeno û no vengê "y", bolamoreya faîlan misneno.

DEMEYO AMEYOX

Faîl nerî

Arjen do bêro.
Arjen do şiro.
Arjen do rakewo.
Arjen do werzo.
Arjen do bibermo.
Arjen do bihuwo.
Arjen do bikixo.
Arjen do biewniyo.
Arjen do biremo.

Faîl makî

Roşna do bêro.
Roşna do şiro.
Roşna do rakewo.
Roşna do werzo.
Roşna do bibermo
Roşna do bihuwo.
Roşna do bikixo.
Roşna do biewniyo.
Roşna do biremo.

Faîl bolamor

Arjen û Roşna ya do bêre.
Arjen û Roşna ya do şirê.
Arjen û Roşna ya do rakewê.
Arjen û Roşna ya do werzê.
Arjen û Roşna ya do bibernê.
Arjen û Roşna ya do bihuwê.
Arjen û Roşna ya do bikixê.
Arjen û Roşnaya do biewniyê.
Arjen û Roşna ya do biremê.

Di demeyê ameyoxî di, faîl kamcî cins ra beno wa bibo, kişa nerî û makî ra tesîrê ci fiîlî ser o çiniyo.

B • Di fiîlandê transtîfan di tesîrê nerî û makî:

DEMEYO NIKAYIN

Ki obje nerî û jewamor bo

Ez a goştî hewadana.
Ez a goştî wena
Ez a goştî werdi kena
Ez a goştî erzena
Ez a goştî lete kena.
Ez a goştî vila kena.
Ez a goştî cawena.
Ez a goştî guvişnena.

Ki obje makî û jewamor bo

Ez a engûri piloznena
Ez a engûri wena
Ez a engûri cikena.
Ez a engûri erzena.
Ez a engûri lete kena.
Ez a engûri vila kena.
Ez a engûri cawena.
Ez a engûri guvişnena.

Ki obje bolamor bo

Ez a henaran piloznena.
Ez a henaran wena
Ez a henaran werdi kena.
Ez a henaran erzena
Ez a henaran lete kena
Ez a henaran vila kena.
Ez a henaran cawena.
Ez a henaran guvişnena.

Di antişdê demeyê nikayin ê fiîlandê transtîfan di, nerî û makî biyâş yan zî jewamor û bolamor biyâşê objeyan, fiîlî ser o tesîr nêkeno.

DEMEO VIYARTE

Ki obje nerî û jewamor bo

Min goşt pilozna.

Min goşt werd.

Min goşt werdi kerd.

Min goşt eşt.

Min goşt lete kerd.

Min goşt vila kerd.

Min goşt cawit.

Min goşt guvişna.

Ki obje makî û jewamor bo

Min engûri piloznê.

Min engûri werdi.

Min engûri cikerdi.

Min engûri eşti.

Min engûri lete kerdi.

Min engûri vila kerdi.

Min engûri cawiti.

Min engûri guvişnê.

Ki obje bolamor bo

Min henarî piloznay.

Min henarî werdî

Min henarî werdî kerdî

Min henarî eştî

Min henarî lete kerdi.

Min henarî vila kerdi.

Min henarî cawitî

Min henarî guvişnay.

Fiîlê transtîfi ê ki kokê ci bi "a" ya qedênenê:

- Ki cumla miyan di obje nerî û jewamor bo, fiîlo transtîf ti sufiks nêgêno; yanê herfa "a" nêvirêna û zey xo manena.
- Ki obje makî û jewamor bo, vengê "a" virêno beno "ê".
- Ki obje bolamor bo, fiîlo transtîf herfa "y" gêno.

Fiîlê transtîfi ê ki kokê ci bi herfênda konsonant a qedênenê:

- Ki cumla miyan di obje nerî û jewamor bo, fiîlo transtîf ti sufiks nêgêno.
- Ki obje makî û jewamor bo, fiîlo transtîf vengê "i" gêno.
- Ki obje bolamor bo, vengê "i" virêno, beno "î". Yanê fiîl bi "î" ya qedêno.

DEMEYO AMEYOX

**Ki obje nerî û
jewamor bo**

Ez do goştî bipilozna.
Ez do goştî bûra.
Ez do goştî werdî kera.
Ez do goştî bierza.
Ez do goştî lete kera.
Ez do goştî vila kera.
Ez do goştî bicawa.
Ez do goştî biguvişna.

**Ki obje makî û
jewamor bo**

Ez do engûri bipilozna.
Ez do engûri bûra.
Ez do engûri werdî kera.
Ez do engûri bierza.
Ez do engûri lete kera.
Ez do engûri vila kera.
Ez do engûri bicawa.
Ez do engûri biguvişna.

Ki obje bolamor bo

Ez do henaran bipilozna.
Ez do henaran bûra.
Ez do henaran werdi kera.
Ez do henaran bierza.
Ez do henaran lete kera.
Ez do henaran vila kera.
Ez do henaran bicawa.
Ez do henaran biguvişna.

Zeki cor di zî aseno, antişdê demeyê ameyox ê fiñlandê transtîfan di, ki obje jewamor bo zî, bolamor bo zî, kişa nerî û makî ya tesîrê ci antişdê fiñlî ser o çinioyo.

Çend notê peyêni

1. Kelîmeyê ki nameyê heywanandê makîyan ê, heme makî yê.

MÎSAL:

kergi, bizi, bewrani, kaviri, goliki, mî, heri, estori, mirîciki, xezali, delfergi, pisîngi, arwêsi, bergîri, manga

2. Heme kelîmeyê ki nameyê cinîyan ê, makî yê.

MÎSAL:

Berfiki, Fati, Roşna, Şîlani, Bewrani, Gewri, Sosini, Nalîni, Besi, Besiki, Siltani, Pemi, Reşiki, Besna, Werfiki, Delali, Xezali, Nûri, Îmxani,

Kelîmeyê ki nameyê camêrdan ê, nerî yê

Azad, Osman, Haydar, Siwar, Remzan, Arjen, Mehmed, Elî, Mirad, Firat, Zinar, Mehmûd, Bawer, Silêman, Nedîm.

3. Sifet û nameyê ki alaqeyê ci bi ciniyan yan zî çiyênda makî esto, pêro makî yê û ê ki alaqeyê ci bi camêrdan yan zî bi çiyêndo nerî estê pêro nerî yê.

MİSAL:

makî

veyvi, xali, 'emi, kebanî, vistirî, keyna, keyneki, dêmari, way, wayeki, cinî,
dedkeyna, wendê, xaseki, sûri

nerî:

bira, ap, pî, xal, xalza, dedza, camêrd, lajek, sûr, sipe, wende, xasek

---

¹ Kelîmeyê ki kişta Sêwregi, Maden, Pîran û Çêrmûg di bi "î" ya qedênê; kişta Dêrsimî di bolkî bi "e" ya qedênê. Yanê "î" kişta Dersimî di bena "e".

² **jewamor** = yewhûmar, **bolamor** = zafhûmar,

³ Goreyê M. Ciwanî, no fiî, fiîlê **biyayışî** niyo, ê **estbiyayışî** yo. Biewinî Kitabdê M. Ciwanî "Kürtçe Dilbilgisi", riper: 106.

Se'îd Kawe

Sewî payîz e, şewêkî kirrûmat. Xelkî şar be bîrî beyanî w rojbûnewe seriyan nawetewe. Jin û piyaw, wîrd û dirîş, le xurabî xew dan.

Şekrê, dayikî mindalî bêderû, be xem û jarewe xewtuwe. Tarîk û rûnî beyanî le xew raperî. Hemû lesî reseraw kewtibû. Xewnêkî naxoşî dîbû. Şemal û Mamelî kurî bo nan degiryan.

Le ber Gulaley xuşkiyan deparanewe naniyan bidatê. Be anîskdan lêyan depirsî:

– Bo çî nandênit lê daxistûyin nanman nadeyey?
– Kure ci nandên, nandêntan lê girtûmetewe? Lew male da key nan be ejmar bûwe, key nan le nandên nirawe w qafil û qerazey wêxirawe? Bo bawerim pê naken, ke delêm nan niye? Wella bîlla taqenanêkî tê da ye, ewîş bo kake Simkoy biratanim helgirtûwe. Bo xotan dezarin ew şew nore kêşkîyetî. Esta be bîrsîyetî dêtewe. Xo debê pariwe nanêk hebê bîxwa. Bo xotan êwarê beşe nanî xotan xwardiwe. Ewîş beşî Simko ye w natandemê. Minîş wek êwe bîrsîme, belam çare niye debê bew bîrsîyetîye bisazêyin.

Şekrê bew welame naxoşey Gulale wexeber hatîbû.

Se'îd Kawe
(1939 - Alyawa)
Kitêba wî ya dawîn:
Jwan

Rojî pêştir bîstibûy çend mindalî kesk û sûr le birsan mirdibûn.

Şekrê tasa bû. Lefekey le ser xoy tûr helda w be nîwe tarîkî çawêkî gêra, Şemal û Mamel û Gulale nûstibûn û le şîrin xewî xoyan da bûn. Be sipayî le cêgakey hate der û serêkî nandêni da. Pênc nanî têda bû. Ahêkî hatewe ber û le ber xoyewe gutî:

— Le kone we gutûyan, xewn be rawejûn, diyar e rast e. Çakeşukur pênc nanman heye, dena taqenanêk be dimî kê daderê? Simko be bîrsî w mandûyî bêtewe w nan nebê bîxwa şêt debim. Carî-caran iş be malî drawsêkan bilêm çend nanêkim denê dwayî deçime bazar dekirim û botan dênimewe. Kê nan be qerz deda? Kê nanî heye? Pêt wa ye carane 'Ebesî babîyan beyanî rast bêtewe biçê nanî germ bênenê, be mindalekan bilê: Nanî germ û rone kere w mastim bo hênañin hestin bîxon.

Be naşikurî nebê, pelamar û hêrişî dujmin bo ême rêk kewt. Ay çon be naheq 'Ebeyan şehîd kird û mindalîyan lê hetîw kirdim û debê be bêwejin koşî pêyan rabigem. Be rehmet bê 'Ebe, wîrdî zimanî bû deygut: Dilî mindalan meêşêne her çî wîstiyân boyan amade bike. Ke çî êsta filisêk şik nabeyn û ewey Xwa daynawe nîmane lew pênc nane bew la we. Ew iş demêkî dî dexurê bo nîweroj nazanim çi bikem. Xakim be ser, tûşî çi rojêkî reş hatûwîn û kes agay le kes nîye. Xwaye du'am qibûl key carêkî dî şer nebêtewe le we man xiraptir be ser bê. Le çi dewr û zemanan da ne dîtrawe w ne bîstrawe, le şarêkî awa gewre da kar û nan dest nekewê w pênc ser xêzan le pênc nan pitir şik neben!

Dek kwêr bim bo binemalêkî têr û pirri wek malî Hemelas be rojî rûnak le birsan le jûrê da mirdin pêyan şûreyî bûbêne der lem û lew daway nan biken.

Tawêkî dî debê biçim serêkî nanewexanekan bidem belkû hewîr şelanêk, engut kgirtinêk, yan her karêkî tirî nanewexaneyan hebêt û bim denê, eger be naneêşkeke ş bê, kariyan bo dekem û nayelim mindalekanim bîrsî bin. Çi qeydi ye ba Gulale ş le gelim bê w kar bika, nanî rojaneke bêñînewe bes e.

Belkû bew yarmetîyey Simkoy kurîsim ke be pêşmergayeti werdegrê, bijîn û minalekan çawîyan lem û lew nebê. Xwa bikem Simko selamet bê w le şer û kêşe be dûr bîn, nemir-nejî ş bijîn her razîm.

Şekrê, dirêjey da bew lêkdanewanewe w kend û kojewekanî.

Bilêy ew natebayî w lêk morbûnewane şerîyan lê helnayîsê? Ca çon şer û kêşe nabê? Edî mawêk leme w ber le ser tema' û çawçinokî w ziyadkirdinî kirêy dukandaran agir helnekira, wexta bû germa w pirîşkî hemû Kurdistan bigrêtewe?

Edî kurî xelkîyan be gjîj yek tirî da nekird? Tîka le tikakar birra belkû dest

helgirin, kurî em û ew nekujrê. Sereray ew bezme ş, rêziyan bo pêşniyarî ew hemû gewrepiyawaney siyasî w nûser û...

Danena w gwêyan bo ranegirtin. Belam lawey be dû wişey 'Erebî w Turkî w Farisî destî pê le stoy yek tir kirdin!

Xo eger heta ser bê ewî ş her baş e. Belam aştî be naw pijîkerî lawekî birwa nakem dewamî hebê.

Le swêy Simkoy kurim ara w qarawim lê helgîrawe. Ay lew ferhenge naqola w naheze çon le nawman da cê kewtûwe. Be Xway ew ezmûnaney le rabirdûm heye, katêk xo be zil zanîn û berzefirî em û ewim we bîr dêtewe, heqime bitirsim şerî birakujî helaysêtewe? Dey ca xo gulleş em û ew nanasê. Kwêregulleyek dê w lawêkî wek Simkoy kurim le herdî degewzênê w sed hawar be pûlêk e.

Kê dezanê kurî min le ber çî çekî helgirtûwe? Kê dezanê bira w xuşk û daykî Simko rojê nanêkî wişk dexon û naçar in be zigî bîrsî helken, bew hîwayey gelekeman rizgarî dê.

Dey be temay Xway, rebî Simko Xwa legel kurî xelkî bitparêzê w berdî sard û germit neyete ser rête.

Oxey ewe Simko ş hatewe, ya Xwa be xêr bêyewe role. Tu Xwa Simko giyan deng û bas çi ye, bom bigêrewê?

– Be keyfî to ye dayegiyan, ewro serî mang bû yarmetîm wergirt. Hîsabim kirdiwe eger ard bikirîn û bikey be nan, tozêkî dest pêwe bigirîn, mange w mang nanewişkiyekeman debê. Bo qend û çayeke ş Xwa kerîm e. Dey ca mîwe ş naxoyin. Le mer cil û bergîşewe, be pîne w pero deybeyne ser ta bizanîn çî lê dêtewe.

– Baş e role, to ew hewaley xoşe basit kird bom bigêrewê bizan çiye w çit bîstiwe?

– Daye giyan, gutim hewal xoş e, mandûm, lêmgerê.

– Baş e role, bilê bizanim karxane w kargeyan bo danawîn? Genim, ard û ron û şekir û çaman be ser da dabeş deken? Alaman bo hel deken? Her delêy hewal xoş e, xoş e!?

– Hay hû, hay hû, to her pêt wa ye debê ard û ron û şekir û ew ewman be ser da bibeşnewe, yan karxaneman bo damezrênin. Kiçî dayegiyan xo ew dû hêzana dewlet nîn.

– Dewlet çi ye role? Teqet le ser nebê w piştîwanît lê biken û teba w reba bîn, dewlet wek awkirdinewe wa ye, belam min tîrsim le dinedanî jêrewe ye, tîrsim le berzefirî w xo be dana w zana zaniyî deshelatdarekan e, witey kesiyan naçête gwê we.

– De baş e daye giyan, rehmet le babit, çonî delêy ba wa bê.

Daykî Simko tawêk rama w çawî le Simko birîbû belkû ew hewalexoşey bo bigêrêtewe w suknayî bê.

Katê zanî Simko bêdeng e w mirteqî le xoy birîwe, gutî:

– Role to bot basî nekird hewale xoşeye ci bû?

Simko serî sûrand bo lay dayikî w be qelsî gutî:

– Kwa hewal le we xoştir e ke cûtedeselatdarî Kurdan belêniyan da be xelk û belgenameyan mor kirdiwe, carêkîtir natebayî nêwan xoyan be şerr û kêse hel neken. Baş e daye giyan hewal le we xoştir? To Xwa ew mizgêniye bo ye nabê şayî w govendî bo bigrîn?

– Rolegiyan to pêt wa ye min xwêndewar im? Yan deçime derê bizanim hewal ci ye? Ewey to şewaw şew bom negêryewe ci dezanim?

Daykî hanayekî hate ber, dway têweramanêk pirsî:

– Erê Simkogiyâ! To bilêy ew dewletaney derewe be rastî yarîdeman biden? Yan karîyan heye w dway cêbecê kirdinî iş û karî xoyan, piştman tê deken?

Simko le serexo, wek mamostayek ke qise bo yekêk bika w fêrî bika, be bizey ser lêw destêkî hawîşte ser şanî w gutî:

– To pêt wa ye, karîyan heye w piştman tê deken. Belam min pêm wa niye daye giyan. Meger bo xoman nemanewê w legel yektirî nehawêynewe. Ew kat qisem niye w le wane ye be cêman bêlin û biron piştman têken.

Daykî be minge-ming deyboland û deyugut:

– Kwa çiyan bo kirduwîn? Çend sal e dên û deron hîçîyan diyar niye w...

Simko sûr helgera w le dayikî der helbû, be tûndî be dayegiyan, dayegiyan gutî:

– Çende bêbezeyane basî lawekî dekey, bê ewey bizanî çiyan bo kirduwîn.

Edî dayegiyan, xet û sinûriyan bo pelamarder, diyarî nekird, bo ewey netiwanê hêrişman bikate ser derdî gorînman bidatê?

Edî bo bergirî le ême, firokey cengîyan nehêname le bombaranman biparêzin?

Edî cil û berg û xwardemeniyan bo nehêname, bo wey le bîrsiyetîman rizgar ken?

Xan û medrese w nexoşxane, wêranekaniyan bo çak nekirdînewe. Estaş her wa xerîk in?

Pareyan bo çap nekirdîn? Bangiyan bo danenayin? Parekeman le parey derawsêkan be nirxtir niye? Ke deyan sal e dewlet in?

Fêryan nekirdîn parleman helbijêrîn, bo birine serî peristîj û kesayeti

netewekeman? Hereşeyan le Taran û Enqere w Bexda nekird waz le dest têwerdan bînin?

Hezar car amojgariyan nekirdîn, waz le bêne w berew hat û çoy Êran û Êraq û elawla bênen?

To Xwa daye pêm nalêy çi mawe boman biken? Bo be ser xoman neroyin, gwêman be hîç şitêk nabizwê, her rojê xerîkî bezmêk ïn û qwanêk lê dedeyn û qise w bas bo em la w ew la deben.

Daykî be şêwey du'a destî berz kirdewe, dwaye serî daxist û bêdeng bû. Bîrî le witekanî Simkoy kurî dekirdewe. Hîway pitirî peyda kird belam le ber nîgrânî dwarzoy xoy dexwardewe w dilexorpekey her wek xoy bû. Ezmûnekanî xoy we bîr dehatinewe. Hêriş û pelamarî dujminan, kuştarî xelkî bêtawan, şehîdekan, rew, awareyî, zîndan, eşkence, helwasîn, şehîdbûnî 'Ebey mîrdî w dieyan şitî tir û çarereşî tir.

We bîrî hatewe, le kobûneweyek da deyangut: Madam azad ïn û le jêr sêberî em û ew da nîn, birsî bîn, tûnî bîn, tenanet bêberg û pêlaw iş bîn, xoştir e le destbeserdagîrawî w zebr û zeng le serniwandin.

Witey kurelawekey ew roje le gwê da dezirîngawe ke deygut: Çend dewr û zemanêkî xoş e, bêgane axa w kwêxam niye. Qey naka, be birsîyetî ş ray debirêm, her azadî heldemêsim. Ew azadiyey ke salehay sal e bab û bapîranman hewlîyan bo dawe, le serî gîrawin, qurbaniyan dawe, azar û eşkenceyan le pênavâ da dîwe, sardî w germiyan le ser çêstuwe...

Simko awirêkî le daykî dawe w dîtî her wa çote nêw bîr û xeyalat û le nêw dinyay bîrewerî xoy da mele deka. Simko be şêwey dildanewe pirsî:

– Dayegiyan, pêm bilê le ber çî pejare dewrî dawî werezî? Be xemxwardin çî dekrê?

Daykî bîrî le zor şit kirdibowe, belam neydewîst basiyan bikat. Nebada Simko werez û dilêş bê. Tenya beristeyekî biçûk, wek le ser dû rîyanêk bê mebestî xoy geyand û gutî:

– Le iş û karî xot razî w detewê dirêjey pê bidey?

Simko bew pirsiyarey daykî, sedan girê û gol û kend û kosp, sedan tarîkî w çarereşî, deyan gîr û giriftî binemale w... hate ber zeynî. Deyzanî daykî ne pêy xoş e pêşmerge bê! Ne pêy xoş e waz le berberekanî dijî dujminan bênen. Bo ye be şeke we ew pirsiyarey lê kird. Simko axêkî helkêşa w gutî:

Dayegiyan, pêşmergâyêtî bo min iş û kar niye, belkû bîr û birwa ye. Rast e ew yarmetiyyey demdenê yarîdederêkî baş e bo jiyanî êwe, belam eweşim nedenê, rîgayekî girtûme ta mirdin dirêjey heye. Rîgayekî helimbijarduwe birwam pêyetî w le xwêñ û êsk û pilûskim da cêgîr buwe. Dezanim le

natebayiyey naw xoyan detirsî. Dezanim xelk la we delêن "Xwa biyanbirê ewane her neban baştir bû".

Edî kê hebaye dayegiyan, kê xebatî we rê xistibaye? Pêt wa niye? Eger kesanî tir iş we pêş kewtiban her ewe debûn? Axir ewane le nêw xoman helqulîwin.

Na dayegiyan, ew rêkxirawane her bibin baş e. Axirî rojêk be we degen yek bin û rêgay çarî dûberekî bidozinewe. Xebat dijî dujminiyan be heq e. Ewan le ser rêgay rast in. Ewan çawsûrman in, palpiştman in. Le hasit dujmin lemperman in. Le wan bew la we kê le serman we ciwab dê? Çend sal bû kam layenî rojawa w rojhelat bergirîyan lê kirdîn, yan we ciwab hatin nemankujin.

Her ewaney xoman in û baştir in. Çunkî ewan le ême pêk hatûn û ême pêk hêneyanîn. Her ême ş bo xoman ewanman geyande hasman. Riwangey to ş rast e dayegiyan, ke delêy dûrengî w xo le yekdî ciyakirdinewe yekî le karexirapekaniyan e. Belê rast e, min iş maweyek e xerîk im fêri ew şitaneyan debim. Naçar im fêriyan bim. Debê fêriyan bim. Pêwîstîm pêyan e debê biyanzanim. Bîr nekeyewe ewan pêm delêن fêriyan bim, na dayegiyan, bawer bike ewan le amojgarî bew la we şitêkî tirim pê nalên. Belam hengawekaniyan hanim deden fêri ew şitane bim.

Çi bikeyn dayegiyan? Bê penayin, hîç derûy rûnman niye. Dujmin le regî esto nîziktir e, bêt û biwîrê bicûlêtewê, be çawqûçanêk degate serman û tûşî qureşêlekey caran debîynewe. Naçar im dûrengî w ciyawazî wergirim û le layenekey tir dirdong bim. Bimewê w nemewê eweyan lê fêr debim. Çunke namewê bêlayen bim, danîşim sebrî hatinewey leşkirî dujmin bikem.

Malî Simko wek qutabxane deçû. Simko herçî bîstibay û bîzanîbaye, katê dehatewe bo daykî degêrawe. Şemal û Mamel û Gulaleş le basekaniyan da besdar û gwê helxer bûn.

Simko zor car be daykî degut: Debê wirya bîn, dujmin le regî esto nîziktir e. Dujminan hezar û yek nexşey gilawî pîlangêriyan be deste we ye. Deyanewê be her corêkî boyan bikrê, ew hele, başe w ew doxe, rexsawe helkewtuwe, lekiş Kurdan biden.

Hat û çoy neyaran germ e. Le Taran bo Dîmişq, bo Enqere, Bexda... Le bine we debûne mile, debûne milayeket, debûne şêx, mela, îmam... Hereşeker, nawbijîker, qehriyan derijand, be top barin, hare w nerrey firoke, xendik lêdanî ser sinûr, be hêdî w hêminî xokêşane nêw Kurdistan, be dinedan, deste w beste pêkewenan, tema, çek, pare, herweha kirînî em û ew.

Serencam, natebayî, nalêkî, lêk sûrbûnewe, pêk werbûn û pêk helpirjan û kuştin û birîn...

Şekrê le swêy Simko cîngilî dedan. Be werrezî çawî le televîzyon bû. Gwê dabuwe prûpagandî rijîm. Çawî le ser yek danabû. Be şîw û dol û rewezeberdekan û Pîremegrûn û Qendîl û Sêsinûr û deştî Hewlêr û Kerkük û Sefîn da degerra, cwanemerg û winbûwekanî Badîn û Soran û Helebcay dehatinewe bîr.

Êware Simko hatewe. Xemgîn bû, aloz û perîşan bû. Daykî pêy seyr bû Simko hatotewe. Debiwaye le binke bê w şewê kêşk bidat. Bo debê hatibêtewe?

Diway têweraman, naçar hoy hatinewey lê pirsî.

Be dengêkî nîwegiryan nûzandî, nûzékî pirr le nale, belam le serexo, neydewîst derî bibrê. Ewe xû w xide w ferhengî xoman e, namanewê didan be helekanmanewe binêyin. Belam naçar bû bo daykî bas bika w bilê qisem heye, hatûmewe pêt bilêm. Ne wekû diwayî rîgem nebê bêmewe lat. Çawêkî be ser û sîmay nîgeranî daykî da xişand, axêkî helkêşa w gutî:

– Dayegiyan! To jinêkî dana y, êsta pitirim birwa be zanayî w azmûne be nirxekanî to ye. Riwançey to le lêkdanewekanî min gelê rasttir bûn û baştir le aw hatine der.

Dayegiyan! Be propagand û wetey çewr û şîrin, miniyan kêşa nêw derûnî xoyan. Hemû şitêkî ewanim pê rast bû. Min her endam nebûm. Dekrê bilêm wergérkeyek bûm. Derwêş bûm. Sofî bûm û kırmışım bo dekirdin. Kem û kûriyekanim bo dadepoşîn. Helekanim bo rast dekirdenewe. Daye giyan! Demewê le lay to bîdirkênim ke min le nêw bîr û bawerî dêwêşaney wişk da noqim bibûm. Tika ye qels mebe, rîgakem ewe bû debiwaye wa bim, debiwaye ra bikem û hawhengawîyan bim.

Dezanî bo hatimewe dayegiyan!? Hatimewe pêt bilêm: Be daxewe belêniyekan rast nebûn!? Nûsrâwekanim estranewe!? Mor û ızakekan itîbarîyan nema!? Le hemî şitêk pasgez bûnewe?

Daye giyan min ew roje pêm gutî hewalekanim xoş in. Pêm gutî belêniyan dawe qet şerî birakujî nabêtewe. Tika ye dayegiyan min be dirozîn mezane. Bawerim pê bike daye, min dirozîn nîm û hergîz legel to namewê diro bikem, bilêm çî, serencam diro si yan pê kirdin. Daway lêbûrdin dekem. Hîwadar im bimbexşî w gerdinim aza key, daye.

Simko ewey gut û berew binke w kêşk royî.

Şekrê nutiqî bestrabû. Dilekutey bû. Pişûy helmalabû. Werz bû, dilteng bû. Destejino çawî mindalekan birîbû. Şewêkî dûr û dirêj bû, kotayî nedihat. Neydewêra serêkî derê bidat û bizanê ci bas e. Baranêkî pir tewijim debarî, belam baranî gulle. Raçilekîn û delekute, cêgay xoy da be lêwelerze w

dilelerze. Dedanî didanî nedegirt. Le bin lêfey germ da heldelerzî. Destî bo hewa radeداشت û le ber Xwa deparrawe, leşsaxî bo Simko w gencanî şar le Xwa dexwast. Bereberî beyanî teqe kemtir bû, gwêy helxistibû. Dengâ giryan û bira ro, bendî dilî depisand.

Rawesta ta ku wîrdeteqe birrayewe. Mindalekan iş hestan. Xelk le hat û ço da bûn. Ewan iş çûne der. Le ber dergay mizgewtî Xaneqa şîwen û giryan û lexodan bû. Wirde wirde çûne pêş û xoyan geyande hewşî mizgewt.

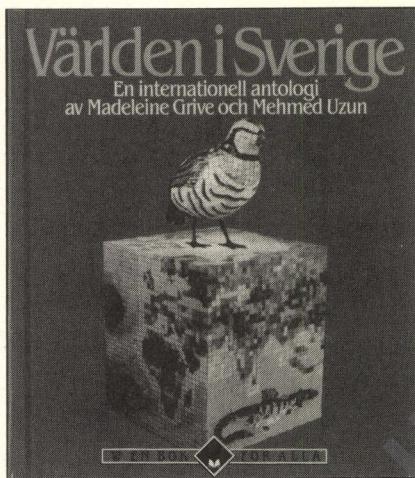
Dewran-dewr be rêz xelk rawestabûn. Le nêwerastî hewşike da termî lawanî şar be kujraw û birîndar dirê kirabûn. Kes û karîyan le ser termekan degiryan. Pêyan heldekutin, singiyan dekuta w qîjî xoyan deriniyewe. Tûk û du'ayan le sebebkar û pêşxer dekird.

Şekrê çûwe pêş, pitir çûwe pêş. Le pir raçilkey sipî helgera. Diway, be herdûk destî, be çokî xoy dada w qîjandî:

Bira ro, role ro, Somkoy cwanemergim ro!*

* M. Lewendî le herfi Erebiye we guhest ser herfên Latînî.

DI BASKÊN BÊJEFAN DE ÊŞ, EVÎN, KESER Û HÊVÎ

Ne tenê mirovin ku li hember zilm, teda, şikence û xizantî terka welatê xwe dikan; bêje jî terkê welatê xwe dike.

Bêjeyên ku axaftina wan qedexe ye... Bêjeyên ku şikence û ceza dîtîne...

Antolojîyekî bi navê **Världen i Sverige** (Dinya li Swêdê) bi berhemên nivîskarên biyanî yên ku li Swêdê dijîn, di dawîya Sibatê de hat çapkîrin. Ev xebatê héja, ji alîyê redaktora kovara kultûrî ya **90TAL Madeleine Grive** û nivîskarê kurd **Mehmed Uzun** hat amadekirin. Bi angajman û alîkarîya Kulturrâdet (Konsêya Kulturê) û weşanxanayê -yek ji weşanxanayên herî mezin ên Swêdê **En bok för alla** jî di vî karî de roleke mezin leyistîye.

Ev cara yekemîn e ku antolojîyeke wisa berfireh û bi kalîte ya edebî li Swêdê çap dibe. Derketina antolojîyê li medîyayê pir cî girt. Redaksîyonên hemûyan jî pozîtîfin in.

Pirtûk ji berhemên 74 nivîskaran, yên ku neh ji wan kurd in, pêk tê. Tê de ji her şaxên edebî nimune hene: Helbest, kurteçîrok, beşen roman, essay û drama...

Nivîskarên ku bi zimanên arnawûdî, çînî, erebî, estonî, farisî, italî, kurdî, letonî, macarî, pencabî, portekîzî, romanî, rûsî, sirboxirwatî, ıspanî, tirkî, vietnamî, yûnanî dînîvisin tê de cî dignin.

Nedim Dağdeviren

Jİ RAYA GIŞTÎ RE

Nivîsa Yaşar Kemal a ku berî demekê di *Der Spiegel* de derketibû, bû sedemê gelek reaksiyonan. Hin kes û dezgehênu ku naxwazin rastiyên pirsa Kurdî eşkere bibin, dîsan metodêne xwe yên naskirî bikar anîn; ew bi separatîsiyê, hetta bi îxanetê tawanbar kirin, hewl dan ku kesîtiya wî lekedar bikin. De'wa wî ya ku di Dadgeha Emnîyeta Dewletê de vebûye jî hîn dom dike. Di 'eslê xwe de ev rewş bi serê xwe, ji 'acizbûna rejîma kolonyalîst û ji nimûneyeke nû ya iflaskirina siyaseta wê ya Kurdi ya heftê salane pêve ne tiştekî din e. Yênu ku ji ber nivîsa binavkirî, êrişî Yaşar Kemal dikan û dixwazin ceza bidinê, her ew kes in ku li dijî azadiya fîkr, aştî û biratiya gelan in. Rê û metodênu ku ew bikar tînin, ne tenê

ji bo gelê Kurd, ji bo gelê Tirk jî dibin sedemê êş û xemgîniyê. Rastiya ku îro tukes nikare li dij derkeve ev eku, ji bo çareserkirineke demokratîk û aştiyane ya pirsa Kurdî, divê bê derengmayin hin gav bêne avêtin. Ëdî ne tehemmûl ne jî hêza civatê ji derengmayinê re heye.

Em êriş û gefen li dijî Yaşar Kemal protesto dikan û didin zanîn ku em piştgirîya wî dikan*.

25. 1. 1995

Komîta Kargêr a
Komeleya Nivîskarênu Kurd
li Swêdê

*'Eslê vê nivîsê bi Tirkî bû û di hin rojnameyan de derketibû.

Ji "Komîta Bîranîna Mîrê Helbesta Kurdî Ehmedê Xanî" re

Hevalên hêja,
Em bi agahdarbûna çalakiya we ya ji bo şâ'ir û welatperwerê hêja Ehmedê Xanî, dilşad bûn. Ev xebata we ji bo me mîzgînîyek e ku hişyariya welatperweriyê nîşan dide. Bi xebatê wisa kurr û keçen Kurdan îro nîşan didin ku wan digel ta'de û barbariya nedîtî ya dijminan, Ehmedê Xanî û

bawerîya wî ya millî ji bîr nekirine.
Ji ber vê xebatê em we pîroz dikan û di riya xizmeta welêt û millet de ji we re serkeftinê dixwazin.

26. 1. 1995

Li ser navê
Komela Nivîskarênu Kurd Li Swêdê
M. Malmîsanij

Jiberêz Cewher Namiq Salim, Serokê Parlamentoya Kurdistanê re

Piştî şerê Xelîcê, dema ku perçeyekî mezin ê Kurdistanâ Başûr rizgar bû, parlamento û hukûmeta netewî hat damezrandin, şahîyeke mezin ket dilê gelê Kurd. Ne tenê gelê Kurd, hemû dostên gelê me û aştîxwazên dinyayê bi we re bûn.

Çi heyf ku piştî demeke kurt hat xûyakirin ku kar û barê Dewleta Federe ya Kurdistanê û organîzebûna civakî baş naçe. Bêguman yek ji sebebên herî girîng ên vî tiştî jî nebaşbûna têkiliya navbera PDK'ê û YNK'ê bû. A xirabtir, ev nebaşî, di sala çûyî de ket merheleyeke din û şerê birakujî dest pê kir.

Cenabê te jî dizane ku ji bo birakujî sebebeke maqûl tune. Ev şer, berî her tiştî fersenda tarîxî ya ku ketiye destê gelê me, dikuje. Ev şer, baweriya gelê Kurd û dostên wî dişkîne, bêhêvîtiyê peyda dike. Hûn jî dizanin, yên ku ji vê rewşê kêfxweş in û hevdûkuştina Kurdan dixwazin, dijminen gelê me ne. Ma em çîma fersendeke wisa bidin wan?

Ji ber vê yekê jî, em hêvî û daxwaz dîkin ku ev şer bê qeyd û şert bêt sekinandin û her du rêexistin problemên xwe bi riya demokrasiyê û bi prensîbên biratiyê çereser bikin. Ger ji bo aştiyê gavêne pêwîst neyên avêtin, birînen civakî neyên dermankirin, Kurdistan dê dîsa bikeve bin zilma dijmin û felaketeke nû dê bêt serê gelê Kurd. Mafê tu kesî tune ku bibe sebebê vî tiştî.

Bi silavên biratiyê*.

Stockholm, 25. 1. 1995

Li ser navê Komela Nivîskarêne Kurd Li Swêdê

M. Malmîsanij

Ji bo agahdarî:

Kosret Resûl 'Elî, Serokwezîrê Kurdistanê

Mesûd Barzanî, Serokê Partî Demokratî Kurdistanî Iraq

Celal Talebanî, Sekreterê Giştîyê Yekîti Niştimanî Kurdistan

* Ev name ji Serokwezîrê Kurdistanê Kosret Resûl, Serokê Partî Demokratî Kurdistanî Iraq Mesûd Barzanî û ji Sekreterê Giştîyê Yekîti Niştimanî Kurdistan Celal Talebanî re jî hatiye şandin.

Jî wezîra karêñ derve ya Swêdê re

Berêz Wezîra Karêñ Derve Lena Hjelm-Wallén,

Berî ku hun û alîkarê serokwezîrê Tirkîyê, Karayalçın hevûdin bibînin, destûr bidin da ku em hin bûyerên Tirkîyê yên nexwêş ku me endîşedar dîkin, bînin bîra we.

Azadiya fîkr û gotinê hîn ji çend gotinêñ xweşik ên ku bi amanca polîtîk têñ gotin pê ve ne tiştek in û ev gotin û rastiya dadmendiya Tirkîyê hevdû nagrin.

Bes ji ber ku fikrêñ xwe bi nivîskî ifade kirine, hin meslegdaşen me wek **İsmail Beşikçi, Fikret Başkaya, Haluk Gerger** ceza xwarin û li hepisxanê ne.

Yaşar Kemal ji ber nivîseke xwe tê mehkemekirin û dixwazin heşt sal ceza bidinê.

Ji ber helwêsta xwe ya di warê mafêñ meriv de, parlamenterên Kurd têñ cezakirin.

Wisa tê zanîn ku, li pişt teror û êrişêñ ku bi operasyonêñ kontrgerîlla li dijî gelê Kurdistanê û roşinbîrêñ Kurd dom dîkin, dewlet heye.

Maf û azadiyêñ Kurdan, bi şerê heyî re hatine endekskirin.

Li gor me nivîskarêñ Kurdan, divê ku Tirkîye hem di warê gotin û fîkr de, hem jî di warê maf û azadiyêyêñ bingehîn ên meriv de tedbîrêñ ciddî bigre.

Em li benda guherînê demokratîk ên qanûna bingehî ne, da ku fersend bide ku kesêñ li Tirkîyê dijîn bikaribin beşdarî prosedura qeraran bibin, muxalefet bikin û tesîrê li hukûmetê bikin.

Em hêvî dîkin ku hun bi Karayalçın re munaqşeya pîrsêñ jorîn bikin û endîşeyêñ me bigihînin wî.

Tevî silavan*.

14. 2. 1995

Mehmed Malmîsanij

Serokê Komeleya Nivîskarêñ Kurd Li Swêdê

*'Eslê vê nivîsê bi Swêdî bû.

SEMÎNEREK

Ji bo sedsalîya nivîsîna Mem û Zînê di 26.2.1995'an de semînerek li ser Ehmedê Xanî û berhema wî ya hêja Mem û Zînê ji alî Komeleya Nivîskarêñ KurdLi Swêdê ve hat amadekirin.

Semîner ji alî Mihemed Enwer û Mûrad Ciwan hat dayîn.

Mihemed Enwer derheqê sofîzm û felsefa Ehmedê Xanî de, Mûrad Ciwan jî li ser kurdîti û felsefa Ehmedê Xanî di Mem û Zînê de peyivî.

Nêzî 100 kesî beşdarî semînerê bûn.

NAVEROK

Hejmar I • Sal I • Adar 1995

DESTNIVISA NAMEYA ŞEX SE'ID (1925)

M. Malmışanij, 5

MİN ŞEX SE'ID DİT

M. Malmışanij, 10

ŞEXO

Naci Kutlay, 23

LE YADİ 50 SALEY KOÇI DİWAYI SEYFU'L-QUZAT

Kerîmî Husamî, 27

HELBEST

Kemal Burkay, 31-32

SEFERA YAŞAR KEMAL

Rohat Alakom, 33

HECİ MİHEMED QELŞO

Rojen Barnas, 39

CIVATA AZADIYA KURD

Zinar Soran, 54

İBOYÊ DİNAMET

Nedim Dağdeviren, 65

EZ BI XWE

Mayakovskî (Wergér: M. Aydoğan)

YA DA Ü EZ

Ahmet Çantekin, 74

HELBEST

J. Espar, 77-80

GAP Ü MİRATA KULTURİ

Osman Aytar, 81

Jİ SİFİRË

Paşa Uzun, 87

"NO Kİ MA RA WO"

Münzür Çem, 89

DIMILKİ DI NERİ Ü MAKİ

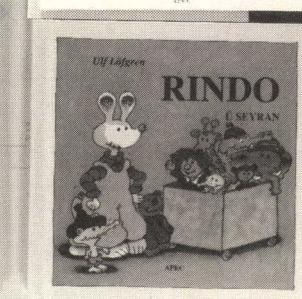
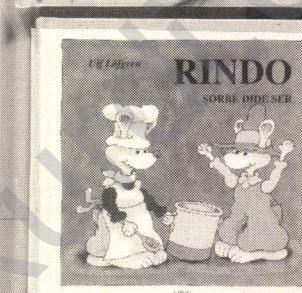
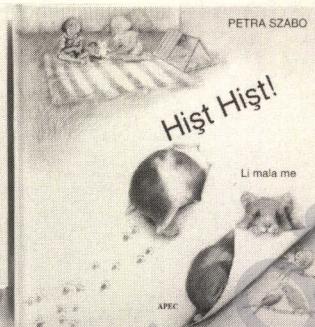
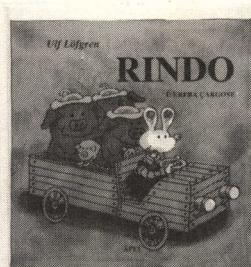
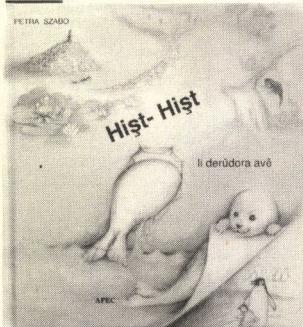
Haydar Diljen, 95

BİRARO

Kawe Se'id, 107

Jİ KOMELË

Weşanê APEC

Ji bo zarokan pirtûkên nû !

Navnîşana xwestinê:

Apec-Förlag
Box 3318
S-163 03 Spånga/Sverige

Tel: 08-761 81 18

Fax: 08-761 24 90

www.arsivakurdi.org